

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

аналітичний вісник у сфері освіти й науки

Інформаційно-аналітичний бюлетень

ЗМІСТ

Випуск IV, 2016 р.

*Рекомендовано вченою радою
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
(протокол №13 від 24 жовтня 2016 р.)*

Засновник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Заснований у 2015 р.
Видається двічі на рік

Головний редактор

Л. Д. Березівська,
д-р пед. наук, проф., член-кореспондент НАПН
України, директор ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

Редакційна колегія:

С. М. Зозуля, канд. іст. наук, заступник директора з
наукової роботи ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського (*заст. гол. ред.,
відповідальна за випуск*),

О. В. Воскобойнікова-Гузєва, д-р наук із соц. ком.,
с.н.с., завідувач кафедри бібліотекознавства та
інформології Гуманітарного інституту Київського
університету імені Бориса Грінченка,

Т. Ю. Гранчак, д-р наук із соц. ком., с.н.с. відділу
політологічного аналізу Служби інформаційно-
аналітичного забезпечення органів державної
влади НБУВ,

Л. І. Самчук, заввідділу наукової інформаційно-
бібліографічної діяльності ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

Адреса редакції:

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
вул. М. Берлинського, 9, Київ, 04060, Україна тел.
(044) 467–22–14, тел./факс (044) 440–35–48.
E-mail: dnpb@i.ua; <http://dnpb.gov.ua/ua/>

Від редакційної колегії 2

НАЦІОНАЛЬНА ОСВІТА: ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

Селецький А. В.

Упровадження інформаційно-комунікаційних
технологій у навчальний процес системи
професійно-технічної освіти в Україні
(аналітичний огляд) 3

Горбенко Н. А.

Сучасні підходи до патріотичного виховання дітей
дошкільного віку в Україні (*рекомендаційний
бібліографічний список*) 17

ПЕДАГОГІЧНА НАУКА

Селецький А. В.

Проблеми та перспективи сучасного розвитку
професійної освіти й навчання в Україні
(аналітичний огляд) 31

Кропочева Н. М.

Волонтерська діяльність як пріоритетна складова
професійної підготовки майбутніх соціальних
педагогів (*реферативний огляд*) 48

Самчук Л. І.

Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи
впровадження (*рекомендаційний бібліографічний
список*) 67

ПСИХОЛОГІЧНА НАУКА

Самчук Л. І., Мойсеюк Ю. М.

Бар'єр як феномен педагогічного процесу
(*рекомендаційний бібліографічний список*) 86

Державна науково-педагогічна бібліотека
України імені В. О. Сухомлинського, 2016

Від редакційної колегії

Інформаційно-аналітичний бюлетень «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки» як електронне періодичне видання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано в 2015 р. у рамках НДР «Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України».

Головний редактор видання – доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки й техніки України, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Л. Д. Березівська.

До складу редакційної колегії увійшли відомі фахівці у сфері інформаційно-аналітичної та бібліотечної діяльності: О. В. Воскобойнікова-Гузєва, доктор наук із соціальних комунікацій, с.н.с., завідувач кафедри бібліотекознавства та інформології Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка; Т. Ю. Гранчак, доктор наук із соціальних комунікацій, с.н.с. відділу політологічного аналізу Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ, провідні фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Автор загальної концепції інформаційно-аналітичного бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки» – С. М. Зозуля, кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Бюлетень є складовою системи інформаційно-аналітичного забезпечення освіти, педагогіки, психології.

Зміст рубрик «Національна освіта: інноваційна школа», «Педагогічна наука», «Психологічна наука» сприяє оперативному отриманню користувачем логічно структурованої наукової інформації з проблематики сучасних наукових досліджень із питань національної освіти, педагогіки, психології, зокрема у вигляді реферативних та аналітичних оглядів, анотованих бібліографічних списків.

Видання призначене для працівників бібліотек та інших інформаційних установ, науково-педагогічних і наукових працівників, здобувачів освіти різного рівня.

Періодичність – два випуски на рік.

УПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (аналітичний огляд)

Упорядник

Селецький А. В., канд. іст. наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Початок ХХІ ст. позначився потужною динамікою можливостей інформаційно-комунікаційних технологій. Цей процес зумовили та прискорювали об'єктивні фактори, пов'язані з різким зростанням ролі знань та інформації, які дедалі більше перетворювалися на стратегічний ресурс держави, випереджальним розвитком високотехнологічних галузей економіки, широким доступом громадян, і в першу чергу тих, хто навчається, до освіти, інформації, культурних надбань, інноваційної праці та спілкування. Ці процеси й тенденції не оминули й справу професійної підготовки кваліфікованих робітників, від якості якої безпосередньо залежали сфера матеріального виробництва та прогрес будь-якого суспільства.

Професійна освіта і навчання як складові освітньої галузі потребували перетворень з інформатизації – упорядкованої сукупності взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих, управлінських, теоретико-методологічних і навчально-методичних заходів, спрямованих на задоволення інформаційних потреб учнів ПТНЗ, навчальних підрозділів підприємств, педагогічних та інженерно-технічних працівників як безпосередніх учасників навчально-виховного процесу, так і тих, хто цей процес спрямовує та забезпечує.

Проблеми інформатизації життєдіяльності сучасного суспільства і, зокрема, освітньої сфери поступово потрапляють до кола наукових інтересів науковців і практичних педагогів. Розвиток інформатизації освіти в Україні пов'язаний з іменами таких видатних і відомих учених, педагогів і організаторів науки й освіти, як В. Глушков, Р. Гуревич, Б. Малиновський, В. Биков, М. Жалдак, В. Зайчук, М. Згуровський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, В. Міхалевич, В. Олійник, О. Співаковський, П. Таланчук, М. Шкіль та ін. Інформаційну культуру спеціаліста як фактора його успішної діяльності досліджували Н. Джинчарадзе, Р. Калюжний, О. Матвієнко, Н. Новицька, Г. Павленко,

О. Сабліна, С. Сливка, М. Швець, В. Цимбалюк, Ю. Яцишин. Проблемами формування та розвитку інформаційної культури педагога опікувалися Т. Демиденко, А. Коломієць, В. Огнев'юк.

Педагогічні аспекти інформатизації освіти та управління нею розробляли Т. Давиденко, П. Гурій, О. Єльнікова, Л. Калініна, О. Назначило, М. Плєскач та ін.; проблема створення інформаційних систем управління в галузі освіти, у тому числі в системі ПТО, була предметом наукових пошуків В. Бикова, Н. Величко, Т. Волкової, Л. Майбороди, І. Савченко; окремі аспекти інформаційно-аналітичної діяльності фахівців розглядали Ю. Брановський, Н. Гендіна, Ю. Зубов, В. Минкіна, Н. Сляднева та ін. Проблеми формування інформаційно-аналітичних умінь у педагогів висвітлювали В. Загвязінський, Т. Климова, Е. Карпенко, Л. Кустов, О. Найн та ін.

Питання щодо теоретико-методологічного обґрунтування та впровадження в навчальний процес системи професійно-технічної освіти інформаційно-комунікаційних технологій, створення, апробації та впровадження електронних підручників нового покоління, інформатизації цієї надзвичайно важливої галузі освіти здобули наукове розроблення в працях В. Аніщенка, І. Гириловської, О. Гуменного, О. Діденка, Г. Єльнікової, А. Гуралюка, Л. Карташової, Л. Майбороди, Н. Ничкало, Л. Петренко, В. Радкевич, В. Савченка, І. Савченко, В. Швець, В. Шевченка, В. Юрженка, В. Ягупова та ін.

Аналіз великого масиву публікацій з цього комплексу наукових проблем свідчить про прагнення педагогів професійних навчальних закладів модифікувати педагогічні технології в інтерактивні, що ґрунтуються на діалоговій взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу. Цінність такого професійного навчання полягає в розвитку в майбутніх кваліфікованих фахівців критичного мислення, готовності до рефлексії, командної роботи, міжособистісної взаємодії тощо. Інтерактивне навчання готує учнівську молодь до осмисленої продуктивної діяльності, її самостійного планування, визначення критеріїв оцінювання здобутих результатів.

Особливістю інтерактивної професійної підготовки, на думку фахівців, є те, що особистість учня перебуває в центрі навчання, з опорою на попередній навчальний, професійний і життєвий досвід, оволодіння новим досвідом, самоуправління. Під час інтерактивного професійного навчання відбувається суб'єкт-суб'єктна взаємодія тих, хто навчається, з викладачами й майстрами виробничого навчання. Зокрема, навчання на основі попередньо набутого досвіду є важливим в осмисленому оволодінні новими професійними знаннями й вміннями на початку теоретичного й практичного заняття.

Результати педагогічної практики професійної школи, викладені в публікаціях науковців, свідчать, що з подальшим розвитком високих технологій кваліфіковані фахівці дедалі більше потребуватимуть міждисциплінарних знань і вмінь, що дадуть їм змогу аналізувати, інтерпретувати й використовувати інформацію щодо різних ситуацій професійної діяльності, управляти складними виробничими процесами тощо. З огляду на це підготовка кваліфікованих фахівців здійснюється з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, нових

засобів комунікацій, Інтернету, віртуальних та «хмарних» освітніх середовищ, що охоплюють мультимедійні підручники, флеш-анімації, відеоконференції, контент-бібліотеки, дистанційні курси, системи комп'ютерного тестування, автоматизованого програмування технологічних процесів, віртуальні мультимедійні музеї, клуби тощо. Завдяки цьому відбувається перехід до програмно-підтримуючого принципу ігрового навчання (геймезації), створення симуляцій реального виробничого середовища для організації професійного навчання через Інтернет-портали. Передбачається, що в майбутньому фахівці матимуть можливість «збирати» себе із пропонованих їм ринком праці деталей професійно-освітнього конструктора, тобто кожен майбутній працівник формуватиме свій цифровий профіль, що фіксує засвоєні компетенції, на основі якого організації й підприємства добиратимуть працівників, інвестуватимуть кошти в подальше професійне навчання найбільш успішних учнів.

Інноваційна діяльність системи ПТО з використання сучасних програмних засобів істотно впливає на традиційне когнітивно орієнтоване навчання, адже комп'ютеризація і технологізація професійної освіти значно розширюють інтелектуальну складову майбутніх фахівців. У цьому контексті теоретичне і практичне значення мають:

– концепція створення електронних підручників нового покоління, згідно з якою забезпечується провідна роль інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні фундаментальних і фахових знань учнівської молоді, підвищення прикладної спрямованості змісту професійного навчання, розкриття творчого потенціалу суб'єктів навчально-виховного процесу відповідно до їхніх запитів і здібностей. Ця концепція ґрунтується на особистісно зорієнтованому, диференційованому й інтегрованому підходах до створення електронних підручників, принципах (систематичності, послідовності, доступності, науковості), адаптивності до індивідуальних особливостей кожного учня, керованості (можливість коригування викладачем процесу навчання на будь-якому етапі), інтерактивності (спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу), оптимальності (поєднання індивідуальної та групової роботи), забезпечення психологічного комфорту учнів тощо;

– методика створення електронних підручників нового покоління, що являє собою процедуру обґрунтування та відбору програмних засобів і web-технологій (систем і платформ), які використовуватимуться як інструментарій їх розроблення. В обґрунтуванні методики створення електронних підручників враховувалися положення Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки [14], в якій належна якість професійно-технічної освіти забезпечуватиметься шляхом упровадження в навчальний процес ІКТ, видання сучасних підручників та наочних посібників із професійно-теоретичної підготовки тощо;

– контент-бібліотека електронних підручників для підготовки кваліфікованих фахівців різних галузей виробництва та сфери послуг.

Використання електронних підручників у навчально-виховному процесі дає можливість розв'язувати педагогічні завдання по-новому, що сприяє формуванню

в учнівської молоді вмінь самостійно працювати з інформаційними потоками, аналізувати техніко-технологічні ситуації на виробництві. Безумовно, що цього недостатньо, особливо, коли навчальна література професійного спрямування упродовж п'яти років майже не видається. У середньому по Україні забезпеченість підручниками з предметів професійної підготовки становить 74%, із загальноосвітніх дисциплін – 62,4% (в окремих областях ці показники є ще нижчими).

Директор ПТО НАПН України, доктор педагогічних наук, професор В. Радкевич у своїй статті засадничого характеру «Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи» [20] аналізує методичні підходи до розроблення електронних підручників та наголошує на необхідності створення якісного відкритого інформаційно-освітнього середовища як інтегрованого, динамічного, відкритого web-простору, функціонально спрямованого на формування електронної взаємодії між суб'єктами професійної освіти, забезпечення педагогічних, організаційних зв'язків й умов для здійснення централізованої електронної методичної підтримки навчально-виховного процесу в професійних навчальних закладах.

Отже, важливим та надзвичайно актуальним напрямом інноваційної діяльності системи професійно-технічної освіти в Україні є запровадження в освітню практику інформаційно-комунікаційних технологій, створення на їх основі сучасних дидактичних засобів навчання, зокрема нового покоління електронних підручників, а також апробація та впровадження в навчальний процес інформаційного середовища освіти й навчання.

Проблеми та перспективи розвитку інформаційно-освітнього середовища системи ПТО в Україні всебічно проаналізовано Л. Карташовою [16]. Науковець розкриває актуальність проектування інформаційно-освітнього середовища системи професійно-технічної освіти, контентом якого є науково (навчально)-методичні матеріали, призначені для використання учнями та педагогічними працівниками професійно-технічних навчальних закладів; уточнює визначення терміна «інформаційно-освітнє середовище», виокремлює особливості інформаційно-освітнього середовища системи професійно-технічної освіти та його можливі перспективи для адміністрації, педагогічних працівників та учнів, зазначає, що на цей час стан розвитку ІТ-забезпечення системи ПТО України не відповідає вимогам інформаційного суспільства, яке прагне інтегруватися в європейську і світову спільноту, наголошуючи на певному відставанні від розвинутих країн у деяких аспектах: по-перше, в ефективному, професійно спрямованому застосуванні ІТ при підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації фахівців різних галузей і рівнів, по-друге, у використанні web-технологій для розроблення та передавання даних, по-третє, у відсутності єдиного інформаційно-освітнього середовища системи ПТО, умови якого забезпечували б діяльність навчальних закладів у напрямі врахування ІТ як фактору впливу на розроблення й впровадження інноваційних форм, методів і засобів навчання.

На думку науковця, проектування єдиного освітнього інформаційного середовища ПТО України та використання його контенту професійно-технічними

навчальними закладами сприятиме розвитку традиційних та впровадженню інноваційних підходів у навчальній, педагогічній, управлінській та виховній діяльності. Якісні характеристики ІТ, зокрема, web-технології, впливатимуть на підвищення якості й доступності професійної освіти для різних категорій населення, що є особливо актуальним для сучасного стану нашої країни.

Інформатизацію професійно-технічних закладів освіти І. Гириловська вважає передумовою якісної професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників [7]. Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена потребою у створенні ефективної стратегії поширення інформатизації професійно-технічної освіти в регіонах. У цьому контексті, на думку автора, особливої уваги набуває моніторинг рівня інформатизації професійно-технічних навчальних закладів, для здійснення якого необхідний спеціальний інструментарій. Роль такого інструментарію, вважає науковець, може відігравати запропонована факторно-критеріальна модель, застосування якої дасть можливість визначити «проблемні зони» процесу інформатизації в ПТНЗ та надати рекомендації щодо його оптимізації.

У розвідці С. Алексєєвої висвітлено результати аналітичного дослідження щодо створення, впровадження та розвитку комп'ютерно-орієнтованого освітнього середовища у ПТНЗ на основі інформаційних систем, мереж, ресурсів та технологій, побудованих на базі інформаційно-комунікаційних технологій, проаналізовано необхідність створення персонального ресурсу учнівської молоді як ресурсу навчального й міжособистісного спілкування та окреслено перспективи розвитку персоніфікованого мережевого середовища в професійно-технічних навчальних закладах [1].

Гносеологічні проблеми зв'язку між законами розвитку інформаційного суспільства та дидактичними принципами сучасного педагогічного процесу розглядає В. Швець [25]. З урахуванням аналізу положень провідних теорій інформаційного суспільства, зокрема, постіндустріалізму (Д. Белл), інформаційного способу розвитку (М. Кастельс), гнучкої спеціалізації (Ч. Сейбл), постмодернізму (Ж. Бодрійяр) та феномену появи нелінійного наукового мислення, автор аналізує дидактичні принципи сучасного педагогічного процесу. Ними, за оцінками науковця, є принцип синергетичності, принцип інтеграції науки, освіти й виробництва, принцип науковості викладання, принцип системності навчання, принцип логічності і послідовності викладання, принцип наочності та принцип гуманізації навчання. На основі здійсненого аналізу В. Швець визначає нову важливу тенденцію в розвитку дидактичних принципів, яка, на її думку, є віддзеркалюванням законів розвитку інформаційного і полягає в тому, що зміст перелічених принципів узгоджується з можливостями інформаційних технологій.

Л. Майборода зосередилася на визначенні сучасного стану використання ІКТ у професійно-технічних навчальних закладах, забезпеченості викладання навчальних дисциплін сучасними наочними засобами навчання (паперовими, діапозитивами, комп'ютерними презентаціями, відео, програмними засобами), ступеня усвідомлення педагогами професійного навчання ролі використання ІКТ

у професійній підготовці кваліфікованих робітників, готовності їх до використання ІКТ у професійній діяльності, рівня комп'ютерної грамотності та робить висновок про позитивну мотивацію педагогів професійного навчання щодо використання ІКТ у професійній діяльності, їхню готовність до розроблення сучасних наочних засобів навчання за умов поліпшення матеріально-технічного стану, наголошує на існуванні нагальної потреби в підвищенні рівня комп'ютерної грамотності педагогів професійного навчання, їх готовності до використання ІКТ у професійній діяльності та важливості розроблення спеціальної програми для підвищення кваліфікації педагогів професійного навчання в міжкурсовий період [17].

Актуальність розроблення електронних підручників та їх впровадження в систему професійно-технічної освіти, що зумовлено потребами сьогодення й вимогами нормативно-правових документів, які регламентують професійно-технічну освіту, обґрунтовано А. Діденком [15].

З цією метою автором представлено узагальнення результатів аналізу сучасної науково-педагогічної і психологічної літератури щодо вимог до розробки електронних підручників та особливостей їх впровадження у систему професійно-технічної освіти. Результати аналізу публікацій з проблеми розробки та впровадження електронних підручників у систему освіти свідчать про те, що теоретичними й емпіричними дослідженнями охоплено широке коло питань у зазначеній сфері. Визначено суть поняття «електронний підручник» і теоретичну основу для їх розроблення – вчення про обсяг безпосередньої пам'яті та особливості центральної нервової системи. Представлено усталену класифікацію електронних підручників та вимоги до них, які ґрунтуються на сучасних досягненнях інформаційних технологій. Розглянуто також переваги й недоліки електронних засобів навчання. Оскільки проблема забезпечення навчальних дисциплін у ПТНЗ підручниками нового покоління є однією з найважливіших у контексті впровадження сучасних педагогічних технологій у навчально-виробничий процес, автором визначено, що вони повинні характеризуватися не тільки новими принципами структурування й відбору змісту, а й враховувати психологічні особливості сприйняття навчального матеріалу сучасною молоддю. Для цього стисло подано вікові та індивідуально-психологічні особливості учнівської молоді професійно-технічних закладів освіти, що їх повинні враховувати розробники електронних підручників. Разом з тим доведено, що за всіх переваг електронних підручників їх не можна вважати універсальним новітнім інформаційно-навчальним засобом. Перспективами подальших досліджень О. Діденко вважає вивчення досвіду європейських країн з передовою системою освіти щодо розробки, впровадження та використання електронних посібників і підручників.

У статті «Електронний підручник нового покоління в інформаційній організаційно-педагогічній системі професійно-технічної освіти» [26]

В. Шевченко, орієнтуючись на офіційне визначення інформатизації, розкриває свій погляд на необхідність пошуку нових підходів до визначення адекватної часу організаційно-педагогічної системи, що має відповідати інформаційному

суспільству, на розбудову якого орієнтується державна політика незалежної України. У статті викладено авторський погляд на визначення та можливу структуру інформаційної організаційно-педагогічної системи професійно-технічної освіти інформаційного суспільства, розглядаються проблеми теорії та суперечності практики у формуванні інформаційного навчального середовища – дидактико-психологічної основи цієї системи, розкриваються методичні рішення щодо розроблення електронних програмно-педагогічних засобів як базових елементів цього середовища.

Обґрунтовуючи концепцію електронної контент-бібліотеки для системи професійно-технічної освіти з визначенням мети її створення, основних перспектив і напрямів її розвитку, принципів формування й використання в навчальному процесі та науковій роботі, А. Гуралюк [13] наголошує на виконанні нею основних функцій:

- просвітницької, у межах якої формується контент, спрямований на поширення загальних знань про історію, культуру, математику фізику та ін.;
- наукової, спрямованої на глибоке вивчення теми (предмета) науковими працівниками й фахівцями високого рівня підготовки;
- освітньої, у рамках якої здійснюється підтримка навчального процесу в системі професійно-технічної освіти шляхом надання віддаленого доступу до навчальних матеріалів та необхідної додаткової літератури.

А також:

- розроблення єдиної системи створення, обліку, зберігання, пошуку, надання й використання електронних ресурсів, що становлять контент електронної бібліотеки;
- здійснення можливості одноманітно організованого, оперативно поповнюваного, розгалуженого навігаційно-пошукового апарату по всьому контенту;
- організації рівних можливостей доступу до контенту всіх учасників навчально-виховного процесу в системі професійно-технічної освіти України для забезпечення інформаційної підтримки наукового, освітнього й виховного процесів.

Розмірковуючи про феномен електронного підручника, А. Гуралюк зазначає, що виходячи з особливостей електронного підручника порівняно з паперовим, слід виділити дві функції мультимедіа – ілюстративну й когнітивну. Ще однією феноменологічною особливістю електронного підручника, на думку автора, є видозміна комунікативного процесу між учнем і вчителем за рахунок можливості учня самостійно здобувати знання за допомогою додаткових конотативних значень, які відомі не всім, а тільки частині аудиторії, та самостійності вибору темпів навчання. Взаємодія учня з навчальним матеріалом здійснюється шляхом інтерактивності, що дає змогу підтримувати здатність його до самоосвіти на найвищому рівні. Для цього навчальні матеріали повинні бути «налаштовані» на «діалог» з учнем. Окрім цього, на думку автора, інфокомунікаційні технології, що впливають на індивідуальне й соціальне життя в

суспільстві, видозмінюють і підручник (як соціокультурний феномен), змінюючи його відповідно до критеріїв та способів діяльності, орієнтованих на майбутнє.

На сторінках своєї іншої публікації А. Гуралюк ознайомлює із здобутками лабораторії підручникотворення для системи ПТО з цього напрямку науково-методичного супроводу професійної освіти й навчання [12]. Так, колективом науковців лабораторії теоретично обґрунтовано і розроблено методику створення та застосування в навчальному процесі професійно-технічних навчальних закладів електронних підручників, розроблено технологію формування й використання web-підручника як електронного підручника нового покоління. На основі досліджень та їх практичного втілення створено контент-бібліотеку електронних підручників зі спеціальних дисциплін для системи ПТО (www.profua.info) та низку окремих платформ для розроблення й розміщення у мережі Internet електронних підручників нового покоління. Автор розкриває особливості технологічних рішень, що сформувалися в результаті розподіленого розташування веб-ресурсів, підвищення швидкості обробки даних на самому сервері та передачі даних. Обґрунтовується можливість використання сторонніх депозитаріїв для зменшення навантаження на сервер платформи окремого підручника, розв'язуються питання, пов'язані із забезпеченням авторських прав тощо.

Зокрема, автор вважає, що побудова головного ресурсу (інтеграційної системи) на основі CMS Joomla 2.5 дає змогу використовувати всі особливості цієї системи, а саме: гнучкі інструменти управління обліковими записами, інтерфейс для управління медіа-файлами, підтримку створення багатомовних варіантів сторінок, адресну книгу користувачів, голосування, функції категоризації посилань та обліку кліків, систему шаблонів, підтримку меню, управління новинними потоками, XML-RPC API для інтеграції з іншими системами, підтримку кешування сторінок і великий набір готових доповнень. Одним з таких доповнень, за задумом розробників, є використаний у платформі WYSIWYG редактор JCE, що є одним з найкращих візуальних редакторів свого класу. Крім того, CMS Joomla 2.5 дає змогу порівняно легко використовувати технології сторонніх розробників. Раом з тим загальний пошук ресурсів у системі контент-бібліотеки реалізовано за допомогою користувальницького пошуку Google, а також реалізовано мультиплатформенність за допомогою компонента інтеграції з Moodle. Кінцевий користувач (учень) отримує досить простий щодо використання інтерфейс підручника, який не потребує додаткового вивчення, де є всі параметри сучасного web-ресурсу: система гіпермедіа, рухомі елементи, випадючі панелі, наприклад, зі змістом тощо.

Під час створення електронних підручників і тестових запитань з використанням платформи дистанційного навчання MOODLE постає завдання щодо програмування формул і математичних виразів у платформі. Особливої актуальності набір текстів із застосуванням великої кількості формул набуває при створенні електронних підручників із загальнотехнічних і спеціальних дисциплін. У статті В. Швець практичні педагоги знайдуть розроблені автором готові LaTeX-програми типових формул, що використовуються під час викладання

природничих дисциплін (фізики, фізичної хімії, електротехніки) як розділ методичних рекомендацій зі створення електронних підручників у рамках Всеукраїнського інноваційного проекту середньострокового пріоритетного напрямку «Розвиток інноваційної культури суспільства» [24].

У ґрунтовній розвідці Т. Волокової [5] розглянуто можливості використання електронного підручника педагогами й учнями ПТНЗ. Серед основних аспектів створення будь-якого електронного підручника автор виокремлює такі: максимум наочності; наявність зворотного зв'язку між учнем і комп'ютером у ролі педагога, індивідуальний контроль знань у вигляді комп'ютерних тестів на кожному з етапів професійного навчання, можливість навчання за текстовою частиною підручника на паперовому носії, що є основою електронного підручника, без використання дискет і комп'ютера, можливість створення версій підручника з різним рівнем складності, тобто індивідуалізація й диференціація навчання, можливість урахування побажань учнів та викладачів при доопрацюванні електронного підручника його авторами.

Специфічні аспекти проблеми створення інноваційних підручників для ПТНЗ (сутність реалізації контент-поля у середовищі програмно-інструментальної платформи MOODLE навчальних предметів, що використовуються в підготовці за робітничими професіями в професійно-технічній освіті, застосування елементів методу нейролінгвістичного програмування тощо) знайшли своє детальне відображення в публікаціях В. Юрженка [27; 28].

Важливим завданням модернізації професійно-технічної освіти в державі є інноваційна діяльність науковців і педагогічних працівників зі створення та впровадження системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління системою ПТО. У публікації Т. Волкової як керівника наукового колективу розробників такої системи наведено етапи розроблення та впровадження у регіональну систему управління навчальними закладами системи професійно-технічної освіти автоматизованої системи управління ПТО ІАСУ ПТО «ПРОФТЕХ» [6]. З огляду на це у статті І. Савченко [21] міститься аналіз результатів експериментальної роботи щодо використання засобів інформаційно-аналітичної системи «ПРОФТЕХ» у процесах моніторингу ефективної діяльності закладів професійно-технічної освіти м. Києва. Особливостям використання цієї інформаційно-аналітичної системи в регіональних закладах освіти, що готують кваліфікованих робітників, присвячено статтю А. Плеща [19].

Низку наукових розвідок фахівців у контексті теми, що розглядається, присвячено проблемам розвитку інформаційно-аналітичної культури різних категорій суб'єктів освітньо-виховного процесу в системі професійно-технічної освіти в Україні, а також питанням формування та підвищення інформаційно-аналітичної компетентності керівників, викладацького, інженерно-технічного складу ПТНЗ та учнів.

Форми, шляхи і методи розвитку інформаційно-аналітичної культури діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів розглядаються у статтях В. Ягупова [29], І. Гириловської [8], О. Гуменного [10], Л. Майбороди [17],

І. Савченко [22]. У зазначених публікаціях обґрунтовано чинники, що актуалізують інформаційно-аналітичну функцію управлінської діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів у сучасних умовах розвитку різних сфер суспільства, інформаційно-аналітична діяльність керівників професійно-технічних навчальних закладів як суб'єктів управління в системі професійно-технічної освіти України, запропоновано методологічні принципи інформаційно-аналітичної діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів, виокремлено та розглянуто такі основні характеристики інформаційно-аналітичної діяльності, як предметність і суб'єктність. Так, Н. Величко проаналізувала інформаційно-аналітичну діяльність заступника директора з навчально-виробничої роботи ПТНЗ [3]. Зокрема, автором сформульовано основні напрями діяльності інформаційно-аналітичної служби ПТНЗ, підпорядкованому заступнику директора з навчально-виробничої роботи, що потребують розгляду інформації як стратегічного ресурсу, гарантують принципово нові підходи до опрацювання статистичних даних і сприяють формуванню гнучкої системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності ПТНЗ. У публікації виокремлено основні різновиди моніторинґів, які є одним із найважливіших засобів відстеження інновацій у ПТНЗ та виступають самостійною функцією управління розвитком навчального закладу.

Розкриваючи сутність поняття «інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів» та визначаючи його зміст, В. Ягупов виділяє такі елементи структури цього явища: ціннісно-мотиваційний (мотиваційне та особистісне ставлення до інформації та сенсу її використання в управлінській діяльності керівника ПТНЗ як суб'єкта управління), когнітивний (наявність системи інформаційно-аналітичних знань (понять, фактів, законів, закономірностей тощо) про інформаційне середовище в ПТНЗ та інформаційне суспільство, сформованість системи практичних знань про застосування інформації у своїй управлінській діяльності), поведінково-діяльнісний: аналітично-прогностичний (здатність до аналізу отриманої інформації та її формалізації, до порівняння, узагальнення, синтезу з даними, що є в наявності, розроблення варіантів використання інформації; до прогнозування результатів реалізації проблемної ситуації, відповідного оформлення результатів аналізу та їх передачі); інформаційно-технологічний (загальна культура роботи з інформацією, інформаційна і комп'ютерна грамотність), інформаційно-реалізаційний (здатність до практичного використання інформації в управлінській діяльності та в розв'язанні управлінських проблемних ситуацій у ПТНЗ); комунікативний (здатність дотримуватися принципів і правил поведінки та спільної діяльності в інформаційному середовищі й комунікативних системах, здатність використовувати інформацію в міжсуб'єктній взаємодії та в управлінській діяльності), суб'єктний (рефлексивний і саморефлексивний: осмислення, самоаналіз, саморефлексія й самооцінка керівником ПТНЗ власної управлінської діяльності та її результатів, уточнення шляхів її організації, визначення на основі знань і власного досвіду оптимальних методів роботи з інформацією; рівень саморегуляції, пов'язаний із самосвідомістю в управлінській діяльності) [3].

Питання підвищення інформаційної компетентності керівників навчальних структурних підрозділів підприємств розглядає О. Гуменний [11]. Ним запропоновано власне положення про Воркшоп та орієнтовну програму роботи Воркшопу з розвитку інформаційної компетентності серед педагогічних та інженерно-технічних працівників, яку мають очолювати керівники навчальних підрозділів або служб в умовах виробництва.

Проблемам методичної діяльності в інформаційно-аналітичному забезпеченні системи професійно-технічної освіти присвячено праці Н. Величко [3] та І. Смирнової [23]. У статті Л. Майбороди запропоновано методику формування електронних освітніх ресурсів ПТНЗ педагогами професійного навчання [18]. У статті О. Гуменного обґрунтовано деякі аспекти використання мобільного навчання у професійно-технічних навчальних закладах. Інноваційне поняття «мобільне навчання» автор визначає як електронне навчання засобами мобільних пристроїв із використанням спеціального програмного забезпечення, незалежно від часових і просторових координат, в умовах, коли учень має доступ до освітніх ресурсів і може через Інтернет взаємодіяти з викладачем та іншими учнями. Крім цього, у статті основні характеристики мобільного навчання, його типові ознаки та переваги порівняно з навчанням із використанням стаціонарних комп'ютерів, традиційних засобів навчання розглянуто особливості впровадження мобільних телефонів у процес навчання [11]. Аналітичну діяльність інженерів-педагогів у сучасному інформаційному середовищі ПТНЗ аналізує у своєму дослідженні Т. Волкова [4].

Теоретичні й практичні аспекти проблеми впровадження у навчальний процес системи професійно-технічної освіти інформаційно-комунікаційних технологій потребують подальшого ґрунтовного дослідження.

Список використаних джерел

1. **Алексєєва, С.** Розвиток персоніфікованого мережевого середовища у професійно-технічних навчальних закладах / С. Алексєєва // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 6. – С. 186–208.

2. **Величко, Н.** Інформаційно-аналітична діяльність заступника директора з навчально-виробничої роботи професійно-технічного навчального закладу / Н. Величко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С. 59–64.

3. **Величко, Н.** Модернізація методичної діяльності інформаційно-аналітичних секторів навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти / Н. Величко // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 2. – С. 131–138.

4. **Волкова, Т.** Аналітична діяльність інженерів-педагогів у сучасному інформаційному середовищі ПТНЗ / Т. Волкова // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн.

освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 3. – С. 59–65.

5. **Волкова, Т.** Використання електронних підручників у професійній підготовці кваліфікованих робітників / Т. Волкова // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2011. – Вип. 2. – С. 19–24.

6. **Волкова, Т.** Упровадження інформаційної системи управління ПТО / Т. Волкова // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 4. – С. 42–45.

7. **Гириловська, І.** Інформатизація професійно-технічних навчальних закладів як передумова якісної професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників / І. Гириловська // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 6. – С. 209–220.

8. **Гириловська, І.** Інформаційна культура діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів / І. Гириловська // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 3. – С. 104–114.

9. **Гуменний, О.** Підвищення інформаційної компетентності керівників навчальних структурних підрозділів підприємств / О. Гуменний // Професійне навчання на виробництві : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С. 56–66.

10. **Гуменний, О.** Підвищення рівня інформаційної культури керівників професійно-технічних навчальних закладів в інформаційному просторі професійно-технічної освіти / О. Гуменний // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 3. – С. 115–128.

11. **Гуменний, О.** «Хмарні» технології в організації навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів / О. Гуменний // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки та перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 5. – С. 152–163.

12. **Гуралюк, А.** Особливості використання web-підручника у професійно-технічній освіті / А. Гуралюк // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 4. – С. 182–191.

13. **Гуралюк, А.** Феномен електронного підручника / А. Гуралюк // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук.

пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 6. – С. 57–63.

14. **Державна цільова програма розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки** [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 13 квіт. 2011 р. № 95 : [станом на 7.08.2013 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/495-2011-%D0%BF> (дата звернення: 18.10.16). – Назва з екрана. – Постанова втратила чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 5 берез. 2014 р. № 71.

15. **Діденко, О.** Особливості розробки та впровадження електронних підручників у систему професійно-технічної освіти / О. Діденко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 7. – С. 46–52.

16. **Карташова, Л.** Інформаційно-освітнє середовище системи професійно-технічної освіти: проблеми та перспективи / Л. Карташова // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 9. – С. 72–77.

17. **Майборода, Л.** Використання інформаційно-комунікативних технологій у навчально-виробничому процесі професійно-технічних навчальних закладів / Л. Майборода // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 3. – С. 129–137.

18. **Майборода, Л.** Методичні підходи до розроблення електронних освітніх ресурсів педагогами професійного навчання / Л. Майборода // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 6. – С. 155–165.

19. **Плещ, А.** Особливості використання інформаційно-аналітичної системи професійно-технічної освіти / А. Плещ // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 2. – С. 166–172.

20. **Радкевич, В.** Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи / В. Радкевич // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2016. – Вип. 11. – С. 5–22.

21. **Савченко, І.** Інформаційно-аналітична система «ПРОФТЕХ» у ПТНЗ м. Києва / І. Савченко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 4. – С. 46–53.

22. **Савченко, І.** Розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ПТНЗ: дефінітивна характеристика основних понять дослідження / І. Савченко // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 3. – С. 138–151.

23. **Смирнова, І.** Методичні основи розробки електронних освітніх ресурсів як контенту інформаційно-освітнього середовища / І. Смирнова // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 10. – С. 78–83.

24. **Швець, В.** Підвищення ефективності створення електронних підручників та тестування у платформі MOODLE на основі LaTeX / В. Швець // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 2. – С. 173–181.

25. **Швець, В.** Трансформація дидактичних принципів в інформаційному суспільстві / В. Швець // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 7. – С. 53–57.

26. **Шевченко, В.** Електронний підручник нового покоління в інформаційній організаційно-педагогічній системі професійно-технічної освіти / В. Шевченко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 6. – С. 64–72.

27. **Юрженко, В.** Особливості ергономіки екранного поля електронних підручників для системи ПТО / В. Юрженко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 3. – С. 71–74.

28. **Юрженко, В.** Формування контенту електронних підручників для системи професійно-технічної освіти / В. Юрженко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 7. – С. 58–64.

29. **Ягупов, В.** Информационно-аналитическая деятельность руководителей профессионально-технических учебных заведений: основные характеристики, структура и этапы / В. Ягупов // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 3. – С. 152–165.

30. **Ягупов, В.** Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів: поняття, зміст і структура / В. Ягупов // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ (рекомендаційний бібліографічний список)

Упорядник
Горбенко Н. А.,
науковий співробітник відділу
наукової інформаційно-
бібліографічної діяльності ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського

*Патріотизм – серцевина людини,
основа її активної позиції.
(В. О. Сухомлинський)*

Буремні події в Україні спонукають українських педагогів – науковців та практиків – переосмислити підходи до патріотичного виховання дошкільників. Спрямовуючи зусилля на формування дієвого патріотизму у наймолодших громадян нашої держави, Міністерство освіти і науки України затвердило Концепцію національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах (наказ Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2015 р. № 641).

Підготовлені Заходи спрямовані на розкриття мети, положень і завдань Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, яка спирається на традиції української державності, національно-визвольної боротьби українського народу, громадянську свідомість, здатність критично і незалежно мислити, бути активним у відстоюванні своєї позиції та готовим до захисту незалежності й територіальної цілісності української держави.

Зважаючи на актуальність питання, Держаною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського підготовлено рекомендаційний бібліографічний список на тему «Сучасні підходи до патріотичного виховання дітей дошкільного віку в Україні».

Список складається з двох розділів:

1. Науково-теоретичні аспекти патріотичного виховання в дошкільних навчальних закладах України.

2. Практичні підходи до патріотичного виховання дошкільників.

Список сформовано з анотованих бібліографічних описів: нормативно-правових актів, книжок, авторефератів дисертацій, статей з продовжуваних та періодичних видань, Інтернет-ресурсів.

Хронологічні межі дібраного матеріалу 2009–2016 роки.

Бібліографічний список призначений науковцям, здобувачам освіти, педагогам дошкільних і позашкільних навчальних закладів, студентам, батькам, всім, хто цікавиться питаннями патріотичного виховання підростаючого покоління.

1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

1. Національно-патріотичне виховання [Електронний ресурс] : // Міністерство освіти і науки України : [офіц. веб-сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/pozashkilna-osvita/vyhovna-robota/patriotichne-vihovannya.html> (дата звернення: 2.10.16). – Назва з екрана.

Добірка нормативно-правових актів органів законодавчої та виконавчої влади України.

2. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 16 черв. 2015 р. № 641 // Міністерство освіти і науки України : [офіц. веб-сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068-> (дата звернення: 29.09.16). – Назва з екрана.

3. Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах [Електронний ресурс] : [інструкт.-метод. рек.] : лист М-ва освіти і науки України від 25 лип. 2016 р. № 1/9-396 // Інститут модернізації змісту освіти : [офіц. веб-сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://www.imzo.gov.ua/2016/08/22/list-mon-vid-25-07-2016-1-9-396-pro-organizatsiyu-natsionalno-patriotichnogo-vihovannya-u-doshkilnih-navchalnih-zakladah/> (дата звернення: 2.10.16). – Назва з екрана.

4. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки [Електронний ресурс] : указ Президента України від 13 жовт. 2015 р. № 580/2015 // Верховна Рада України : офіц. веб портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (дата звернення: 2.10.16). – Назва з екрана.

* * *

5. **Аркуша, Н.** Патріотичне виховання дошкільнят засобами дитячого музичного фольклору / Аркуша Н. М. // Таврійський вісн. освіти. – 2016. – № 1. – С. 71–81. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Two_2016_1_13.

У статті визначено роль дитячого фольклору в музичному вихованні дошкільнят як одного з дієвих засобів формування в них патріотичних почуттів.

6. **Бех, І.** Виховуємо патріотизм як почуття і цінність / Іван Бех // Вихователь-методист дошк. закл. – 2016. – № 6. – С. 4–8. – Зміст: Патріотизм: сутність поняття та базові складові ; Рушійні сили процесу виховання патріотизму.

7. **Бех, І.** Патріотизм має бути дієвим : [інтерв'ю з директором Ін-ту проблем виховання НАПН України, д-ром психол. наук, дійс. членом НАПН України Іваном Бехом] // Дошк. виховання. – 2016. – № 8. – С. 2–3.

В інтерв'ю науковець висвітлює сучасне бачення патріотизму та новітні підходи до патріотичного виховання. Надає поради вихователям, щодо їхньої діяльності для трансформації патріотичних почуттів вихованців у свідомі патріотичні дії.

8. **Богущ, А.** Патріотичне виховання починається з доброти : педагогіка Добра у спадщині Василя Сухомлинського / Алла Богущ // Дошк. виховання. – 2014. – № 11. – С. 4–7. – Бібліогр.: 4 назви.

9. **Боровська, О.** Формування громадської компетентності дошкільників / Олена Боровська, Ганна Токарева // Вихователь-методист дошк. закл. – 2014. – № 3. – С. 58–64 : фот.

У статті розглянуто проблему формування громадської компетентності дошкільників за допомогою вивчення творів Василя Сухомлинського. Висвітлено методичний аспект організації роботи з патріотичного виховання. Подано тематичний план освітньої діяльності зі старшими дошкільниками за творами В. Сухомлинського.

10. **Гавриш, Н.** Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи / Наталія Гавриш, Катерина Крутій // Дошк. виховання. – 2015. – № 8. – С. 2–7. – Зміст: Проблеми та труднощі патріотичного виховання сьогодні ; На що спрямовує держава ; Моральна платформа формування патріотичних почуттів ; Патріотизм має бути конструктивним ; Щодо національної програми патріотичного виховання «Україна – наша Батьківщина» ; Методичні рекомендації.

У статті проаналізовано вектори змін щодо патріотичного виховання в дошкільних навчальних закладах.

11. **Каплуновська, О.** Сучасний погляд на патріотичне виховання: особливості організації роботи з дошкільнятами / Олена Каплуновська // Дошк. виховання. – 2015. – № 8. – С. 8–10. – Зміст: Відійти від формалізму; З чого починати патріотичне виховання; Дітям про минуле і сьогодення України; Форми роботи з патріотичного виховання.

12. **Каплуновська, О.** Патріотичне та інтернаціональне виховання: особливості організації з дітьми дошкільного віку [Електронний ресурс] / Каплуновська Олена Миколаївна // Електрон. зб. наук. пр. Запоріз. обл. ін-ту післядиплом. пед. освіти / Комун. закл. «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запоріз. облради. – Текст. дані. – [Запоріжжя], 2011. – Вип. 4 : Дошкільна, початкова та корекційна освіта. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp5/kaplunovska.pdf (дата звернення: 1.10.16). – Назва з екрана.

13. **Коломоєць, Г.** Хортинг у дошкільному навчальному закладі як метод фізичного оздоровлення та патріотичного виховання дітей / Галина Коломоєць, Олеся Савчук // Теорія і методика хортингу : зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання НАПН України, Укр. федерація хортингу. – Київ, 2014. – Вип. 2. – С. 102–109. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Tmh_2014_2_15.

У статті охарактеризовано хортинг як метод фізичного оздоровлення дітей дошкільного віку, а також їх патріотичного виховання через ознайомлення з новим національним видом спорту.

14. **Литвиненко, С.** Особливості формування патріотизму у дітей старшого дошкільного віку [Електронний ресурс] / Литвиненко С. В. // Вісн. психології і педагогіки : зб. наук. пр. / Пед. ін-т Київ. ун-ту ім. Бориса Грінченка, Ін-т людини Київ. ун-ту ім. Бориса Грінченка. – Текст. дані. – Київ, 2014. – Вип. 14. – Режим доступу: http://www.psyh.kiev.ua/Литвиненко_С.В._Особливості_формування_патріотизму_у_дітей_старшого_дошкільного_віку (дата звернення: 1.10.16). – Назва з екрана.

15. **Майборода, Н.** Патріотичне виховання засобами мистецтва вихованців сільських навчально-виховних комплексів «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад»: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Майборода Наталія Олексіївна; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2016. – 20 с.

16. **Машовець, М.** Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку в сучасних умовах розвитку суспільства / Марина Машовець // Вісн. Ін-ту

розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т розвитку дитини. – Київ, 2009. – Вип. 5. – С. 125–129. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.nbuv.gov.ua%2Fold_jrn%2FSoc_Gum%2FVird%2F2009_5.pdf&name=2009_5.pdf&lang=uk&c=57f68d5cc3bb.

У статті піднімаються питання особливостей національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в міжнаціональних родинах, кількість яких зростає в умовах глобалізації та інтеграції соціальних процесів. Тенденція збільшення таких родин як в Україні, так і за межами приводять до того, що діти виховуються за межею громадянства. Тому на батьків покладається висока відповідальність за формування майбутнього громадянина.

17. **Міхіна, Н.** Формування патріотизму у дітей дошкільного віку / Міхіна Наталія Олександрівна // Нива знань. – 2015. – № 3. – С. 29–30.

18. **Мусієнко, В.** Періодизація розвитку проблеми формування почуття патріотизму в дітей у дошкільних навчальних закладах України (1930–1991 рр.) / Мусієнко В. С. // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Комун. вищ. навч. закл. «Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради». – Херсон, 2015. – Вип. 28. – С. 283–290. – Бібліогр.: 17 назв.

У статті на основі аналізу архівних документів, нормативно-правових актів, наукових і навчально-методичних видань представлено обґрунтування періодизації розвитку проблеми формування почуття патріотизму в дітей у дошкільних навчальних закладах України (1930–1991 рр.), що складається з трьох періодів.

19. **Осіпчук, Т.** Спадщина Василя Сухомлинського у формуванні основ патріотичного виховання дошкільників засобами музики / Осіпчук Тетяна Володимирівна // Нива знань. – 2016. – № 2. – С. 28–29.

20. **Пентій, О.** Виховання патріотично налаштованої особистості дошкільника / Ольга Пентій, Інна Новосьолова // Вихователь-методист дошк. закл. – 2015. – № 8. – С. 16–21.

Описано можливості впровадження гуманістичних та патріотичних ідей Василя Сухомлинського під час роботи з дошкільниками. Охарактеризовано форми та методи організації роботи з патріотичного виховання за такими напрямками: робота з дітьми, взаємодія з батьками, підвищення фахової майстерності педагогів.

21. **Петрук, Л.** Народні традиції як чинник соціалізації дитини дошкільного віку / Петрук Л. П. // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Комун. вищ. навч. закл. «Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради». – Херсон, 2015. – Вип. 28. – С. 227–231. – Бібліогр.: 5 назв.

У статті зацентовано увагу на аналізі соціально-педагогічного потенціалу традицій української родини та з'ясуванні їх ролі у процесі соціалізації дитини дошкільного віку.

22. **Рогальська, Н.** Особливості національного виховання дітей-дошкільників у контексті педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського / Н. В. Рогальська // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2010. – Спецвип., ч. 2. – С. 21–25. – Бібліогр.: 8 назв.

23. **Смислотворчий потенціал концепції національного виховання Софії Русової** : зб. матеріалів Міжрегіон. наук.-практ. конф., присвяч. 160-річчю від дня народж. Софії Русової / Упр. освіти і науки Чернігів. облдержадмін., Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського, Каф. педагогіки, дошк. та початкової освіти ; [упоряд.: Антипець О. О. та ін.]. – Чернігів : ЧНТУ, 2016. – 204 с. – Бібліогр. в кінці ст.

24. **Шкрєбтієнко, Л.** Наступність проблеми патріотичного виховання старших дошкільників та молодших школярів / Л. Я. Шкрєбтієнко // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ, 2010. – № 1. – С. 586–590. – Бібліогр.: 6 назв.

25. **Шумійчук, К.** Нові підходи до процесу патріотичного виховання дітей дошкільного віку / Шумійчук Катерина Миколаївна // Нива знань. – 2016. – № 2. – С. 27.

2. ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

26. **Бобир, В.** Відзначаємо дні України : рек. щодо організації та проведення темат. тижня в дошк. закл. / Валентина Бобир // Дошк. виховання. – 2015. – № 8. – С. 12–13. – Зміст: Заходи патріотичного спрямування ; Співпраця з родинами та громадськістю.

У статті подано поради щодо планування, організації та проведення тематичного тижня в дошкільному закладі.

27. **Бродюк, Л.** Просвітництво як один із напрямів роботи музею козацької слави / Людмила Бродюк, Тетяна Нагурна // Вихователь-методист дошк. закл. – 2015. – № 7. – С. 38–43. – Зміст: Музеї козацької слави – осередок культурно-патріотичного виховання ; Організація роботи з дітьми й дорослими в музеї козацької слави ; Музей як осередок просвітницької роботи.

У статті представлено досвід діяльності дошкільного навчального закладу (ясел-садка) № 2 «Подоряночка» м. Славути Хмельницької області.

28. **Гімн України** [Електронний ресурс] / [Студія док. фільмів] «Золотое сечение» // YouTube. – Електрон. дані. – [Б. м.], 2013. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ZVWkb0acVCg> (дата звернення: 2.10.16). – Назва з екрана.

29. **Державні і народні символи України** [Електронний ресурс] / Проскурніна Т. В. ; Рогозівська ЗОШ І–ІІІ ст. [Київ. обл.] // YouTube. – Електрон. дані. – [Рогозів], 2014. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Z1sy5iTidUo> (дата звернення: 30.09.16). – Назва з екрана.

30. **Дмитренко, К.** Гурток із хортингу: популяризація здорового способу життя та патріотичного виховання у дошкільному навчальному закладі / Катерина Дмитренко // Теорія і методика хортингу : зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання НАПН України, Укр. федерація хортингу. – Київ, 2014. – Вип. 2. – С. 145–154. – Бібліогр.: 3 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Tmh_2014_2_20.

У статті описано досвід практичної діяльності ДНЗ № 550 м. Києва щодо формування у дошкільників здорового способу життя на основі українських народних традицій та цінностей, високої патріотичної свідомості, почуття любові до України.

31. **Живи, Україно, живи для краси!** : нац.-патріот. виховання в ДНЗ : ст. [дошк.] вік / упоряд. А. Г. Часнікова. – Харків : Основа, 2016. – 102, [2] с. – (Серія «Дошкільний навчальний заклад. Вихователю»). – Текст посібника доступний в Інтернеті: http://osnova.com.ua/preview/book/5550/%D0%94%D0%9D%D0%92048%20Chasnikova_Patriotichne_vihovannja_DNZ.pdf.

Посібник містить методичні рекомендації, опис проектної діяльності, розробки занять та виховних заходів, добірку ігор з національно-патріотичного виховання старших дошкільників, матеріали для роботи з батьками.

32. **[Конспекти занять, свят та розваг з патріотичного виховання для дошкільників різних вікових груп]** [Електронний ресурс] / Дошк. навч. закл. № 1 «Дружба» // Дошкільний навчальний заклад № 1 «Дружба» : [веб-сайт]. – Текст. дані. – [Сміла], [б. р.]. – Режим доступу: http://www.smiladnz1.edukit.ck.ua/patriotichne_vihovannya/konspekti_zanyatj_svyat_ta_rozvag_z_patriotichnogo_vihovannya/ (дата звернення: 29.09.16). – Назва з екрана.

33. **Короленко, Ю. Я.** моя родина – слава Україна : навч.-розвив. гра / Юлія Короленко, Наталія Романюк, Наталія Оцалюк // Вихователь-методист дошк. закл. – 2016. – № 6. – С. 15–19.

34. **Костянтинова, О.** «Я – Українець», або Ідеї козацької педагогіки в дії / Ольга Костянтинова, Олена Харитонович // Вихователь-методист дошк. закл. – 2015. – № 8. – С. 22–29.

Описано напрями освітньої роботи за Програмою патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Я – Українець». Охарактеризовано структуру Програми. Надано рекомендації щодо створення предметно-просторового розвивального середовища для реалізації завдань Програми. Подано завдання, показники компетентності дітей у результаті роботи за Програмою, а також навчально-методичні та дидактичні матеріали для організації роботи з дошкільниками з патріотичного виховання.

35. **Крук, С.** Громадянсько-патріотичне виховання особистості в умовах сучасного довкілля : доп. для вихователів та батьків [Електронний ресурс] / Крук Світлана Миколаївна // Планета Детства : Інтернет-журн. для педагогов. – Текст. дані. – [Б. м.], 2014. – Режим доступу: <http://planetadetstva.net/vospitatelam/pedsovet/dopovid-dlya-vihovateliv-ta-batkiv-gromadyansko-patriotichne-vihovannya-osobistosti-v-umovah-suchasnogo-doshkillya.html> (дата звернення: 2.10.16). – Назва з екрана.

36. **Кузьмук, Л.** Як плекати патріотів : пед. міст для педагогів та батьків / Лідія Кузьмук // Палітра педагога. – 2015. – № 4. – С. 7–9.

Досвід ДНЗ № 44 «Попелюшка» міста Рівного щодо роботи з батьками в напрямку патріотичного виховання дошкільників.

37. **Лаврик, О.** Маленькі українці : метод. поради та серія занять з патріот. виховання / О. С. Лаврик // Дошк. навч. закл. – 2014. – № 9. – С. 15–20.

Стаття присвячена завданням патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Підкреслено, що важливим компонентом патріотичного виховання є розвиток у дітей національної культури та залучення їх до народознавства. Подано розробки уроків щодо ознайомлення дошкільників з обрядами пращурів, державними та народними символами.

38. **Лобуренко, Л.** Мандруємо рідним містом, щоб його пізнати : сценарій свята для ст. дошкільників / Любов Лобуренко, Валентина Старікова // Вихователь-методист. дошк. закл. – 2016. – № 6. – С. 20–27.

39. **Міні-музей «Чорне море»** : творчий проект для дітей, батьків і педагогів / Світлана Малахова, Олена Лятамбур, Тетяна Гринчук [та ін.] // Дошк. виховання. – 2015. – № 8. – С. 20–25. – Зміст: Характеристика проекту ; Досвід реалізації проекту ; Система роботи зі старшими дошкільниками.

Представлено досвід педагогів міста Іллічівськ Одеської області щодо створення міні-музею у дитсадку. Робота організована у формі творчого проекту, мета якого – сприяти формуванню національної та екологічної свідомості дошкільнят; підвищувати професійну майстерність педагогів та

обізнаність батьків вихованців з питань екологічного, патріотичного та соціально-морального виховання.

40. **Мостіпанська, Т.** Україна – рідний дім! : конспект заняття для дітей ст. дошк. віку / Таїсія Мостіпанська // Вихователь-методист дошк. закл. – 2015. – № 6. – С. 50–54.

41. **Народні символи України** [Електронний ресурс] / Тетяна Назаренко // YouTube. – Електрон. дані. – [Б. м.], 2015. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=eJdH89ArE2Q> (дата звернення: 30.09.16). – Назва з екрана.

42. **Національно-патріотичне виховання** [Електронний ресурс] / Дошк. навч. закл. № 27 «Золотий півник» [м. Прилуки, Чернігів. обл.] // [Дошкільний навчальний заклад № 27 «Золотий півник» : веб-сайт]. – Текст. дані. – [Прилуки], [б. р.]. – Режим доступу: http://dnz27.ucoz.com/index/nacionalno_patriotichne_vikhovannja/0-110 (дата звернення: 7.10.16). – Назва з екрана.

У статті вміщено матеріали тематичного тижня, проведено в ДНЗ № 27 «Золотий півник» міста Прилуки Чернігівської області.

43. **Національно-патріотичне виховання** [Електронний ресурс] / Дошк. навч. закл. «Яблунька» // Дошкільний навчальний заклад «Яблунька» : [веб-сайт]. – Текст. дані. – [Великі Прицьки], 2015. – Режим доступу: http://www.vprytsky-dnz.edukit.kiev.ua/patriotichne_vihovannya/ (дата звернення: 1.10.16). – Назва з екрана.

У статті представлено методичні рекомендації щодо патріотичного виховання дошкільників в ДНЗ «Яблунька» села Великі Прицьки Кагарлицького району Київської області.

44. **Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства** : (метод. рек.) / Від. освіти виконкому Тернів. районної у місті ради, Комунал. комбін. дошк. навч. закл. № 235 ; уклад. О. А. Вербова ; рецензент Марків Володимир Миколайович. – Кривий Ріг, 2014. – [31 с.]. – Текст доступний в Інтернеті: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fstatic.klasnaocinka.com.ua%2Fuploads%2Feditor%2F2301%2F97467%2Fsitepage_47%2Ffiles%2Fposibnik_nacionalno_patriotichne_vihovannya_ditey_doshkilnogo_viku_zas.doc&name=posibnik_nacionalno_patriotichne_vihovannya_ditey_doshkilnogo_viku_zas.doc&lang=uk&c=57f28a1b3291.

Методичні рекомендації містять практичні поради проведення роботи з національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства. Запропонований матеріал може використовуватися як на занятті, так і в повсякденному житті.

45. **[Національно-патріотичне виховання дошкільників]** [Електронний ресурс] : [навч.-метод. посіб.] / [Дошк. навч. закл. № 52 «Веселка», м. Вінниця]. – [Вінниця], [б. р.]. – 58 с. – Текст доступний в Інтернеті: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fdorobok.edu.vn.ua%2Ffile%2Fget%2F1590&name=1590&lang=uk&c=57e014a7f96f>. – Зміст: Розділ I. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку в інтересах сталого розвитку згідно Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді ; Розділ II. шляхи реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді ; Розділ III. Формування патріотичного світогляду та ідеологічної компетентності педагогів ДНЗ як необхідний чинник національно-патріотичного виховання в інтересах сталого розвитку ; Розділ IV. Створення нормативно-правового підґрунтя, інформаційно-методичного забезпечення для здійснення національно-патріотичного виховання дошкільників в інтересах сталого розвитку.

46. **Національно-патріотичне виховання дошкільників: основні завдання** [Електронний ресурс] : груп. консультація для батьків / підгот. Шум М. М. ; Квасилів. ДНЗ (ясла-садок) [Рівнен. обл.] // [Квасилівський ДНЗ (ясла-садок) : веб-сайт]. – Текст. дані. – [Квасилів], [б. р.]. – Режим доступу: <http://leleka.rv.ua/nacional-po-patriotychne-vyhovannya-doshkil-nykiv-osnovni-zavdannya.html> (дата звернення: 7.10.16). – Назва з екрана.

47. **Національно-патріотичне виховання дошкільнят** [Електронний ресурс] / Дошк. навч. закл. (ясла-садок) комбін. типу «Теремок» Бориспіль. міськ. ради Київ. обл. // Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) комбінованого типу «Теремок» Бориспільської міської ради Київської області : [веб-сайт] – Текст. дані. – [Бориспіль], [б. р.]. – Режим доступу: http://boryspil-dnz-teremok.edukit.kiev.ua/nacionaljno-patriotichne_vihovannya_yunogo_pokolinnya/ (дата звернення: 07.10.16). – Назва з екрана.

48. **Особливості виховання патріотизму у дошкільників** [Електронний ресурс] : семінар-практикум з патріот. виховання / підгот. Васильєва Н. А. ; Шосткин. дошк. навч. закл. (ясла-садок) № 9 «Десняночка» [Сумськ. обл.] // Шосткинський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 9 «Десняночка» : [веб-сайт]. – Текст. дані. – [Шостка], 2015. – Режим доступу: <http://shostka-dnz9.info/metodichna-sluzhba/seminari-i-konsultacii-dlya-pedagogiv/seminar-praktikum-z-patriotichnogo-vihovannya/> (дата звернення: 7.10.16). – Назва з екрана.

49. **Останко, Т.** Україна – моя Батьківщина : освіт. проект для ст. дошкільнят / Тетяна Останко, Наталія Супрунова, Надія Сечина // Палітра педагога. – 2015. – № 1. – С. 3–10. – Зміст: Орієнтовний план реалізації проекту.

50. **Палець, Ю.** Це моя Україна, що, як тато і мама, одна : заняття-подорож для ст. дошкільнят / Юлія Палець // Дошк. виховання. – 2015. – № 8. – С. 10–11.

Подано розробку заняття-подорожі для старших дошкільнят, мета якого – розвивати мислення, зв'язне мовлення, образне сприйняття, творчі здібності дітей; виховувати патріотичні почуття; закріплювати навички роботи з картою; розширювати та закріплювати уявлення про Україну, її державні символи.

51. Пасікова, О. Патріотизм починається з колиски / Олена Пасікова, Ніла Клунська // Вихователь-методист дошк. закл. – 2016. – № 6. – С. 9–14.

У статті представлено досвід Вінницького ДНЗ № 21 щодо виконання плану Програми національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку «Патріотизм з колиски» на 2013–2016 рр.

52. Патріотизм як основа сучасного виховання дітей [Електронний ресурс] / [Дошк. навч. закл. № 27 «Золотий півник»] // [Дошкільний навчальний заклад № 27 «Золотий півник»: веб-сайт]. – Текст. дані. – [Прилуки], [б. р.]. – Режим доступу: http://dnz27.ucoz.com/publ/metodichni_rekomendaciji_i_poradi/konsultaciji/patriotizm_jak_osnova_suchasnogor_vikhovannja_ditej/10-1-0-55 (дата звернення: 1.10.16). – Назва з екрана.

У статті представлено методичні рекомендації і поради щодо патріотичного виховання з досвіду роботи ДНЗ № 27 «Золотий півник» міста Прилуки, Чернігівської області.

53. [Патріотичне виховання] [Електронний ресурс] / Дошк. навч. закл. № 8 «Зіронька» // Дошкільний навчальний заклад № 8 «Зіронька»: [веб-сайт]. – Текст. дані. – [Мелітополь], [б. р.]. – Режим доступу: http://www.melitopol-dnz8.edukit.zp.ua/storinka_vihovatelya-metodista/patriotichne_vihovannya/ (дата звернення: 7.10.16). – Назва з екрана.

У статті представлено досвід діяльності ДНЗ № 8 «Зіронька» (м. Мелітополь, Запорізької області) щодо організації патріотичного виховання дошкільників.

54. [Патріотичне виховання] [Електронний ресурс] / Дошк. навч. закл. (ясла-садок) № 27 комбін. типу Харків. міськради // Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 27 комбінованого типу Харківської міської рад: [веб-сайт]. – Текст. дані. – [Харків], [б. р.]. – Режим доступу: http://dnz27.edu.kh.ua/dlya_batjkiv/vihovuyemo_razom/patriotichne_vihovannya/ (дата звернення: 7.10.16). – Назва з екрана.

У статті описано методичні підходи до патріотичного виховання дошкільників, якими керується педагогічний колектив ДНЗ (ясел-садка) № 27 комбінованого типу Харківської міської ради.

55. [Патріотичне виховання дітей в родині] [Електронний ресурс] / Дошк. навч. закл. № 1 «Дружба» // Дошкільний навчальний заклад № 1 «Дружба»: [веб-сайт]. – Текст. дані. – [Сміла], [б. р.]. – Режим доступу: <http://www.smila->

dnz1.edukit.ck.ua/patriotichne_vihovannya/patriotichne_vihovannya_ditej_v_rodini/
(дата звернення: 7.10.16). – Назва з екрана. – Зміст: Анкетування батьків ;
Консультація для батьків «Патріотичне виховання дітей старшого віку» ;
Пам'ятка для батьків ; Як залучити дітей до морально-патріотичного виховання
вдома?

56. Патріотичне виховання дошкільнят [Електронний ресурс] :
консультація для батьків / Вороніз. дошк. навч. закл. (дит. садок) «Вишенька»
[Сумськ. обл.] // Воронізький дошкільний навчальний заклад (дитячий садок)
«Вишенька». – Текст. дані. – [Вороніж], 2015. – Режим доступу:
http://www.voronizh-vyshenka.edukit.sumy.ua/korisni_posilannya/ (дата звернення:
7.10.16). – Назва з екрана.

57. Патріотичне виховання засобами інтегрованої освітньої діяльності
[Електронний ресурс] : семінар практикум / Дошк. навч. закл. № 9 «Оленка»
// Дошкільний навчальний заклад № 9 «Оленка». – Текст. дані. – [Костянтинівка],
2015. – Режим доступу: <http://dnz-alenka.org.ua/index.php/konkursy/17-novorichni-sviata-2012/detail/336-hrupa-tsvetyk-semytsvetyk?tmpl=component> (дата звернення:
7.10.16). – Назва з екрана.

*З досвіду методичної роботи з педагогами в напрямку патріотичного
виховання дошкільників у ДНЗ № 9 «Оленка» міста Костянтинівки, Донецької
області.*

58. Примушко, Н. Україна – це ми! / Наталія Примушко, Тамара Серга
// Дошк. виховання. – 2016. – № 8. – С. 8–10.

*У статті представлено досвід ніжинських педагогів з патріотичного
виховання дітей. Описано основи системи патріотичного виховання в ДНЗ,
форми роботи з дітьми.*

59. Символи України [Електронний ресурс] / Сумська обл. універс. наук.
б-ка ім. Н. К. Крупської // YouTube. – Електрон. дані. – [Б. м.], 2016. – Режим
доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=kUBWeCRxLPw> (дата звернення:
30.09.16). – Назва з екрана.

60. Символи України. Українська для дітей. Базові знання [Електронний
ресурс] / Янко Гортало // YouTube. – Електрон. дані. – [Б. м.], 2014. – Режим
доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=C-wKA8nJeoc> (дата звернення:
30.09.16). – Назва з екрана.

61. Слово української дитини [Електронний ресурс] : патріот. мультимедіа
/ Анімац. студія Мультяшка // YouTube. – Електрон. дані. – [Б. м.], 2015. – Режим
доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Fgk1LREdYWY> (дата звернення:
30.09.16). – Назва з екрана.

62. **Стаєнна, О.** Виховуємо патріотизм засобами народознавства / Олена Стаєнна // Палітра педагога. – 2015. – № 4. – С. 3–4.

Методичні рекомендації вихователям ДНЗ.

63. **Сюжетно-рольові ігри патріотичного спрямування** / Дошк. навч. закл. № 1 «Дружба» // Дошкільний навчальний заклад № 1 «Дружба» : [веб-сайт]. – Текст. дані. – [Сміла], [б. р.]. – Режим доступу: http://www.smiladnz1.edukit.ck.ua/patriotichne_vihovannya/syuzhetno-roljovi_igri_patriotichnogo_spryamuvannya/ (дата звернення: 26.09.16). – Назва з екрана.

64. **Троян, Н.** Дитячий туризм як засіб патріотичного виховання старших дошкільників / Наталія Троян // Вихователь-методист дошк. закл. – 2015. – № 11. – С. 54–58.

65. **Форми і методи патріотичного виховання дітей дошкільного віку : (консультація)** / Комун. дошк. навч. закл. № 1 «Малютко» Сватів. міськради [Луган. обл.] ; підгот.: Олейнікова І. Л., Зайцева Н. О. – [Сватове], 2014. – 10 с. – Текст доступний в Інтернеті : http://svatovednz1.edukit.lg.ua/patriotichne_vihovannya_ditej_v_kdnz_1_malyatko/

66. **Формування основ патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства** [Електронний ресурс] / Христюєва Тетяна Миколаївна, Федюшина Тетяна Олександрівна ; Дошк. навч. закл. (ясла-садок) № 82 комбін. типу Харків. міськради // Учительський журнал on-line. – Текст. дані. – [Харків], 2014. – Режим доступу: <http://www.teacherjournal.com.ua/doshklnij-navchalnij-zaklad/22184-formuvannya-osnov-patrotichnogo-vihovannya-dtej-doshklnogo-vku-zasobami-naradoznavstva.html> (дата звернення: 7.10.16). – Назва з екрана.

У статті представлено досвід роботи ДНЗ (ясла-садок) № 82 комбінованого типу міста Харкова.

67. **Формування основ патріотичного виховання для дітей дошкільного віку засобами народознавства** [Електронний ресурс] / Херсон. ясла-садок № 65 комбін. типу Херсон. міськради ; [відп. за вип. Ільїна В. М. ; рецензенти: Мехліна С.Ю., Шаповал Н. М.]. – Херсон, 2015. – 168 с. – Текст доступний в Інтернеті: <http://www.slideshare.net/ShapovalNM/65-57194096>.

З досвіду роботи вихователя Херсонського ясла-садка № 65 комбінованого типу Херсонської міської ради Кохан-Шевчук Оксани Юріївни.

68. **Формування у дошкільників першооснов патріотичного виховання засобами народознавства** [Електронний ресурс] : з досвіду роботи педагогів дошк. навч. закл. «Барвінок» с. Волиця [Хмельниц. обл.] / Від. освіти, молоді та спорту, Волиц. дошк. навч. закл. «Барвінок». ; уклад.: Кривенко Л. О., Очеретна Н. В., Позднишева Л. С. – [Волиця], 2015. – 79 с. – Текст доступний в Інтернеті: http://hm-rmk.ucoz.ru/pedvustavka/volickij_dnz.pdf.

До збірника увійшов теоретичний та практичний матеріал з досвіду роботи педагогів, які працюють за темою: Формування у дошкільників першооснов патріотичного виховання засобами народознавства. Збірник призначений для вихователів дошкільних закладів та батьків.

69. Це наше і це твоє [Електронний ресурс] : [всеукр. проект] / М-во освіти і науки України, Телеканал ПлюсПлюс // YouTube. – Електрон. дані. – [Б. м.], 2015. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=HEf1N8PA-24&list=PLmMdc5EtRgSgzRIdOn6yvSu4coKy6Ofqt%20https://www.youtube.com/watch?v=HEf1N8PA-24&list=PLmMdc5EtRgSgzRIdOn6yvSu4coKy6Ofqt> (дата звернення: 30.09.16). – Назва з екрана.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

(ЧАСТИНА I)

(аналітичний огляд)

Упорядник

Селецький А. В., канд. іст. наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Професійно-технічна освіта – складова системи освіти України. Вона є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури, – декларує чинний Закон України «Про професійно-технічну освіту». У документі зазначається, що невід’ємною складовою професійно-технічної освіти є професійно-технічне навчання, яке передбачає формування у громадян професійних умінь і навичок, необхідних для виконання певної роботи чи групи робіт, і може здійснюватися у закладах, що готують кваліфікованих робітників, а також шляхом індивідуального чи курсового навчання на виробництві або у сфері послуг [31]. Водночас професійна освіта і навчання виступають сьогодні найвагомішою складовою відтворення кваліфікованого трудового потенціалу держави, розбудови національної економіки.

Однак з приєднанням до безперечних переваг науково-технічного прогресу, який актуалізував розвиток виробничого і технологічного потенціалу, економіка України, з одного боку, відчула наслідки комплексу проблем і загроз, пов’язаних із перебігом загальносвітових тенденцій сучасного економічного розвитку, а з іншого – зіткнулася з низкою суто національних негараздів, притаманних економікам перехідного типу, до того ж обтяженої руйнівними наслідками неприхованої агресії з боку сусідньої держави.

Серед зовнішніх чинників йдеться, насамперед, про зростання взаємозалежності економік окремих країн, регіонів, формування глобального ринку праці; посилення міграції капіталу, людських і виробничих ресурсів, стандартизацію законодавства в частині регулювання глобального ринку праці й

пов'язаних із цим економічних, технологічних, освітніх процесів та інноваційних форм розвитку людського капіталу.

Вітчизняний ринок праці як важливий механізм розвитку економіки країни також характеризується наявністю проблем, що потребують розв'язання. Серед них – скорочення валового внутрішнього продукту та капітальних інвестицій, зменшення обсягів виробництва продукції та надання послуг, що позначилося на скороченні вільних робочих місць, передбачених для працевлаштування осіб з професійною освітою, збільшення кількісно-якісної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією, зростання частки неефективних робочих місць, нестандартних форм зайнятості тощо.

Окрім того, і стан підготовки кваліфікованих робітників у професійних навчальних закладах ще не повністю відповідає сучасним соціально-економічним потребам суспільства. Причинами цього є законодавчо неврегульована відповідно до сучасних умов нормативно-правова база, механізми фінансування, формування державного замовлення на підготовку кваліфікованих робітників, неефективний моніторинг ринку праці, система управління і мотивації роботодавців, спрямована на забезпечення умов для виробничої практики учнів, стажування й підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійних навчальних закладів.

Разом з тим динамічне техніко-технологічне оновлення вітчизняних підприємств, створення на них високопродуктивних робочих місць потребує забезпечення їх кваліфікованими робітничими кадрами, здатними працювати в технологічно змінених умовах, демонструючи ключові та професійні компетенції з урахуванням вимог і специфіки виробничих процесів. У цьому контексті зумовлюється необхідність проведення реформи існуючої професійно-технічної освіти, її перетворення у професійну освіту і навчання як ефективну систему підготовки затребуваних ринком праці майбутніх кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів (майстрів, техніків), перепідготовки та підвищення їхньої кваліфікації. Існуюча система професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів має бути реорганізована з урахуванням реальних і випереджувальних потреб економіки країни. У новій системі професійна освіта забезпечуватиме вихід на ринок праці випускників професійних навчальних закладів з високим рівнем професійної компетентності, а професійне навчання на виробництві – безперервний професійний розвиток кваліфікованих фахівців упродовж усієї трудової діяльності.

З огляду на викладене головною метою запропонованої статті є аналітичний розгляд нормативних документів та наукових публікацій 2012–2016 рр., що висвітлюють теоретико-методологічні та методичні засади розвитку професійно-технічної освіти в Україні щодо європейських стандартів професійної освіти і навчання.

Законодавство України про професійно-технічну освіту ґрунтується на Конституції України і складається з Закону України «Про освіту» [30], «Про професійно-технічну освіту» [31] та інших нормативно-правових актів.

Так, відповідно до Закону України «Про професійно-технічну освіту», прийнятого у 1998 р. зі змінами та доповненнями, внесеними згідно із Законами

України у 1999-2015 рр., головним завданням професійно-технічної освіти в нашій державі є забезпечення громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, права на здобуття професійно-технічної освіти відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, перепідготовку та підвищення кваліфікації, задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках; сприяння в реалізації державної політики зайнятості населення, забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку установ професійно-технічної освіти та професійно-технічних навчальних закладів різних форм власності та підпорядкування [31].

Про необхідність модернізації системи професійної освіти і навчання, удосконалення механізмів професійного розвитку фахівців у всіх сферах життєдіяльності країни йдеться в багатьох сучасних національних стратегіях. Зокрема, важливими завданнями Стратегії державної кадрової політики на 2012–2020 рр. є розроблення Концепції національної стандартної класифікації освіти на основі компетентнісного підходу, професійних стандартів для професійних галузей економіки, комплексу заходів щодо вдосконалення організації навчально-виробничої практики учнів, слухачів професійних навчальних закладів та ін. [32].

Про забезпечення якісної, конкурентоспроможної професійної освіти, відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства та економіки йдеться в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Зокрема, в ній наголошується, що для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву в професійній освіті необхідно забезпечити:

- розроблення та впровадження державних стандартів професійно-технічної освіти з професій широких кваліфікацій, оновлення та запровадження оптимального переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників (скорочення їх кількості на основі інтеграції);

- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних кадрів на базі вищих і профільних професійних навчальних закладів;

- оптимізацію мережі професійно-технічних навчальних закладів різних типів, професійних спрямувань та форм власності з урахуванням демографічних прогнозів, раціональної специфіки та потреб ринку праці, розширення їх автономії, створення навчально-виробничих комплексів;

- удосконалення механізму формування державного замовлення на підготовку робітничих кадрів відповідно до потреб економіки, регіональних ринків праці, запитів суспільства [33].

Проблеми професійної освіти і навчання кваліфікованих робітників для потреб інноваційної економіки постійно перебувають у полі зору вітчизняних фахівців цієї галузі освіти. Серед них особливу увагу привертають праці В. Аніщенка, М. Артюшиної, М. Вантрауба, Г. Єльнікової, Д. Закатнова, Ю. Кравця, В. Лозовецької, Л. Лук'янової, П. Лузана, В. Манька, А. Михайличенка, Н. Ничкало, В. Орлова, О. Отич, Л. Петренко, Л. Пуховської, В. Радкевич, Г. Романової, В. Савченка, І. Савченко, В. Свистун, А. Селецького,

Л. Сушенцевої, В. Шевченка, О. Щербак, В. Юрженка, В. Ягупова та інших.

Особливе місце в науковому розробленні широкого кола питань професійної педагогіки в нашій країні належить Н. Ничкало, доктору педагогічних наук, професору, дійсному члену НАПН України, академіку-секретарю Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України. Науковий доробок вченого за 47 років плідної науково-педагогічної та науково-організаційної діяльності з проблем теорії, методології, методики, окремих етапів розвитку, обґрунтування напрямів модернізації та необхідності трансформації професійної освіти і навчання в Україні міститься у низці ґрунтовних монографій, навчально-методичних посібників, підручників, концепцій, програм, довідкових видань, бібліографічних покажчиків, статей, вміщених у вітчизняних і зарубіжних збірниках, матеріалах наукових конференцій і публікаціях у періодичних виданнях, у тому числі зарубіжних [28; 8]. Редаговані нею фахові наукові журнали, збірники наукових праць, періодичні, продовжувані й тематичні видання висвітлюють результати актуальних досліджень у галузі теоретичних і методичних засад розвитку професійно-технічної освіти в нашій державі, а створена нею потужна наукова школа гідно продовжує розвивати наукові ідеї свого наставника й вчителя.

Значний науковий інтерес становить доробок В. Радкевич, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України, директора Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Наукова діяльність В. Радкевич спрямована на теоретичне обґрунтування концептуальних засад розвитку професійно-технічної освіти і навчання кваліфікованих робітників в ринкових умовах, а результати її досліджень є засадовими у розробці освітніх стандартів, рамок кваліфікацій, навчальних посібників, певних методик професійного навчання майбутніх кваліфікованих робітників, пошуку та обґрунтуванні шляхів і методів подальшої розбудови галузі.

Зокрема, у статті «Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи» [36] автором висвітлено результати наукових досліджень у сфері професійної освіти і навчання, здобуті колективом наукових співробітників Інституту професійно-технічної освіти НАПН України впродовж 2013–2015 рр., розглянуто концептуальні засади проектування змісту професійної підготовки кваліфікованих фахівців, орієнтовані на вимоги ринку праці, розкрито методологічні та методичні підходи до створення професійних і освітніх стандартів на компетентнісній основі, наголошено на значущості методики інтегрування робітничих професій в одну – технологічно складну «укрупнену» професію на базі дослідження взаємозв'язків між видами робіт у певному полі професійної діяльності. Обґрунтовано необхідність формування у майбутніх кваліфікованих фахівців енергоефективної компетентності шляхом впровадження в процес професійного навчання розробленого в інституті навчального курсу «Основи енергоефективності», зроблено висновок про те, що відкрите професійне навчання персоналу підприємств розширює можливості їхнього професійного розвитку як у своєму підприємстві, так і поза ним, оптимізує витрати і строки навчання, підвищує

рівень їхньої конкурентоспроможності. Виокремлено напрями діяльності професійних навчальних закладів з питань професійної орієнтації учнівської молоді на робітничі професії, вибору та реалізації професійної кар'єри, розкрито теоретичне значення концепції і педагогічної технології формування в учнівській молоді уявлень про професійний успіх, розвиток у них відповідних особистісних і професійно важливих якостей, наголошено на практичній значущості розроблених колективом науковців установи особистісно-розвивальних технологій, методики підготовки викладачів професійних навчальних закладів до їх використання в навчально-виховному процесі. Проаналізовано методичні підходи до розробки електронних підручників, відкритого інформаційно-освітнього середовища як інтегрованого, динамічного, відкритого web-простору, функціонально спрямованого на формування електронної взаємодії між суб'єктами професійної освіти, забезпечення педагогічних, організаційних зв'язків й умов для здійснення централізованої електронної методичної підтримки навчально-виховного процесу в професійних навчальних закладах. Зазначено, що децентралізація управління професійною освітою в ринкових умовах має ґрунтуватися на принципах: узгодження інтересів державних і місцевих органів управління; єдності регіональної та галузевої освітньої політики суспільства; пропорційності щодо фінансового забезпечення тощо. Наголошено на необхідності використання в управлінській діяльності професійних навчальних закладів маркетингового підходу; наведено експериментальні результати діяльності маркетингової служби на базі Роменського ВПУ Сумської області: стабільний попит на освітні послуги, позитивна динаміка працевлаштування випускників, зростання надходжень від навчально-виробничої діяльності. Розкрито значущість розробленого в Інституті програмного інформаційного ресурсу «ПРОФТЕХ» у здійсненні моніторингу діяльності органів управління професійною освітою на різних рівнях для прийняття ефективних управлінських рішень. Акцентовано увагу на розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників професійних навчальних закладів, викладено пропозиції щодо реформування існуючої професійно-технічної освіти в систему професійної освіти і навчання для забезпечення професійної підготовки кваліфікованих фахівців, затребуваних ринком праці, безперервного професійного розвитку персоналу підприємств.

В іншій програмній статті В. Радкевич «Проблеми професійного навчання кваліфікованих робітників для потреб інноваційної економіки» [34] обґрунтовано сучасні вимоги до кваліфікації та професійно важливих якостей кваліфікованих робітників, які працюють і навчаються в умовах інноваційно-активних підприємств. Автор розглядає особливості діяльності кваліфікованих робітників на підприємствах, які функціонують у системі «аутсорсінгу» й «коучингу», доместикації тощо. Враховуючи те, що професійна освіта і навчання є рушійною силою модернізації економіки, а інновації забезпечують зростання економіки, науковець наголошує на тому, що саме інноваційно-освітній чинник є основою для підвищення конкурентоспроможності працівників на ринку праці, отримання

високих заробітків, входження робітників до середнього класу й еліти суспільства.

Підбиваючи підсумок свого дослідження, В. Радкевич у найбільш концентрованому вигляді формулює нові вимоги до кваліфікованих робітників: високий рівень кваліфікації й професіоналізму, що є важливим чинником соціальної захищеності та професійного розвитку особистості, володіння знаннями, навичками й уміннями, а також такими професійно важливими якостями, які в науковій літературі дістали назву ключових кваліфікацій, професійна мобільність, зумовлена зміною видів трудової зайнятості населення у зв'язку з масовим виникненням малих і середніх підприємств різних форм власності, а також розвитком індивідуальної підприємницької діяльності, уміння легко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях, самостійно набувати необхідних знань.

У статті «Професійна освіта і навчання як інструмент конкурентоспроможності національної економіки» [35], автором якої є В. Радкевич, обґрунтовуються сучасні підходи до модернізації системи професійної підготовки кваліфікованих робітників для високотехнологічного виробництва; актуалізується значущість новітніх законодавчих і нормативно-правових документів для справи забезпечення ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці.

Проблемі підвищення рівня професійного навчання кваліфікованих робітників шляхом створення нової якості управління професійним розвитком персоналу інноваційно активних підприємств присвячено публікацію В. Радкевич прогностичного характеру [37]. У ній, зокрема, розглядаються особливості діяльності персоналу інноваційно активних підприємств. Причому автором здійснено акцент на тому, що інноваційна праця за своїм змістом є інтелектуальною діяльністю персоналу підприємств, спрямованою на отримання інноваційного продукту. З'ясовано, що інноваційна праця утверджує нову соціальну роль персоналу підприємств в інноваційній економіці та суспільстві. Схарактеризовано співвідношення попиту і пропозиції за професіями і кваліфікацією на ринку інноваційної праці, окреслено напрями мінімізації наслідків неузгодженості попиту і пропозицій на ринку інноваційної праці, запропоновані урядом України. У статті знайшли теоретичне обґрунтування професійно важливі якості інноваційних працівників: новаторство, превалювання моральних мотиваційних цінностей, значний ступінь свободи й незалежності, самоорганізація та самодостатність, спрямованість на втілення в практику своїх інноваційних ідей.

На основі результатів дослідження функцій працівників інноваційно активних підприємств дослідник наголошує на необхідності розвитку у кваліфікованих робітників знань технологічних процесів виготовлення продукції, уміння виконувати прийоми технологічного процесу, дотримання технологічних вимог до якісного виготовлення продукції, дотримання безпечних прийомів праці, здатності до освоєння додаткових кваліфікацій з професії; високого рівня

культури праці, уміння здійснювати контроль якості продукції, усувати дефекти і неполадки в обладнанні та пристроях.

На думку автора, важливе значення має розвиток у працівників інноваційно активних підприємств соціальних навичок: здатності до співробітництва, виявлення ініціативи, творчого підходу до професійної діяльності, терпимості до іншої культури, до праці інших, а також використання базових умінь, зокрема, сприймання й передавання інформації, користування телекомунікаційними засобами зв'язку тощо. З огляду на це автор розкриває особливості інноваційних систем управління професійним розвитком персоналу підприємств: інноваційний менеджмент, бізнес-планування інноваційних проектів, бюджетування інноваційних процесів, обґрунтовуючи при цьому принцип зворотного зв'язку у забезпеченні ефективного управління професійним розвитком персоналу інноваційно активних підприємств та наголошує на мотивації працівників до інноваційної праці як найважливішої функції сучасного менеджменту. У публікації висвітлено внутрішні чинники мотивації до інноваційної праці: участь персоналу в інноваційних виробничих процесах, високий рівень їхньої відповідальності, можливість самореалізації, задоволення від результатів виконаної роботи, взаємоповага, взаєморозуміння, продуктивна комунікація між працівниками усіх рівнів, визначення професійних здобутків діяльності працівників керівництвом, самоповага, лідерство, особистий авторитет, а також свобода вибору роботодавця, економічна незалежність, самостійність у виборі форм і методів професійного розвитку [37].

Різні аспекти пошуку шляхів підвищення якості професійної підготовки персоналу в умовах виробництва широко представлено у науковій літературі. Розмірковуючи з мотивів цієї важливої методологічної проблеми галузі, В. Аніщенко стверджує, що ефективність і життєздатність підприємства визначаються рівнем його продуктивності [5]. Причому високий рівень продуктивності забезпечує необхідну питому вагу присутності підприємства на ринку, відносно високий рівень прибутків, стабільність зайнятості, а продуктивність підприємства, на його думку, залежить, зокрема, від продуктивності праці окремих робітників. Остання забезпечується за рахунок досягнення запланованого рівня кваліфікації та професійної компетентності. Причому рівні кваліфікації за інноваційними підходами повинні визначатися не тарифно-кваліфікаційною сіткою, а рівнями рамок кваліфікацій. Зміст кваліфікаційних рівнів формується сукупністю вимог, як результату структурування та функціонального аналізу професійної діяльності, а досягнення запланованого професійного рівня забезпечується якістю професійної підготовки. Зважаючи на таку логічну побудову, автор доходить висновку, що зміст кваліфікації і стандартних вимог до професійної компетентності якнайкраще може бути сформованим безпосередньо на підприємстві, оскільки застосування гнучких інноваційних технологій професійної підготовки у навчальних підрозділах підприємств є основою для досягнення високого рівня кваліфікації і професійної компетентності робітника.

Отже, на думку науковця, можливим є припущення, що високий рівень якості професійної підготовки робітника у кінцевому підсумку сприятиме економічній стабільності підприємства та досягненню необхідного рівня соціальної забезпеченості робітника, що характеризується показниками гідної праці.

Модернізації професійного навчання персоналу в ринкових умовах присвячено наукову розвідку Г. Єльнікової [20]. Розглядаючи модернізацію професійного навчання крізь призму пошуку нових шляхів управління розвитком професійної підготовки виробничого персоналу підприємств, автор зазначає, що для забезпечення підприємств кваліфікованими робітничими кадрами доцільно модернізувати професійне навчання, розвиваючи інтегровану систему, яка має ґрунтуватися на ефективному співробітництві осіб, що навчаються, закладів професійно-технічної освіти та роботодавців.

У контексті визначеної проблеми В. Савченко [39] акцентує увагу на тому, що в умовах нестабільної ринкової економіки з усією очевидністю особливого значення набувають організаційно-економічні аспекти навчання працівників на виробництві. Адже швидке старіння знань, умінь і навичок спонукає підприємства постійно підвищувати фаховий рівень своїх працівників, а це є одним із найважливіших факторів забезпечення його конкурентоспроможності на ринку, оновлення й зростання обсягів виробництва. Проте в Україні, зауважує автор, економічні кризи 1990–1999 та 2008–2009 рр. негативно позначилися на кількісних і якісних показниках професійного навчання й підвищення кваліфікації робітників на виробництві.

З урахуванням результатів свого дослідження автор з'ясовує, за яких умов доцільно здійснювати професійне навчання робітників у формі курсового та індивідуального навчання, розкриває особливості розроблення навчальних планів і програм підприємствами на основі типових навчальних планів і програм для підготовки робітників за відповідними професіями з використанням, зокрема, модульної системи навчання. У публікації визначено складові процесу управління професійним навчанням робітників на підприємстві, порядок розроблення річних і місячних планів, обґрунтовано суть підвищення кваліфікації робітників із акцентуацією на відмінності цієї форми навчання від підготовки працівників безпосередньо на виробництві та авторським баченням переваг підвищення кваліфікації над первинною підготовкою кваліфікованих робітників.

Стаття містить перелік форм підвищення кваліфікації: виробничо-технічні курси, стажування, курси цільового призначення та курси суміжних професій, школи передових прийомів і методів праці, курси бригадирів, гуртки й групи якості, інші форми підвищення кваліфікації, що визначаються підприємством. Крім того В. Савченком запропоновано розроблену ним систему показників, що характеризують ефективність підвищення кваліфікації робітників на виробництві, та сформульовано пропозиції щодо розроблення й запровадження дієвого організаційно-економічного механізму стимулювання працівників до вдосконалення своїх знань, умінь і навичок [39].

Ще одну свою наукову розвідку В. Савченко присвячує розгляду проблеми визначення потреби в професійному навчанні персоналу відповідно до вимог стратегії розвитку підприємства, витрат на навчання працівників та складання кошторису витрат на зазначені цілі, а також особливостям розроблення робочих навчальних планів і програм на підприємстві [38].

У процесі розгляду інших аспектів підвищення ефективності роботи інноваційних підприємств, що обумовлюються розвитком професійного навчання на виробництві, науковець А. Михайличенко аналізує вплив попередньої підготовки кваліфікованих робітників з метою поліпшення економічних показників підприємства, обґрунтовуючи при цьому пряму залежність комплексної модернізації виробництва від узгодженої підготовки виробничого персоналу [26]. Автор вважає, що консервативність та значна інерційність системи підготовки й перепідготовки кадрів здебільшого призводить до певного гальмування вдосконалення трудових ресурсів, що, усю чергу, посилює та ускладнює соціально-економічні проблеми в суспільстві. Передусім йдеться про негативні наслідки несвоєчасного забезпечення перенавчання кваліфікованих робітників при переході виробництва до нової, більш досконалої фази науково-технічного прогресу. Зволікання з переходом до чергової хвилі науково-технічного прогресу внаслідок браку спеціально навченого виробничого персоналу об'єктивно спричиняє втрати економічних показників підприємством, однозначний програш у конкурентному змаганні підприємств і власників у межах галузі, значне вивільнення робітників, залучених до виробництва застарілої продукції, та зростання безробіття.

Ураховуючи особливості післявоєнного економічного розвитку провідних країн світу та результати аналізу негативних тенденцій у вітчизняній промисловості щодо перепідготовки кадрів, А. Михайличенко робить висновок про те, що своєчасна підготовка кваліфікованих робітників до виробництва нової продукції є невід'ємною складовою технологічної підготовки підприємства в умовах фази його інноваційного розвитку. Обґрунтуванню цієї проблеми присвячено ще одну публікацію А. Михайличенка [27]. Логіка розробленої автором циклограми здійснення комплексної підготовки підприємства, зорієнтованого на випуск інноваційного продукту, свідчить, що кваліфікаційна підготовка виробництва, яка передбачає створення нової якості трудових ресурсів, разом з технологічною та науково-дослідною підготовкою виробництва, є невід'ємною умовою для виготовлення нової або модернізованої продукції.

Однією з ефективних педагогічних технологій, на основі яких можна розв'язувати проблеми модернізації професійної підготовки кваліфікованих робітників, В. Аніщенко [2] вважає відкрите професійне навчання на модульній основі. Автор як відомий фахівець проблем професійного навчання на виробництві та експерт Міжнародної організації праці у публікації «Відкрите професійне навчання: організаційно-педагогічні аспекти» розглядає правові основи, організаційні та педагогічні складові технології відкритого професійного навчання на модульній основі. Зокрема, він зазначає, що в Україні здійснюються дослідження з використання технології відкритого навчання у сфері професійної

підготовки. У результаті пов'язаних із цим наукових експериментів визначилася чітка картина якісно нових можливостей для технічної підготовки виробничого персоналу підприємств. Відкрите професійне навчання, за висновком В. Аніщенка, це синтез денного, вечірнього, очно-заочного та дистанційного навчання, в основу якого покладено модульну методологію Міжнародної організації праці.

Розробка модульної навчальної програми, за В. Аніщенком, ґрунтується на детальних дослідженнях структурних частин професії або виду роботи з метою визначення певного рівня знань, навичок і професійної компетентності. Навчальна програма комплектується спеціально розробленими навчальними і методичними матеріалами, широко застосовуються матеріали на електронних і лазерних носіях. Організаційно-педагогічними формами відкритого професійного навчання є спеціальні ресурсні центри.

У результаті експериментальної діяльності визначено, що однією з ключових характеристик відкритого професійного навчання є високий ступінь самостійності учня, що стає центром навчального процесу. Сам навчальний процес змінюється порівняно з традиційним та змінюється також роль педагога в цьому процесі.

На основі попередніх досліджень В. Аніщенком розроблено Концепцію відкритого професійного навчання та Положення про відкрите професійне навчання.

Автором з'ясовано, що застосування технології відкритого професійного навчання забезпечує високу якість професійної підготовки, розширює поле надання освітніх послуг, полегшує доступ до навчання.

Обґрунтовуючи провідну ідею своєї наступної науково-практичної розвідки «Відкрите професійне навчання – засіб модернізації підготовки й розвитку виробничого персоналу» [1], В. Аніщенко доводить переваги цієї форми дистанційного навчання для потреб професійно-технічної галузі, умотивовуючи свою гіпотезу низкою аргументів.

Рівень підготовки виробничого персоналу набуває дедалі більшого значення для сучасного підприємства. Для його підвищення необхідно застосовувати гнучкі та ефективні методики й технології професійного навчання. Пріоритетними стають індивідуалізовані підходи, спрямовані на досягнення високого кінцевого результату професійного навчання. Роботодавець потребує дієвого професіоналізму робітника. Разом з тим він зацікавлений в тому, щоб навчання та підвищення кваліфікації персоналу здійснювалося без відриву від виробництва, тому найдоцільнішим у цьому випадку є застосування відкритого професійного навчання на модульній основі, оскільки відкрите професійне навчання забезпечує високу якість підготовки і дає можливість людині навчатися в зручному місці та у зручний для неї час.

Відкрите професійне навчання на модульній основі належить до інноваційних технологій підготовки робітників. Модульність у відкритому професійному навчанні ґрунтується на структуруванні діяльності та її

функціональному аналізу. Ці складові є основою формування змісту професійного навчання та забезпечують відповідність змісту навчання професійним стандартам.

Відкрите професійне навчання на модульній основі має свою специфіку – професійні навички формуються на навчальній базі, що може бути віддаленою від головного навчального закладу. Основним дидактичним матеріалом у відкритому професійному навчанні є пакет модульної навчальної документації, що складається з навчальних елементів. До інструментарію відкритого професійного навчання входить також специфічна програма та індивідуальні графіки тренінгів, консультацій і тестування. Ці складові забезпечують гнучкість й індивідуалізацію навчального процесу. Тренінги у відкритому професійному навчанні здійснюються на спеціальній ресурсній базі під керівництвом інструктора, а ресурсна база забезпечує також консультування у відкритому професійному навчанні не тільки on-line, а й віч-на-віч, безпосередньо на ресурсній базі. Для дорослої людини обрання рішення про початок навчання пов'язане з фінансовими, часовими та іншими особистісними проблемами. Гнучкість відкритого професійного навчання й гарантованість високого результату усувають значну частину цих проблем. Нарешті, людиноцентричний принцип і висока якість відкритого професійного навчання забезпечують його привабливість як для працівника, так і для роботодавця [1].

В. Аніщенко аналізує переваги відкритого професійного навчання на модульній основі для реалізації завдань концепції безперервного навчання впродовж життя дорослого населення як одного з дієвих інструментів подолання наслідків кризових явищ в економіці й суспільстві та розглядає загальні питання, можливості й переваги цього різновиду дистанційного навчання [3; 4]. На думку науковця, здобута професійна компетенція визначає також належний рівень конкурентоспроможності, що в сучасних соціально-економічних умовах підвищує рівень соціальної та професійної мобільності.

Модульна основа відкритого професійного навчання, за висновками автора, забезпечує гнучкість та індивідуальність навчального процесу, що ґрунтується на компетентнісному підході. Завдяки індивідуалізації навчання, врахуванню набутих раніше професійних і життєвих навичок слухачів значно підвищується їхня мотивація до здобуття освіти. Крім того, В. Аніщенко вважає, що індивідуальний підхід у навчальному процесі забезпечує можливість самостійно визначати швидкість засвоєння програми, обирати комфортніший темп навчання, а чіткий зворотний зв'язок та високі вимоги до рівня знань і професійних навичок під час тестування супроводжуватимуться можливістю його повторного закріплення. До того ж ці та інші принципи відкритого професійного навчання є здоров'язберігаючими факторами у професійній підготовці, що є важливим для людей взагалі та професійного навчання дорослих зокрема.

Підбиваючи підсумок, науковець зазначає, що індивідуальний підхід, самостійність, постійний зворотний зв'язок та спрямованість на позитивний результат визначають гарантоване досягнення запланованого рівня якості навчання дорослої людини, тому відкрите професійне навчання на модульній основі пропонується як інструмент, що забезпечує такі підходи.

Список використаних джерел

1. **Аніщенко, В.** Відкрите професійне навчання – засіб модернізації підготовки й розвитку виробничого персоналу / В. Аніщенко // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 4. – С. 53–62.
2. **Аніщенко, В.** Відкрите професійне навчання: організаційно-педагогічні аспекти / В. Аніщенко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 8. – С. 53–57.
3. **Аніщенко, В.** Відкрите професійне навчання робітників підприємств / В. Аніщенко // Професійне навчання на виробництві : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С. 44–49.
4. **Аніщенко, В.** Професійне навчання дорослих – один зі шляхів розвитку людського капіталу / В. Аніщенко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 10. – С. 5–10.
5. **Аніщенко, В.** Якість професійної підготовки виробничого персоналу – основа ефективності виробництва / В. Аніщенко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С. 33–39.
6. **Аніщенко, О.** Інформаційно-комунікаційні технології – невід’ємна складова інновацій в освіті дорослих / О. Аніщенко // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 2. – С. 63–69.
7. **Артюшина, М.** Використання технології розвитку критичного мислення у викладанні іноземних мов у професійно-технічних навчальних закладах / М. Артюшина // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 6. – С. 2–34.
8. **Бібліографічний покажчик праць науковців Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (2008–2013 рр.)** / [упоряд., бібліогр. ред. Л. Н. Штома ; наук. ред.: І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало, О. М. Отич]. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – 435 с.
9. **Величко, Н.** Інформаційно-аналітична діяльність заступника директора з навчально-виробничої роботи професійно-технічного навчального закладу / Н. Величко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С. 59–64.

10. **Величко, Н.** Модернізація методичної діяльності інформаційно-аналітичних секторів навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти / Н. Величко // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 2. – С. 131–138.

11. **Волкова, Т.** Упровадження інформаційної системи управління ПТО / Т. Волкова // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 4. – С. 42–45.

12. **Гириловська, І.** Інформаційна культура діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів / І. Гириловська // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 3. – С. 104–114.

13. **Гуменний, О.** Підвищення рівня інформаційної культури керівників професійно-технічних навчальних закладів в інформаційному просторі професійно-технічної освіти / О. Гуменний // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 3. – С. 115–128.

14. **Гуралюк, А.** Концепція контент-бібліотеки електронних підручників для системи професійно-технічної освіти України / А. Гуралюк // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 3. – С. 66–72.

15. **Гуралюк, А.** Особливості використання web-підручника у професійно-технічній освіті / А. Гуралюк // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 4. – С. 182–191.

16. **Гуралюк, А.** Особливості web-підручника для професійно-технічної освіти / А. Гуралюк // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 9. – С. 65–71.

17. **Гуралюк, А.** Сучасний підхід до розробки анкети для роботодавців з метою оцінювання якості професійно-технічної освіти / А. Гуралюк // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 4. – С. 155–159.

18. **Гуралюк, А.** Феномен електронного підручника / А. Гуралюк // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 6. – С. 57–63.

19. **Діденко, О.** Особливості розробки та впровадження електронних підручників у систему професійно-технічної освіти / О. Діденко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 7. – С. 46–52.

20. **Єльнікова, Г.** Модернізація професійного навчання персоналу в ринкових умовах / Г. Єльнікова // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 2. – С. 16–24.

21. **Карташова, Л.** Інформаційно-освітнє середовище системи професійно-технічної освіти: проблеми та перспективи / Л. Карташова // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 9. – С. 72–77.

22. **Лузан, П.** Реалізація компетентнісного підходу в професійній освіті / П. Лузан // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 4. – С. 5–11.

23. **Манько, В.** Оцінювання якості підготовки майбутніх кваліфікованих робітників / В. Манько // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С. 25–32.

24. **Майборода, Л.** Використання інформаційно-комунікативних технологій у навчально-виробничому процесі професійно-технічних навчальних закладів / Л. Майборода // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 3. – С. 129–137.

25. **Майборода, Л.** Розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогів професійного навчання професійно-технічних навчальних закладів засобами інформаційно-комунікаційних технологій / Л. Майборода // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 5. – С. 176–187.

26. **Михайличенко, А.** Вплив своєчасної підготовки кваліфікованих робітників на економічний розвиток підприємства / А. Михайличенко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 4. – С. 31–34.

27. **Михайличенко, А.** Участь кваліфікованих робітників у технології розвитку виробництва / А. Михайличенко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 3. – С. 54–58.

28. **Нелля Григорівна Ничкало – академік НАПН України** : біобібліогр. показч. / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Штома Л.Н., Пономаренко Л. О. ; наук. ред. Рогова П. І.] – 2-ге вид., доп. – Київ, 2011. – 212 с. – (Серія «Академіки НАПН України» ; вип. 15). – До 20-річчя НАПН України.

29. **Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року** [Електронний ресурс] : указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 10.10.16). – Назва з екрана.

30. **Про освіту** [Електронний ресурс] : Закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-ХІІ : [станом на 26.01.2016 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/1060-12> (дата звернення: 10.10.16). – Назва з екрана.

31. **Про професійно-технічну освіту** [Електронний ресурс] : Закон України 10 лют. 1998 р. № 103/98-ВР : [станом на 1.01.2016 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.10.16). – Назва з екрана.

32. **Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки** [Електронний ресурс] : указ Президента України від 1 лют. 2012 р. № 45/2012 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/45/2012> (дата звернення: 10.10.16). – Назва з екрана.

33. **Радкевич, В.** Науково-методичне забезпечення якості професійної освіти і навчання / В. Радкевич // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 6. – С. 5–20.

34. **Радкевич, В.** Проблеми професійного навчання кваліфікованих робітників для потреб інноваційної економіки / В. Радкевич // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 3. – С. 5–10.

35. **Радкевич, В.** Професійна освіта і навчання як інструмент конкурентоспроможності національної економіки / В. Радкевич // Професійне навчання на виробництві : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С. 3–10.

36. **Радкевич, В.** Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи / В. Радкевич // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2016. – Вип. 11. – С. 5–22.

37. **Радкевич, В.** Управління професійним розвитком персоналу інноваційно активних підприємств / В. Радкевич // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 9. – С. 5–11.

38. **Савченко, В.** Організація професійного навчання персоналу на виробництві / В. Савченко // Професійне навчання на виробництві : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С. 17–28.

39. **Савченко, В.** Професійна підготовка і підвищення кваліфікації робітників на виробництві / В. Савченко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 7. – С. 39–45.

40. **Савченко, І.** Розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ПТНЗ: дефінітивна характеристика основних понять дослідження / І. Савченко // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 3. – С. 138–151.

41. **Савченко, І.** Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес професійно-технічного навчального закладу / І. Савченко // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 6. – С. 192–204.

42. **Слатвінська, О.** Використання інтерактивного навчання у професійній підготовці учнів професійно-технічних навчальних закладів / О. Слатвінська, Л. Романенко // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 2. – С. 81–91.

43. **Смирнова, І.** Методичні основи розробки електронних освітніх ресурсів як контенту інформаційно-освітнього середовища / І. Смирнова // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2015. – Вип. 10. – С. 78–83.

44. **Тюрікова, О.** Інноваційні технології післядипломної освіти педагога в умовах ринкових економічних відносин / О. Тюрікова, О. Бігун // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 2. – С. 91–98.

45. **Швець, В.** Підвищення ефективності створення електронних підручників та тестування у платформі MOODLE на основі LaTeX / В. Швець // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи:

зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 2. – С. 173–181.

46. **Шевченко, В.** Електронний підручник нового покоління в інформаційній організаційно-педагогічній системі професійно-технічної освіти / В. Шевченко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 6. – С. 64–72.

47. **Юрженко, В.** Особливості ергономіки екранного поля електронних підручників для системи ПТО / В. Юрженко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 3. – С. 71–74.

48. **Юрженко, В.** Формування еонтенту електронних підручників для системи професійно-технічної освіти / В. Юрженко // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 7. – С. 58–64.

49. **Ягупов, В.** Ключові компетентності: поняття, сутність, зміст, класифікація та вимоги до випускників професійно-технічної освіти / В. Ягупов // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2013. – Вип. 4. – С. 12–18.

50. **Ягупов, В.** Провідні методологічні характеристики основних видів компетентності майбутніх фахівців, що формуються в системі професійно-технічної освіти / В. Ягупов // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 2. – С. 48–62.

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРІОРИТЕТНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ (реферативний огляд)

Упорядник

Кропочева Н. М., науковий співробітник відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Історія розвитку та дослідження сучасних українських науковців проблематики волонтерства в Україні свідчить про те, що основною сферою діяльності добровольців є соціальна (галузь допомоги, соціальної роботи), тобто та важлива царина суспільної життєдіяльності, в якій участь штатних працівників різних соціальних установ виявляється далеко не завжди достатньою, особливо в умовах появи нових суспільних контекстів та аксіологічних орієнтирів у професійній діяльності.

Узагальнену інформацію про стан розробки означеного питання подано без урахування суб'єктивних суджень і оцінок укладача. Стисло викладено основні аспекти змісту вітчизняних джерел (авторефератів дисертаційних досліджень, монографій, статей у фахових виданнях, науково-методичної літератури) стосовно визначення впливу волонтерської діяльності на професійну соціалізацію майбутніх фахівців соціальної сфери у педагогічній практиці та наукових дослідженнях. Зосереджено увагу на таких напрямках дослідження: роль волонтерства в особистісному та професійному становленні майбутніх фахівців, форми організації волонтерського руху, волонтерська діяльність у профілактиці негативних явищ у молодіжному середовищі.

При підготовці огляду використано тематичні матеріали за 2010–2016 рр. із загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», реферативної галузевої бази даних Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, мережі Інтернет.

Реферативний огляд виконано для того, щоб ознайомити зацікавлених осіб (учителів, студентів, науковців) з особливостями впровадження волонтерської діяльності в освітню практику та сприяти визначенню нових векторів наукових розвідок у цій сфері.

I. РОЛЬ ВОЛОНТЕРСТВА В ОСОБИСТІСНОМУ ТА ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

1. Актуальні тенденції розвитку волонтерської діяльності в Україні та за рубежом / Г. Лещук // Молодь і ринок. – 2015. – № 10. – С. 90–94.

Проаналізовано сучасні тенденції розвитку волонтерства в Україні та за рубежем. Розкрито специфіку волонтерської діяльності у вітчизняних умовах. Здійснено статистичне порівняння поширеності волонтерства у світі. Висвітлено вплив волонтерства на професійне становлення молодих фахівців. Зроблено висновок про необхідність популяризації участі громадян у благодійних акціях, розширення соціально-демографічного складу волонтерів, підвищення престижу та значення волонтерства.

2. Вища освіта як фактор подолання ціннісного розколу в Україні : монографія / авт. кол.: З. Самчук (керівник), Т. Андрущенко, В. Баранівський, О. Бульвінська ; НАПН України, Ін-т вищої освіти. – Київ, 2015. – 377 с.

Здійснено системний аналіз причинно-наслідкових зв'язків ціннісного розколу як соціокультурного феномену. Досліджено особливості й закономірності ціннісних суперечностей на рівні суспільної свідомості. Окреслено ієрархію чинників, що визначають «градус ціннісної напруги» в сучасному українському суспільстві. Концептуалізовано суспільне покликання вищої освіти як інтеграційно-ціннісного капіталу України в контексті основних детермінант розвитку українського суспільства на оглядову перспективу.

3. Волонтерство як засіб професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників / Л. І. Романовська // Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка / Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2013. – № 1. – С. 77–82. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://194.44.28.246/cgi-bin/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=S&I21DBN=DB7&P21DBN=DB7& (дата звернення: 25.08.16).

Розглянуто питання щодо загальної і професійної соціалізації, волонтерську діяльність та її види за етапами: організація волонтерської діяльності, співробітництво вищих навчальних закладів з громадськими організаціями і державними соціальними службами. Проведено аналіз волонтерської діяльності в зарубіжних країнах. Визначено завдання волонтерів щодо виховання й соціалізації особистості.

4. Волонтерство як суб'єкт глобально-мережевого громадянського суспільства в контексті сучасних соціополітичних трансформацій / С. В. Сидоренко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії / Запоріз. держ. інж. акад. – Запоріжжя, 2015. – Вип. 61. – С. 167–174. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2015_61_19 (дата звернення: 19.08.16).

Розглянуто феномен волонтерства в Україні в умовах російсько-української війни, виокремлено напрями діяльності та розвитку волонтерства в Україні, визначено неоцінимий вклад волонтерських рухів, організацій, фондів у розвиток глобально-мережевого громадянського суспільства. Проаналізовано основні

тенденції розвитку глобального волонтерства, досліджено міжнародні волонтерські програми та проекти.

5. Волонтерська діяльність як чинник трансформації ціннісних орієнтацій молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Перетяцько Владислав Анатолійович ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Сєверодонецьк, 2015. – 19 с. – укр.

Теоретично обґрунтовано й емпірично досліджено трансформації ціннісних орієнтацій молоді, залученої до волонтерської діяльності. Здійснено теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми вивчення ціннісних орієнтацій волонтерів у науковій літературі. Виокремлено соціально-психологічні особливості волонтерів і ціннісно-сміслової сфери молоді, не залученої до цієї діяльності. Визначено вплив такої діяльності на трансформації ціннісних орієнтацій молоді. Розкрито компонентну структуру ціннісно-сміслової сфери молоді, яка бере участь у волонтерській діяльності.

6. Волонтерська практика як невід’ємна складова професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в територіальних центрах / С. І. Ніколаєнко // Вісн. Глухів. нац. пед. ун-ту ім. Олександра Довженка / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. – Глухів, 2015. – Вип. 27. – С. 109–114. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2015_27_22 (дата звернення: 20.08.16).

Розкрито роль і місце волонтерської практики в процесі професійної підготовки і професійного становлення студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». Розглянуто основні завдання й форми здійснення волонтерської практики майбутніх соціальних педагогів, її вплив на процес їх професійного становлення, розкрито аспекти широкого залучення студентів до волонтерської роботи в позаурочний час, визначено форми підготовки майбутніх соціальних педагогів до волонтерської діяльності в ролі організаторів волонтерського руху. Виокремлено типи закладів і служб соціально-педагогічної допомоги дітям для волонтерської практики студентів спеціальності «Соціальна педагогіка»: міські та сільські навчальні заклади всіх типів, соціальні служби для дітей та молоді, центри за місцем проживання, творчі клуби та об’єднання, позанавчальні заклади різного спрямування.

7. Вплив участі у міжнародній волонтерській молодіжній програмі на самореалізацію студентської молоді / Е. М. Балашов // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2012. – Т. 24, ч. 6. – С. 24–33. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pzpp_2012_24_6_5 (дата звернення: 27.08.16). – Назва з екрана.

Проаналізовано теоретичні й практичні аспекти понять самореалізації і волонтерства студентів. Розглянуто та емпірично досліджено питання впливу

участі в міжнародних волонтерських обмінних програмах на самореалізацію студентської молоді. З'ясовано, що самореалізація студентів в процесі участі у волонтерській програмі залежить від зовнішніх, внутрішніх (психічних) та соціально-психологічних факторів. Основними сферами самореалізації студентської молоді, на які мали вплив обмінні програми, названо емоційну, когнітивну, та поведінкову. З когнітивної точки зору дані програми дали можливість українським студентам зрозуміти властивості іншого середовища і культури, їхнього суспільного і політичного життя та проблемних питань, пов'язаних з охороною навколишнього середовища. Наголошено на значенні участі у волонтерській діяльності для формування особистісних і професійних якостей майбутніх фахівців.

8. До питання про менеджмент та супервізію волонтерської роботи / З. П. Бондаренко // Соц. педагогіка: теорія та практика. – 2012. – № 2. – С. 43–53. – Бібліогр.: с. 42–53. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.nbuiv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Sptr/2012_2/7.pdf (дата звернення: 20.08.16).

Розкрито сутність базових понять «менеджмент волонтерської роботи» в контексті соціально-педагогічної діяльності та «супервізія волонтерської роботи» в підготовці майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. Визначено й описано структуру функцій менеджменту волонтерської роботи щодо практичного їх застосування. Соціально-комунікативний аспект менеджменту визначає супервізію як систематичний і послідовний процес взаємодії менеджера, супервізора волонтерського центру й волонтера. Акцентовано увагу на змісті структурних компонентів підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення професійних функцій під час волонтерської роботи. Зазначено, що супервізія є особливою категорією менеджменту волонтерської роботи.

9. Європейські орієнтири розвитку трудових ресурсів у стратегії «Європа – 2020» / Л. П. Пуховська // Професійне навчання на виробництві : зб. наук. пр. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 6. – С. 166–175. – Текст статті доступний в Інтернеті: <https://drive.google.com/file/d/0B9bA1bkrbvQReUpTX3ZwZW14Q3c/view> (дата звернення: 19.08.16).

Розглянуто загальні орієнтири розвитку трудових ресурсів у Європі, визначені в стратегії «Європа-2020». Наголошено на пріоритетах розвитку сфери безперервної професійної освіти й навчання в Європейському Союзі. Окреслено спільні цілі та завдання щодо навчання персоналу на виробництві в країнах ЄС. Виокремлено чотири пріоритетні сфери та поставлено завдання до кожної з них: запобігання ранньому залишенню школи молоддю, розвиток умінь, що відповідають вимогам ринку праці, підтримка першого робочого досвіду й навчання на робочому місці, доступ до ринку праці, перша робота, посилене використання для працевлаштування молоді Європейського Соціального Фонду (цільова фінансова підтримка за рахунок структурних фондів), інноваційні

підходи до підтримки перехідного періоду від шкільного навчання до праці (поєднання теорії і практики за моделями «учнівства», «дуального» або «twin-track» навчання), підтримка мобільності молоді на ринку праці («ЕРАЗМУС для підприємництва», цільові схеми трудової мобільності, зокрема такі, як «Твоя перша робота в Європі», Європейський волонтерський гуманітарний корпус допомоги.

10. Зміст волонтерської діяльності студентів-волонтерів ВНЗ / О. С. Шумакова // Вісн. Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки / Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2013. – № 23, ч. 1. – С. 213–226. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_23\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_23(1)_27) (дата звернення: 20.08.16).

Обгрунтовано зміст волонтерської діяльності студентів-волонтерів на основі аналізу теорії і практики та визначено його структурні компоненти, які взаємопов'язані, доповнюють і підсилюють їх вплив на процес соціалізації студентів ВНЗ. З'ясовано, що зміст волонтерської діяльності становить цілісну сукупність – об'єкт, суб'єкт, сферу діяльності, напрями. Автор виділяє пропаганду здорового способу життя та профілактику наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління, СНІДу серед молоді, організацію вільного часу дітей, підлітків та молоді, професійну підготовку волонтерів, фандрайзинг. Виокремлено та схарактеризовано сфери волонтерської діяльності, до яких належать відкриті соціально-педагогічні системи та системи спеціалізованих закладів, зокрема, освітні заклади, вищі навчальні заклади I–II рівня акредитації, соціальні та культурні служби міста, благодійні фонди, центри соціально- психологічної реабілітації, відділ соціального захисту населення, відділ у справах дітей, сім'ї та молоді Стахановської міської ради, Центр соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді.

11. Зміст і напрями соціально-педагогічної роботи студентських волонтерських груп вищих навчальних закладів / Т. Л. Лях // Наук. пр. Донец. нац. техн. ун-ту. Серія: Педагогіка, психологія, соціологія / Донец. нац. техн. ун-т. – Донецьк, 2011. – Вип. 3. – С. 274–279. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Npdntu_pps/2009_3/ljx.pdf (дата звернення: 10.08.16).

Проведено аналіз основних напрямів волонтерської діяльності студентів. Визначено три шляхи створення студентських волонтерських груп у ВНЗ. Перший – розвиток волонтерського руху серед студентської молоді передбачається планами виховної роботи зі студентами (досвід Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Харківського гуманітарно-педагогічного інституту). Другий шлях – створення на базі ВНЗ спеціальної структури (студентської соціальної служби, культурно-мистецького центру, громадського об'єднання, студентської волонтерської служби тощо), яка залучає студентську молодь до волонтерської діяльності (громадське об'єднання «Центр соціальних ініціатив і волонтерства» Дніпропетровського національного

університету, «Волонтерський клуб міста Луцька» Волинського державного університету ім. Лесі Українки). Третій шлях – створення студентських волонтерських груп як ініціатива власне студентів (досвід Запорізького національного університету, Київського міського педагогічного університету ім. Б. Д. Грінченка).

12. Педагогічне забезпечення процесу формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників під час волонтерської діяльності / Д. Сай // Молодь і ринок. – 2015. – № 10. – С. 161–166.

Розглянуто проблему педагогічного забезпечення процесу формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників у процесі волонтерської діяльності. Проведено аналіз наявного педагогічного забезпечення, запропонованого вітчизняними та закордонними науковцями, виокремлено його особливості та подано класифікацію основних напрямів: інформаційно-педагогічного, організаційно-педагогічного, системного та напрямку актуалізації педагогічної проблеми. Виділено чотири основні напрями педагогічного забезпечення процесу формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників, зокрема, напрям актуалізації педагогічної проблеми, інформаційно-педагогічний, організаційно-педагогічний, системний напрями.

II. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ

13. Актуальні проблеми психологічної теорії і практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, 5 квіт. 2013 р., Донецьк / Донец. нац. ун-т, Донец. облдержадмін., Асоц. психологів Донбасу. – Донецьк : Схід. вид. дім, 2013. – 330 с. – укр. – рус.

Проведено порівняльний аналіз особливостей перебігу адаптації у працівників державної служби надзвичайних ситуацій під час посадових переміщень. Викладено теоретичні й практичні підходи до розв'язання проблеми домашнього насильства над жінкою. Розглянуто волонтерство як соціально-психологічний феномен в українському суспільстві. Досліджено сучасні тенденції українського благодійництва. Висвітлено індивідуально-типологічні особливості мнемічних процесів у дітей підліткового віку. Окреслено перспективи використання модульної побудови тренінгу (на прикладі психологічної підготовки персоналу ОВС). Надано оцінку ефективності методу кріотерапії у хворих на тривожні розлади засобами психодіагностики. Розкрито проблему дослідження стійкості особистості до впливу ЗМІ. Проаналізовано особливості встановлення психологічного контакту з підлітками працівником кримінальної міліції у справах дітей.

14. Взаємодія закладів освіти з громадськими організаціями в умовах інклюзивного навчання / С. В. Воронова // Наша шк. – 2013. – № 4. – С. 17–20. – Бібліогр.: 4 назви.

Подано рекомендації щодо організації взаємодії закладів освіти з громадськими організаціями в умовах інклюзивного навчання. Проаналізовано

методи поліпшення матеріальної бази навчального закладу для успішного впровадження інклюзивного навчання за допомогою фандрайзингу (діяльність із збирання коштів, формування різних фінансових фондів, зокрема для благодійних або освітніх цілей). Зроблено висновок, що взаємодія закладів освіти з громадськими організаціями в умовах інклюзивного навчання відкриває широкі можливості для соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, їх адаптації в соціумі та розширення кола спілкування.

15. Волонтерство: інноваційна форма соціально-трудова відносин та нестандартна форма зайнятості / Г. О. Крапівіна // Вісн. Донец. ун-ту економіки та права : зб. наук. пр./ Донец. ун-т економіки та права. – Донецьк, 2013. – Вип. 1. – С. 70–78. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduetr_2013_1_13 (дата звернення: 25.08.16).

Цікавою формою підготовки спеціалістів, які організують волонтерські групи, названо нестандартне включення в систему волонтерської діяльності як інноваційної складової діяльності центрів зайнятості. Обґрунтовано ефективність цієї форми соціально-трудова відносин та форми трансформації інституту зайнятості на сучасному ринку праці.

16. Волонтерська діяльність як одна із форм благодійництва [Електронний ресурс] / Борисенко М. І. // Молодий вчений : наук. зб. : [електрон. фах. вид.] / Чернігів. нац. технол. ун-т. – Текст. дані. – Чернігів, 2015. – № 6. – С. 102–104. – Режим доступу: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2015/6/85.pdf> (дата звернення: 25.08.16). – Назва з екрана.

Проаналізовано поняття «громадські об'єднання», «благодійність» та «волонтерство». Визначено правову основу діяльності недержавних організацій соціальної сфери, виокремлено основні напрями благодійної та волонтерської діяльності. Проаналізовано основні причини, що зумовили зростання ролі волонтерських організацій у суспільстві.

17. Волонтерська робота з дітьми та молоддю в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття) / Ю. Ю. Семенова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія / Крим. гуманітар. ун-т. – Ялта, 2013. – Вип. 40, ч. 2. – С. 196–202. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_40\(2\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_40(2)_34) (дата звернення: 20.08.16).

Здійснено спробу висвітлення особливостей роботи волонтерів з дітьми та молоддю в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Наголошено на значенні волонтерської діяльності для дітей і молоді. Визначено обов'язкові правила, яких необхідно дотримувати при долученні до волонтерства. Розглянуто різні форми волонтерської роботи дітей і молоді у волонтерському русі як можливість їх соціалізації, формування у них життєвих орієнтирів, реалізації себе у служінні суспільству. Наведено приклади залучення дітей і молоді до соціальної роботи через волонтерські групи. Виокремлено напрями волонтерської роботи загону «СОВА» (студентський загін волонтерів-активістів), який створено на базі

історичного факультету Луганського державного педагогічного інституту імені Тараса Шевченка в 1997 р. Зокрема, допомога державним і недержавним соціальним службам та організаціям у розробці, реалізації проектів і програм, робота з профілактики соціально-негативних явищ у підлітковому та молодіжному середовищі, організація педагогічної допомоги невстигаючим учням загальноосвітніх шкіл, розробка і реалізація навчальних програм підготовки тренерів-волонтерів серед дітей і молоді міста, області, організація роботи з правової просвіти дітей і молоді, пропаганда здорового способу життя, соціально-педагогічний патронаж «дітей вулиці», соціально-побутова допомога окремим індивідам, групам, реалізація власних соціальних проектів, активна участь у проектах регіонального, національного та міжнародного рівнів.

18. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / [заг. ред. Т. Л. Лях ; авт. кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін.]. – Київ : [Версо-04], 2012. – 288 с. – Текст посібника доступний в Інтернеті: http://elibrary.kubg.edu.ua/3486/1/T_LYAKH_MVGVADZ_KSP%26SR_IL.PDF (дата звернення: 19.08.16).

Розглянуто теоретичні й методологічні засади функціонування волонтерства. Визначено такі види діяльності волонтерів у соціальній сфері: догляд за хворими, людьми похилого віку та інвалідами, які перебувають вдома і в спеціалізованих установах, догляд за пацієнтами хоспісів, робота з ув'язненими у в'язницях та колоніях і допомога їм після виходу з ув'язнення, робота з дітьми та молоддю в дитячих садках, школах, групах вільного часу, молоді\жних клубах, допомога представникам етнічних меншин через консультування та відповідний супровід, допомога бездомним і безпритульним, збір коштів. Проаналізовано діяльність фондів і центрів волонтеріату. На основі узагальнення їх досвіду сконструйовано змістову модель діяльності таких громадських інституцій. Розкрито зміст, методи роботи з кожною із зазначених категорій населення.

19. Механізми мотивації та оцінки праці в волонтерстві / Г. О. Крапівіна // Екон. вісн. Донбасу. – 2014. – № 3. – С. 175–180. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2014_3_27 (дата перегляду: 15.08.16).

Обґрунтовано й диверсифіковано механізми мотивації та оцінки волонтерської праці на основі системного й комплексного підходів. Відповідно до поставленої мети сформульовано такі завдання: доопрацювання й диверсифікація механізму мотивації та оцінки праці в волонтерстві, виокремлення чинників мотивації та оцінки праці в волонтерстві, визначення підґрунтя оптимізації очікуваної корисності праці в волонтерстві, розгляд проблеми оптимізації мотиваційного та інноваційного потенціалу персоналу діяльності підприємств туристичного типу як єдиного механізму, що дає можливість здійснювати моделювання як на рівні принципів рішень, так і моделей алгоритмічного типу. Одним із важливих висновків теорії очікуваної корисності волонтерської діяльності є раціональна складова механізму мотивації, що має забезпечити максимально очікувану корисність праці.

20. Міжнародні студентські волонтерські обмінні програми як засіб самореалізації студентів / Е. Балашов // Нова пед. думка. – 2012. – № 1. – С. 102–106. – Бібліогр.: 17 назв. – укр.

На прикладі співпраці Національного університету «Острозька академія» з позаурядовою організацією «Канада Світ Молодь» (Канада) розглянуто питання впливу на самореалізацію студентської молоді їх участі в міжнародних волонтерських обмінних програмах. З позицій комплексного підходу висвітлено особливості волонтерської діяльності та самореалізації студентів, загальні закономірності їх взаємозв'язку. Схарактеризовано показники становлення особистості та сфери самореалізації студентів. Проаналізовано проблему волонтерства в Україні та виявлено, що волонтерський рух серед молоді набув масового характеру в різних сферах діяльності: освіті, охороні здоров'я, соціальному захисті населення, службах для молоді тощо. Зроблено теоретичні й практичні висновки та рекомендації щодо впливу участі у волонтерському русі на самореалізацію студентської молоді.

21. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн / К. О. Беспалова // Вісн. Нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. пр. / Нац. техн. ун-т України «КПІ». – Київ, 2012. – № 3. – С. 67–71. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_3_13 (дата звернення: 15.08.16).

Досліджено деякі аспекти волонтерства, зокрема вивчено тенецу західних мотиваційних теорій волонтерства в період 1970–1990-х рр. ХХ ст. Вивчено мотиваційні аспекти волонтерства на прикладі досвіду країн Заходу, що може стати науковим підґрунтям для подальшого дослідження цього феномену та дасть можливість розробити ефективні механізми залучення добровольців до участі у волонтерській роботі. На основі функціонального аналізу мотивації студентів досліджено особистісні й соціальні чинники, якими керувалися волонтери під час здійснення волонтерської допомоги. Виявлено шість основних мотивів: ціннісні (переконання про важливість надання допомоги іншим), соціальні (нові зв'язки), освітні (участь у заходах, що задовольняють бажання вчитися), кар'єрні (шанс отримати хорошу роботу), особистісні (підвищення самооцінки), захисні (наприклад, порятунком від негативних емоцій і почуттів).

22. Особливості громадянської соціалізації старшокласників в умовах євроінтеграції / Тетяна Швець // Освіта і упр. – 2009. – Т. 12, № 3/4. – С. 147–153. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/oiu/2009_3-4/15-schve.pdf (дата звернення: 10.08.16).

Розглянуто одну з найбільш важливих проблем у процесі державотворення України – проблему громадянської соціалізації старшокласників за умов євроінтеграції, коли провідними завданнями загальноосвітніх закладів стають формування громадянина держави, певної регіональної спільноти, громадянина світу. Висвітлено позитивний досвід європейських країн у процесі громадянської

соціалізації засобами позакласної діяльності (євроклуби, програми обмінів, волонтерство, участь у спільних проектах, освітні подорожі тощо) та напрями його реалізації в українській школі.

23. Особливості самореалізації студентів у міжнародних волонтерських програмах : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Балашов Едуард Михайлович ; Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2013. – 20 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://litpro2.oa.edu.ua/books/preview/259> (дата звернення: 20.08.16).

Розроблено й експериментально перевірено теоретико-концептуальну модель самореалізації студентів у міжнародних волонтерських програмах. Виділено психологічну структуру волонтерської діяльності у міжнародних волонтерських програмах. Розроблено психолого-методичні рекомендації щодо розвитку самореалізації студентів у міжнародних волонтерських програмах. Уточнено систему структурних компонентів самореалізації студентів у міжнародних волонтерських програмах та особливості їх динаміки. Наголошено на подальшому розвитку теоретичних уявлень про організаційні та психолого-педагогічні умови забезпечення самореалізації студентів у міжнародних волонтерських програмах.

24. Особливості соціально-психологічного клімату у міжособистісній взаємодії волонтерського об'єднання / Д. О. Ревенко // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія : зб. наук. пр. / Чернігів. держ. технол. ун-т. – Чернігів, 2015. – № 1. – С. 53–55. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=prcr_2015_1_11 (дата звернення: 10.08.16).

Стаття містить авторську інтерпретацію формування соціально-психологічного клімату волонтерської групи та її функцій. Визначено параметри роботи волонтерського об'єднання та особливості створення сприятливого соціально-психологічного клімату для підвищення ефективності міжособистісної взаємодії у волонтерській групі.

25. Перші кроки волонтерів інформаційних військ / Олександр Богданов, Володимир Мохор // Безпека інформації. – 2015. – Т. 21, № 1. – С. 100–103. – укр.

Сьогодні інформаційно-психологічна безпека громадян і суспільства є важливою складовою у забезпеченні інформаційної безпеки нашої держави у зв'язку з веденням так званої гібридної війни державою-агресором. З огляду на це протягом майже року в середовищі курсантів і студентів інституту спеціального зв'язку та захисту інформації НТУ України «Київський політехнічний інститут» діє волонтерська група з проведення акцій інформаційного протиборства в Інтернет-просторі (кіберпросторі). Викладено основні положення теорії і практики роботи групи. Наведено рекомендації та

висновки, що ґрунтуються на досвіді роботи волонтерської групи в кіберпросторі.

26. Підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Козубовський Ростислав Володимирович ; Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2014. – 20 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://dspace.tnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3889> (дата звернення: 15.08.16).

Досліджено проблему підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактики девіантних проявів серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики. Проаналізовано базові поняття дослідження. Розкрито сутність волонтерства, його роль і місце в професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної роботи. Розроблено й апробовано структурно-функціональну модель підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики, що характеризується такими компонентами, як: цільовий, організаційно-змістовий, процесуальний, оцінно-результативний. Визначено критерії, параметри та рівні сформованості готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактичної роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки. Обґрунтовано сукупність педагогічних умов, дотримання яких забезпечує ефективну реалізацію розробленої моделі.

27. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми : тренінг. курс для спеціалістів соц. сфери, тренінг. курс для міжвідомчої команди фахівців / Всеукр. громад. центр «Волонтер», Представництво Дит. фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні ; [авт.-упоряд.: Журавель Т. В. та ін. ; за заг. ред. О. В. Безпалько, Т. В. Журавель]. – Київ : К.І.С., 2010. – 167 с. : рис., табл. – Бібліогр. в кінці глав. – Текст доступний в Інтернеті: <http://www.uk.x-pdf.ru/5pedagogika/278870-1-poperedzhennya-viyavlennya-podolannya-vipadkiv-nasilstva-simi-zhorstokogo-povodzhennya-ditmi-treningoviy-kurs-dlya-spec.php> (дата звернення: 15.08.16).

Розглянуто актуальні напрями діяльності волонтерських груп в інформаційному супроводі й психологічній та юридичній підтримці молодих жінок, які потребують допомоги суспільства. Зокрема, розроблено й апробовано тренінг для спеціалістів соціальної сфери, які безпосередньо контактують з жертвами сімейного насильства. Визначено форми, напрями та цільові настанови щодо ресоціалізації цих груп до активної соціальної взаємодії з іншими соціальними групами.

28. Професійно спрямована підготовка волонтерів до соціально-педагогічного інтегрування молодих інвалідів у соціальне середовище / Н. О. Мирошніченко // Зб. наук. пр. Хмельниц. ін-ту соц. технологій Ун-ту

«Україна» / М-во освіти і науки України, Хмельниц. ін-т соц. технологій Ун-ту «Україна». – [Хмельницький], 2013. – № 1. – С. 155–158. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2013_1_37 (дата звернення: 20.08.16).

Обґрунтовано необхідність активного залучення волонтерів до безпосередньої реалізації процесу інтегрування молодих інвалідів з урахуванням того факту, що в молодіжному середовищі друзі та ровесники є одним із впливових джерел інформації. Акцентовано увагу на застосуванні методу «Рівний-рівному», сутність якого полягає в тому, що головну участь у поширенні знань бере сама молодь. Перевагами є те, що підліткове та юнацьке середовище є природним соціокультурним середовищем, доступність до якого дорослим обмежено віком, мовою, стилями комунікації та ефективністю впливів.

29. Професіоналізація волонтерської діяльності як умова формування нового статусу волонтерів у суспільстві / Н. А. Вайнілович // Вісн. Нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний інститут». – Київ, 2011. – № 2. – С. 53–58. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_frp_2011_2_10 (дата звернення: 20.08.16).

Розглянуто доцільність та необхідність професіоналізації волонтерства. З цією метою проаналізовано статус волонтерів в українському суспільстві за допомогою існуючих критеріїв класифікації статусів. Обґрунтовано основний об'єкт професіоналізації волонтерства, який представлений певною категорією волонтерів.

30. Психолого-педагогічне забезпечення професійної підготовки фахівців технічного, економічного та гуманітарного профілю : зб. тез за матеріалами Всеукр. наук.-пед. конф., 18 берез. 2014 р., Херсон / НАПН України, Укр. НДІ естет. освіти, Херсон. нац. техн. ун-т ; [ред. В. Г. Бутенко] – Херсон : Грінь Д. С., 2014. – 180 с. – укр.

Запропоновано методи та засоби розв'язання проблем дистанційної освіти у ВНЗ в Україні та за кордоном. Подано інформацію про використання інформаційно-комунікативних технологій у самостійній роботі студентів ВНЗ. Розкрито роль педагогічних коледжів в естетичному вихованні студентів засобами народної музики. Викладено форми музично-естетичного виховання студентської молоді у педагогічних навчальних закладах України в другій половині ХХ ст. Подано аналіз результатів експерименту з підготовки майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін до застосування методу проекту в старшій школі. Розглянуто діяльність соціальних працівників, які використовують арт-терапію. Визначено роль волонтерської діяльності в

процесі морального виховання майбутніх соціальних працівників. Висвітлено особливості адаптації іноземних студентів до навчання у вітчизняних ВНЗ.

31. Психологічна структура волонтерської діяльності як засобу самореалізації студентів / Е. М. Балашов // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Психологія і педагогіка : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Острозька академія» – Острог, 2013. – Вип. 24. – С. 12–16. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_24_5 (дата звернення: 20.08.16).

Проаналізовано теоретичні аспекти розвитку волонтерського руху. Визначено психологічну структуру волонтерської діяльності. Основним принципом міжнародних волонтерських програм Національного університету «Острозька академія» є неформальна освіта на основі практичної діяльності (learning by doing). Практичне втілення цієї концепції здійснено за допомогою основних суб'єктів соціокультурного середовища, у якому відбувається волонтерська програма (навчання учасників працювати в групі, спільне проживання з партнером із країни обміну в гостьовій родині у відповідній гостьовій громаді). Велику роль у функціонуванні групи відіграють керівники, які мають відповідну методичну підготовку для роботи з групою, дотримують відповідних етичних і професійних норм, гарантують відсутність у групі будь-якої дискримінації.

32. Розвиток системи волонтерської діяльності студентської молоді у професійному становленні педагога / І. П. Ящук // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України, Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. – Хмельницький, 2012. – Вип. 11. – С. 377–380. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/peddysk/2012_11/yaschuk.pdf (дата звернення: 20.08.16).

Узагальнено результати аналізу волонтерської діяльності студентів факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в процесі професійного становлення майбутніх педагогів. Виявлено двовекторний характер волонтерської діяльності студентської молоді, з одного боку, «спеціалізацію», тобто врахування професійної специфіки діяльності педагога, а з іншого, – «соціалізацію», що передбачає самоактуалізацію особистості в процесі її дозрівання. Виокремлено основоположні засади волонтерської діяльності: добровільність та добротність, законність, гуманність та гідність,; спільність інтересів і рівність прав її учасників, гласність, відповідальність. Зазначено, що цей вид діяльності сприяє активній підготовці майбутнього вчителя до інноваційної діяльності, самостійної роботи, добровільної за вибором і внутрішньо вмотивованої, та забезпечує успішнішу адаптацію випускника до реального інноваційного педагогічного процесу та соціалізації.

33. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : [навч.-метод. посіб.] / Укр. НМЦ практи. психології і соц. роботи НАПН України; [авт. кол. за заг. керівництвом В. Л. Андрєєнкової]. – Київ : Агентство Україна, 2015. – 68 с.

Визначено особливості впровадження методу проектів у руслі життєвих результатів діяльності соціальної та життєвої практики учнів сільських шкіл. Висвітлено сучасні тенденції розвитку комунікативної компетентності учнів сільської школи. Розглянуто технології авторської творчої майстерні у системі післядипломної педагогічної освіти. Розкрито механізми формування життєвої компетентності засобами навчального проекту на уроках математики. Досліджено питання розширення соціального й життєвого досвіду дитини дошкільного віку за умови спеціально організованого, насиченого предметно-розвивального середовища. Визначено сутність соціальних проектів учнів та їх роль у розвитку громадянських компетенцій учнів. Вивчено розвиток міжособистісних взаємин підлітків шляхом залучення їх до волонтерської діяльності. Розкрито особливості використання проектної технології у формуванні навичок комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів початкових класів школи для глухих дітей. Висвітлено досвід і проблеми використання телекомунікаційних та інтернет-проектів у школі. Проаналізовано соціально-педагогічні проблеми профорієнтації учнівської молоді та питання проектної діяльності учнів в освітньому просторі позашкільного навчального закладу.

34. Сприяння розвитку соціальної мобільності студентської молоді у процесі волонтерської діяльності / М. О. Андрєєва // Вісн. Глухів. нац. пед. ун-ту ім. Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. – Глухів, 2015. – Вип. 27. – С. 104–109. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2015_27_21 (дата звернення: 25.08.16).

Проведено оглядовий аналіз результатів експерименту з гуманітарних дисциплін до застосування методу проекту в старшій школі. Висвітлено особливості діяльності соціальних працівників, які у роботі з учнями використовують арт-терапію. Обґрунтовано вплив волонтерської діяльності на можливість переходу майбутніх фахівців на новий соціальний рівень. Уточнено змістове наповнення понять «соціальна мобільність» та «соціальний ліфт».

ІІІ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

35. Соціально-психологічні чинники розвитку волонтерства у локальній спільноті : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Трубнікова Ольга Андріївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2011. – 19 с. – укр.

Проаналізовано основні підходи до вивчення проблеми волонтерської діяльності, розкрито її сутність та визначено соціально-психологічні

характеристики цього феномену. Розроблено модель розгортання волонтерства в локальній спільноті, що передбачає поетапне залучення волонтерів до реалізації місцевих ініціатив. Визначено чинники розвитку волонтерської діяльності в локальній спільноті, структуру психологічної готовності до волонтерства, соціально-психологічний зміст менеджменту волонтерської діяльності. Встановлено, апробовано та доведено ефективність програми формування психологічної готовності до волонтерства, програми підготовки керівників волонтерів, програми підготовки організаторів локальних спільнот. Висвітлено й апробовано технологію активізації волонтерства у локальній спільноті, доведено доцільність її впровадження в проектах і програмах розвитку локальних спільнот.

36. Сприяння розвитку соціальної мобільності студентської молоді у процесі волонтерської діяльності / М. О. Андреева // Вісн. Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. – Глухів, 2015. – Вип. 27. – С. 104–109. – Текст статті лоступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2015_27_21 (дата звернення: 25.08.16).

Проаналізовано волонтерську роботу студентів Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Обгрунтовано взаємозв'язок організації студентського волонтерського руху та його вплив на соціальну мобільність молоді. Уточнено зміст поняття «соціальна мобільність» та схарактеризовано вертикальну й горизонтальну соціальну мобільність. Досліджено досвід Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» у сприянні розвитку соціальної мобільності студентства в процесі волонтерської діяльності. Визначено форми і види волонтерської роботи: налагодження роботи гуртка «Школа волонтера» (мотивувальні заходи, адаптаційні заняття, заняття з навчання основ соціальної взаємодії з різними соціальними групами тощо), робота волонтерського загону (практичні заняття, творчі заняття, заняття з підтримки мотивації, волонтерські заходи тощо); тьюторська робота (заняття-знайомства, заняття з рефлексії, бесіди, супровід підопічного у ході волонтерської діяльності).

37. Структура готовності менеджерів освіти до роботи з громадськими організаціями / С. В. Воронова // Наша шк. – 2012. – № 3. – С. 35–40. – Бібліогр.: 14 назв. – укр.

Розкрито зміст поняття «готовність менеджера освіти до роботи з громадськими організаціями», її специфічні атрибути – професійні вміння й навички, індивідуальний стиль їх реалізації, практико-орієнтований досвід діяльності, рефлексія діяльності. Акцентовано увагу на тому, що робота з громадськими організаціями повинна ґрунтуватись на системі принципів: соціальна спрямованість плану роботи, гуманізація управління, системність планування, перспективність, демократизація, динамічність, конкретність планування, контроль. Визначено й охарактеризовано структурні компоненти

досліджуваної готовності: мотиваційний, когнітивний, процесуально-діяльнісний критерії та відповідні їм показники. Зазначено, що використання потенціалу проектних технологій керівниками освітніх закладів є основою модернізації всіх аспектів життя школи, зокрема застосування фандрайзингової та волонтерської діяльності.

38. Теоретичні засади організації добродійної проектної діяльності школярів / А. П. Данілова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Кіровоград, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – С. 197–205. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2014_18\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2014_18(1)_24) (дата звернення: 20.08.16).

Проаналізовано особливості учнівського соціального проекту та методи його створення. Визначено сутність понять «проект», «соціальне проектування», узагальнено їхні базові ознаки. Розглянуто етапи реалізації моделі життєвого циклу проекту: планування, виконання, моніторинг, контроль, завершення проекту. Акцентовано увагу на хронологічних рамках виконання учнівського проекту та з'ясовано умови його успішної реалізації.

39. Формування духовної культури студентської молоді у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Горіна Ольга Теофілівна ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Київ, 2014. – 20 с. – укр.

Історично обумовлено, що вища школа як соціокультурна система, покликана формувати не лише професійні компетенції, а й здійснювати духовно-культурний вплив на сучасне суспільство шляхом формування духовної культури студентської молоді в період професійної підготовки. Визначено, що духовну культуру особистості характеризують такі риси, як гуманність, толерантність, добродійність, альтруїзм, відповідальність, великодушність тощо. Розкрито сутнісну характеристику процесу формування духовної культури студентів в сучасному ВНЗ: мету, завдання, принципи, методи виховання та педагогічні технології. Розроблено й експериментально перевірено результативність програми формування духовної культури студентів за умов регіонального ВНЗ. Проаналізовано вплив циклу гуманітарних дисциплін на формування особистості майбутнього фахівця, зокрема спецкурсу «Духовна спадщина рідного краю». Обґрунтовано необхідність залучення студентів до волонтерської діяльності через громадську молодіжну організацію. Подано комплексну програму «Теплий дім «Сім'я», реалізація якої спрямована на формування родинно-сімейних цінностей майбутніх фахівців. Визначено критерії та показники сформованості рівня духовної культури студентської молоді.

40. Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю, 2013 р., Кам'янець-Подільський. Вип. 3 / ред. П. С. Атаманчук ;

Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2013. – 227 с. – укр.

Розглянуто проблему формування здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку, запропоновано шляхи удосконалення методів роботи у цій сфері. Наведено результати дослідження ролі волонтерської діяльності та навичок здорового способу життя студента-реабілітолога в контексті професійного становлення. Розкрито психологічні особливості формування відповідального ставлення до здоров'я засобами гри в учнів молодших класів. Визначено методологічні засади та практичні перспективи психологічної корекції та реабілітації дітей і підлітків. Показано доцільність впровадження у початковій школі мотиваційної шкали безбального оцінювання навчальних досягнень учнів. Розкрито сутність, зміст та основні компоненти здорового образу життя учнів старших класів ЗНЗ. Запропоновано методiku викладання рухливих ігор, що потребують великих енерговитрат. Розглянуто основні аспекти харчування дитини та дорослої людини. Проаналізовано причини, що зумовлюють порушення постави у дітей і підлітків. Приділено увагу проблемам збереження та зміцнення здоров'я школярів засобами фізичного виховання. Досліджено вплив занять з міні-футболу на фізичне виховання учнів середніх класів.

41. Формування і розвиток особистості студента в системі волонтерської роботи / Н. В. Стельмах, А. І. Єпур // Наук. пр. Вищого навч. закл. «Донецький національний технічний університет». Серія: Педагогіка, психологія і соціологія : всеукр. наук. зб. / М-во освіти і науки України. – Донецьк, 2014. – № 1, ч. 1. – С. 183–186. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_pps_2014_1\(1\)__42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_pps_2014_1(1)__42) (дата звернення: 22.08.16).

Досліджено вплив участі студентів у волонтерських групах на розвиток і становлення їхньої особистості. Виокремлено типи волонтерських груп, напрями та участь в них студентів з позиції рівня участі в цих групах, мотиваційних детермінант, що орієнтують їх на участь в цій роботі. Розкрито вплив циклу гуманітарних дисциплін на формування особистості майбутнього фахівця. З огляду на соціально-економічні чинники функціонування суспільних інституцій, що впливають на максимальне обмеження фінансування та зменшення кадрового забезпечення діяльності суспільних інституцій соціального спрямування, висловлено думку, що волонтерство з часом стане пріоритетним напрямом у системі функціонування цих інституцій.

42. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності студентів технічного коледжу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Пахомова Світлана Вікторівна ; наук. керівник Г. О. Козлакова ; Ін-т вищої освіти НАПН України. – Київ, 2014. – 201 с.

Виокремлено основні напрями діяльності волонтерів, що орієнтовані на спільну працю з подолання негативних наслідків вживання наркотичних та алкогольних речовин. Обґрунтовано вплив цих груп на пошуки нової моделі

поведінки молоді. Наголошено на ефективності взаємодії молоді, що обумовлено віковими та освітніми чинниками.

43. Формування мовної компетенції у студентів за допомогою волонтерської діяльності / Я. С. Слущкий // Наук. пр. Вищого навч. закл. «Донецький національний технічний університет». Серія: Педагогіка, психологія і соціологія : всеукр. наук. зб. / М-во освіти і науки України. – Донецьк, 2014. – № 1, ч. 1. – С. 32–36. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_pps_2014_1\(1\)__9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_pps_2014_1(1)__9) (дата звернення: 20.08.16).

Наведено результати дослідницької роботи з проблеми формування мовної компетенції студентів при участі в волонтерській діяльності. Обґрунтовано важливість залучення студентів у волонтерську діяльність з метою розвитку мовної компетенції й інших видів компетенцій, та розглянуто сфери їх використання. Активність студентів у соціальній діяльності розглянуто як необхідну умову професійного та особистісного зростання. Обґрунтовано необхідність розвитку особистісних компетенцій в сучасному суспільстві.

44. Формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників у процесі волонтерської діяльності : автореф. дис. ...канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Сай Дмитро Вікторович ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2016. – 20 с.

Проаналізовано сучасний стан та особливості формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників у процесі волонтерської діяльності, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування моральних цінностей у процесі волонтерської діяльності, ознайомлення майбутніх соціальних працівників з моральним змістом волонтерської діяльності, пов'язаної зі спілкуванням, наданням допомоги, професійною взаємодією та особистісним самовдосконаленням, моральне виховання студентів у процесі використання тренінгових, організаційних, інформаційних, творчих і практичних форм, поетапне формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників у процесі їх залучення до волонтерського руху, проходження волонтерської практики та безпосередніх волонтерських заходів.

45. Формування моральних якостей в учнівській молоді засобами громадсько-корисної та волонтерської діяльності / І. І. Безродня // Таврійський вісн. освіти. – 2016. – № 1. – С. 127–132. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2016_1_22 (дата звернення: 22.08.16).

Розглянуто процес формування моральних якостей в учнівській молоді засобами громадсько-корисної та волонтерської діяльності на прикладі дієвості виховних заходів у цьому руслі колективу Музиківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Білозерської районної ради Херсонської області.

46. Формування соціально-значимих якостей студентської молоді засобом участі у волонтерській діяльності: зарубіжний досвід / В. М. Тименко // Зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди : зб. наук. пр. / МОНмолодьспорту України, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; за заг. ред. В. І. Євдокимова, О. М. Микитюка. – Харків, 2012. – Вип. 39. – С. 157–162. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znrkhnpu_zntndr_2012_39_22 (дата звернення: 18.08.16).

Розкрито загальні засади зарубіжного досвіду формування й розвитку соціально важливих якостей особистості в процесі участі в різних формах волонтерської діяльності, сутність волонтерської діяльності як засобу саморозвитку та самоактуалізації підростаючої особистості. Стверджується, що волонтерська діяльність сприяє залученню молодих людей до загальнолюдських цінностей, становленню та розвитку їх як особистостей і допомагає зрозуміти, що людина – це головна цінність. Одна з найбільш популярних форм волонтерської діяльності щодо залучення студентської молоді в Європі є організація короткострокових волонтерських проєктів, більш відомих як волонтерські робочі табори (Workcamps). Волонтерська діяльність у таборах – це добровільна безоплатна участь у соціально значущих проєктах, робота під патронажем недержавних, неприбуткових організацій соціального, екологічного або гуманітарного характеру.

47. Ціннісно-гуманістичний потенціал волонтерства / Т. С. Ткачук // Наука і освіта. – 2011. – № 2. – С. 52–55. – 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2011/NiO_2_2011/red/Tkach.htm (дата звернення: 25.08.16).

Розглянуто в ретроспективі явище волонтерства, динаміку зміни змістового компонента цього феномену. З огляду на історико-феноменологічний аналіз та нормативно-правові засади волонтерства стверджено, що на ідеях добровільної допомоги засновано діяльність більшості неурядових і громадських організацій. Наголошено на домінуючій ролі молодіжних громадських організацій та студентських волонтерських об'єднань у волонтерстві, діяльність яких спрямована на досягнення педагогічних цілей, має ціннісно-гуманістичний характер та об'єктивно стає засобом гуманістичного виховання майбутніх педагогів.

48. Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності / Вайнілович Н. А. // Вісн. нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право / Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний інститут. – Київ, 2012. – № 2. – С. 53–59. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_2_12 (дата звернення: 18.08.16).

Запропоновано авторську класифікацію мотивів волонтерів: психологічні та духовні мотиви (боротьба з самотністю, відчуття потреби, особистісне зростання, віра в бога, почуття моральної потреби допомагати іншим, спокута

провини), соціально-психологічні мотиви (потреба в почутті єдності з людьми, у спілкуванні, вираження солідарності до інших, розвиток комунікативних навичок), емоційні мотиви (поліпшення емоційного стану, отримання морального задоволення від допомоги іншим людям, здатності щось змінити). Акцентовано увагу на соціальних, освітньо-професійних та гедоністичних мотивах діяльності волонтерів. Досліджено мотивацію допомоги, створено класифікацію основних мотивів волонтерів. Сформовано перелік ключових зовнішніх чинників, що мають вагомий вплив на мотивацію людини до волонтерства та практичне значення для організації роботи волонтерів в установах.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ (рекомендаційний бібліографічний список)

Упорядник
Самчук Л. І.,
завідувач відділу наукової
інформаційно-бібліографічної
діяльності ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

Інклюзивна освіта спонукає школу забезпечувати всі необхідні умови для того, щоб кожна дитина мала змогу отримувати корисні і вагомні знання.

Мері Фолвей і Крістін Дживнер
(Mary A. Falvey, Christine C. Givner (1995).
Inclusive and Heterogeneous Schooling:
Assessment, Curriculum, and Instruction, 427 p.)

Процеси європейської інтеграції зумовлюють нові вимоги до системи освіти, зокрема, забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами, їх реабілітації та інтеграції в соціум на основі розвитку різноманітних організаційних форм і моделей інклюзивного навчання.

Вперше інклюзія підтримана Всесвітньою декларацією прав людини у 1948 р. і знаходить відображення у всіх міжнародних документах в сфері освіти. У різних країнах світу інклюзія існує вже не один десяток років, вона стала світовою тенденцією, яка певною мірою віддзеркалює цивілізаційний рівень суспільства тієї чи іншої держави. Серед країн із найбільш досконалим і розвинутим законодавством у галузі інклюзивної освіти найчастіше називають Канаду, Кіпр, Данію, ЮАР, Іспанію, Бельгію, Швецію, Велику Британію, США.

В Україні рух зі створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі активізувався у 90-х роках ХХ ст., який ініційований батьками таких дітей та недержавними організаціями. З 1996 р. всеукраїнська благодійна організація Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» реалізує програму «Інклюзивна освіта». У 2001 р. Міністерство освіти і науки України, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України та Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» започаткували науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах», мета якого – розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їх типологічних та індивідуальних особливостей.

Остаточно інклюзивна освіта стала підтримуватись законодавчою базою України з 2010 р., коли було розроблено і затверджено низку нормативно-правових актів. Зокрема, у 2010 р. до Закону України «Про загальну середню освіту» внесено зміни, згідно з якими загальноосвітні навчальні заклади могли повноправно створювати спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими потребами. У 2011 р. Кабінет Міністрів України затвердив «Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах», а в 2013 р. – «Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами». Міністерством освіти і науки України затверджено Концепцію розвитку інклюзивної освіти (2011 р.), Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах (2010 р.), Порядок комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (2015 р.), Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах (2016 р.) тощо. Нині інклюзивне навчання поширюється у всіх регіонах України.

Зважаючи на актуальність проблеми, фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено рекомендаційний бібліографічний список «Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи впровадження», який складається з двох розділів:

1. Розвиток інклюзивної освіти в Україні.
2. Провідні тенденції розвитку інклюзивної освіти: зарубіжний досвід.

Список має наскрізну нумерацію. У межах розділів документи розміщено за абеткою авторів і назв. Бібліографічні описи супроводжуються анотаціями. Використовується система гіперпосилань на електронні версії документів. Хронологічні рамки дібраного матеріалу: 2012–2016 рр.

Бібліографічний список розрахований на науковців, викладачів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації, вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, педагогічних працівників дошкільних і позашкільних навчальних закладів, здобувачів освіти та всіх, кого цікавлять питання розвитку інклюзивної освіти.

1. РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

1. **Нормативно-правова база з освіти дітей з особливими потребами** [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami/normativno-pravova-baza.html> (дата звернення: 7.10.16). – Назва з екрана.

* * *

2. **Андрійчук, Н.** Інклюзивна освіта в сучасній гуманітарній науці: понятійно-категоріальний апарат / Андрійчук Н. М. // Наук. часопис Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Серія 16, Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики / МОН України. – Київ, 2016. – Вип. 26. – С. 3–7. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2016_26_3 (дата звернення: 7.09.16).

У статті розглядається проблема еволюції розвитку основної термінології, що використовується у сучасній гуманітарній науці як така, що демонструє основні поняття інклюзивної освіти. Автором проаналізовано англійські відповідники терміну «інвалід». З'ясовано, що ці терміни англійського походження нещодавно увійшли в українську мову як запозичені і повністю зберегли свій зміст. Моніторинг сайтів громадських організацій, щодо використання даної термінології показав, що термін «інвалід» ними використовується найчастіше, хоча і вважається широким загалом неполіткоректним.

3. **Ашиток, Н.** Проблеми інклюзивної освіти в Україні / Надія Ашиток // Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»: зб. наук. пр. Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка / МОН України, Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – Дрогобиц, 2015. – Вип. 1/33. – С. 4–11. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2015_1\(33\)__3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2015_1(33)__3) (дата звернення: 7.09.16).

У статті пропонується визначення інклюзивної освіти, наводиться історія її виникнення та реалізації ідей спільного навчання дітей з різними освітніми потребами в Європі. Проаналізовано важливі на сьогоднішній день завдання, необхідні для реалізації інклюзивної освіти людей з особливими освітніми потребами в Україні. Зазначено, що стратегія розвитку національної системи освіти повинна формуватися адекватно до сучасних інтеграційних і глобалізаційних процесів, вимог переходу до постіндустріальної цивілізації, що забезпечить сталий рух і розвиток України у XXI ст., інтегрування національної системи освіти до європейського і світового освітнього простору. Сприятливі реалізації цієї стратегії має належним чином організована і запроваджена у практику інклюзивна освіта, яка в Україні повинна співіснувати із загальною і спеціальною.

4. **Бобир, В.** Інклюзія: реальні кроки в наявних умовах : з досвіду роботи районної творчої групи / Валентина Бобир, Олена Іванюк // Дошк. виховання. – 2016. – № 2. – С. 16–19.

Представлено матеріали з досвіду роботи районного науково-методичного центру управління освіти, молоді та спорту Святошинської районної в м. Києві державної адміністрації щодо впровадження інклюзії в дошкільних навчальних закладах району та подано зразки оформлення документації: наказ «Про створення творчої групи «Консультативно-педагогічна творча група з підтримки інклюзії», перспективний план роботи Консультативно-педагогічної творчої групи з підтримки інклюзії в ДНЗ та НВК «ДНЗ–ЗНЗ» Святошинського району м. Києва на 2015/2016 н. р., орієнтовний план проведення Тижня інклюзії в ДНЗ.

5. **Бобрицька В.** Актуальні проблеми інклюзивної освіти в Україні / В. І. Бобрицька // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Благодійн. фонд ім. А. Макаренка. – Київ, 2015. – Вип. 5/6. – С. 7–11. – Бібліогр.: 9 назв.

У статті узагальнено інформаційні джерела та дані емпіричного дослідження з питань інклюзивної освіти в Україні, виокремлено актуальні проблеми у цій сфері, що потребують розв'язання з урахуванням сучасних запитів суспільства.

6. **Бойко, В.** Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження / Бойко В. О. // Наук. зап. [Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 4. – С. 7–10. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2012_4_3 (дата звернення: 10.03.16).

У статті розглядаються сутність та особливості інклюзивної освіти. Аналізуються категорії соціальної педагогіки: «інклюзивна освіта», «інклюзія», «інклюзивне суспільство» та «інклюзивне виховання». Пропонується авторське визначення терміна «інклюзивне виховання».

7. **Величко, Д.** Впровадження інклюзивної освіти в Україні / Величко Д. В. // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – Вип. 125. – С. 46–49. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_125_14 (дата звернення: 7.09.16).

У статті аналізується процес впровадження інклюзивної освіти в Україні. Встановлено, що питання освіти дітей з особливими потребами в Україні регулюються законодавством про інвалідів, нормативними документами в цій сфері та міжнародними угодами з питань прав інвалідів. Зроблено акцент на важливості Концепції розвитку інклюзивної освіти для реалізації державної політики щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні.

8. **Волкова, Л.** Теоретичні аспекти реалізації інклюзивного навчання / Л. С. Волкова // Дитина з особливими потребами. Інклюзивна освіта. Дефектологія. Корекційна педагогіка. – 2015. – № 11. – С. 3–4.

У статті подано визначення терміна «інклюзивна освіта», окреслено принципи інклюзії, інклюзивної школи, переваги інклюзивного навчання.

9. **Демченко, І.** Підготовка вчителя до роботи в інклюзивній початковій школі : монографія / Демченко Ірина Іванівна ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань : Жовтий О. О., 2015. – 500 с. – Бібліогр.: с. 380–445.

У монографії розроблено та науково обґрунтовано концепцію підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, яка охоплює три взаємопов'язані концепти: методологічний, теоретичний і методичний. У дослідженні схарактеризовано сутність та структуру готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, яка містить місіонерський, компетентнісний, саморегулятивний компоненти готовності з відповідними критеріями і показниками.

10. **Дутковська, Р.** Місце інклюзивного та індивідуального навчання в системі освіти / Р. В. Дутковська // Зб. наук. пр. молодих вчених Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2016. – Вип. 7. – С. 29–30. – Бібліогр.: 5 назв.

У статті описано головні особливості інклюзивної та індивідуальної форм навчання. Подано порівняльну характеристику між ними. З'ясовано подібність та відмінність цих форм навчання. Визначено необхідність інклюзивного та індивідуального навчання у системі освіти.

11. **Задворнова, О.** Сучасний підхід до організації інклюзивного навчання дітей з порушенням слуху / О. М. Задворнова // Логопед. – 2016. – № 7. – С. 15–19 : табл.

У статті висвітлюється питання специфіки організаційної роботи інклюзивного навчання. Окреслено основні підходи до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я.

12. **Замашкіна, О.** Ретроспектива проблеми інклюзивної освіти в Україні / О. Д. Замашкіна // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-ту : зб. наук. пр. / Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-т. – Ізмаїл, 2013. – Вип. 32. – С. 61–65. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidgu_2013_32_14 (дата звернення: 7.09.16).

У статті охарактеризовано основні віхи зародження, становлення і розвитку інклюзивного навчання в Україні.

13. **Засенко, В.** «Особливі» діти: освіта і супровід / В'ячеслав Засенко // Світогляд. – 2015. – № 4. – С. 12–15 : фот.

У статті проаналізовано процес впровадження інклюзивного навчання в Україні. Окреслено здобутки в спеціальній освіті, зокрема розроблення нового змісту навчання і виховання типових категорій дітей з особливими потребами дошкільного віку, підготовка кадрів для спеціальних дошкільних закладів тощо.

14. **Зелінська, Н.** Співпраця зі стейкхолдерами – шлях до удосконалення впровадження інклюзивної освіти в навчальний заклад / Зелінська Н. С. // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – 2015. – № 36. – С. 14–20. – Бібліогр.: 7 назв.

У статті відображено проблеми впровадження інклюзивної освіти в навчальний заклад. Аналіз стейкхолдерів на основі практик соціально відповідальних компаній може стати одним з шляхів щодо вирішення проблем впровадження інклюзивної освіти в навчальний заклад, незалежно від форм власності.

15. **Інклюзивна освіта як соціально-педагогічний феномен :** наук.-допом. бібліогр. покажч. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С.Макаренка, Наук. б-ка ; [уклад.: Железняк І. О., Косенко О. О., Чайка Н. А.]. – Суми : [СумДПУ], 2013. – 208 с. – Текст покажчика доступний в Інтернеті: http://library.ssru.sumy.ua/biblioteka/bibliografichni_pokazhchyku/2013/3.pdf (дата звернення: 2.09.16).

Презентована література науково-допоміжного бібліографічного посібника висвітлює технології, методи, методики, засоби і форми інклюзивної освіти. У покажчику представлена література з питань дефектології, сурдопедагогіки, логопедії, тифлопедагогіки, олігофренопедагогіки та інтеграції спеціальної і загальної освіти, розвитку та соціалізації осіб з обмеженими можливостями.

16. **Інклюзивне навчання :** досвід упровадження / [авт. кол.: Інна Луценко та ін. ; упоряд. Алла Колупаєва]. – Київ : Шк. світ, 2015. – 197 с. : іл. – (Б-ка «Шкільного світу» : заснована у 2003 р.).

У виданні узагальнено проблему інклюзивного навчання, подано законодавчу базу для інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах України, розкрито досвід зарубіжних країн та представлено розробки вітчизняних авторів. Подано зразки уроків у школі з інклюзивним навчанням, методичку складання індивідуальної програми розвитку дитини з особливими потребами, діагностичні матеріали для учнів, батьків тощо.

17. **Інклюзивне навчання:** організаційне, змістове та методичне забезпечення : навч. метод. посіб. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка ; [кол. авт.: С. П. Миронова, Н. І. Коваль, О. А. Лемех та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2015. – 236 с.

У виданні розкрито організаційні та соціально-психологічні засади інклюзивного навчання, описано особливості методичного забезпечення навчання

й виховання учнів з вадами психофізичного розвитку в інклюзивних закладах, запропоновано зразки ділової документації корекційних педагогів.

18. **Інклюзивна освіта: основні положення** [Електронний ресурс] // Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: http://www.usf.kiev.ua/ie_inclusive_education/ (дата звернення: 31.08.16).

19. **Кайдалова, Г.** Досвід зарубіжних країн у запровадженні інклюзивного навчання в Україні / Г. П. Кайдалова // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2015. – № 6. – С. 108–116. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://library.sspu.sumy.ua/biblioteka/naukovi_vydannya_universytetu/pedagogichni_nauky/6,15.pdf (дата звернення: 9.09.16).

У статті на основі аналізу літературних джерел з'ясовано стан запровадження інклюзивного навчання в Україні, визначено його причини та недоліки, зроблено порівняльний аналіз використання інклюзивного навчання на прикладі зарубіжних країн.

20. **Кобилянська, Л.** Використання європейського досвіду у підготовці соціальних гувернерів у ВНЗ до запровадження інклюзивної освіти в Україні / Кобилянська Л. І. // Соц. робота в Україні: теорія і практика. – 2013. – № 1/2. – С. 194–203. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srutip_2013_1-2_25 (дата звернення: 31.08.16).

У статті розглянуто діяльність соціального гувернера щодо надання освітніх послуг дітям з особливими потребами. Автор обґрунтовує необхідність спеціальної теоретико-практичної підготовки майбутніх гувернерів у вузі до реалізації завдань інклюзивного навчання дітей з функціональними обмеженнями.

21. **Козельська, А.** Інклюзія по-українськи [Електронний ресурс] / Анастасія Козельська // Освітній портал «Педагогічна преса». – Текст. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: <http://pedpresa.ua/114806-inklyuziya-po-ukrayinsky.html> (дата звернення: 31.08.16). – Назва з екрана.

22. **Колупаєва, А.** Інклюзивна освіта як модель соціального устрою / Алла Колупаєва // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – № 2. – С. 7–18. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DLog_2014_2_3 (дата звернення: 31.08.16).

Автор статті визначає методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти. Розкрито генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи інклюзивної освіти як моделі соціального устрою. Представлено Українське освітнє законодавство та, зокрема, нормативно-правові акти в галузі інклюзивної освіти.

23. **Колупаєва, А.** Трансформаційно-інклюзивні процеси як основа реформування освіти осіб з особливими потребами / А. А. Колупаєва // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук. метод. зб. / НАПН України, Ін-т спец. педагогіки, ГО «Асоціація фахівців спеціальної та інклюзивної освіти». – Київ, 2014. – Вип. 5. – С. 212–219. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooor_2014_5_26 (дата звернення: 31.08.16).

У статті представлено трансформаційну стратегію сучасної освітньої політики – інклюзивну освіту – як найбільш значущий інноваційний рух в освіті ХХ століття. Відзначається, що на сучасному етапі ідея інклюзії набуває адекватних обрисів і перетворюється на основоположну категорію дидактики; впровадження інклюзивної освіти – складна, неоднозначна проблема, що потребує розгляду та розробки нормативно-правових, психолого-педагогічних, програмно-змістових, соціально-психологічних засад.

24. **Кольченко К.** Концептуальні підходи до впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах / К. О. Кольченко, Г. Ф. Нікуліна // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. пр. / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна» [та ін.]. – Київ, 2013. – № 10. – С. 12–21. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlpr_2013_10_3 (дата звернення: 31.08.16).

У статті описано концептуальні підходи Університету «Україна» до формування інклюзивного освітнього середовища вищої школи, що реалізуються в процесі розбудови першого в Україні університету інклюзивного типу. Визначено коло питань, пов'язаних з нормативно-правовим, навчально-методичним та організаційно-кадровим забезпеченням вищої школи, які необхідно розв'язати для реалізації інклюзивної освіти. Впровадження розробленої концепції інклюзивної вищої освіти має позитивно вплинути на систему вищої освіти України.

25. **Конопацька, О.** Проблеми навчання й виховання учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії / О. С. Конопацька // Пед. Житомирщина. – 2016. – № 3. – С. 22–29. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=158 (дата звернення: 23.09.16).

У статті окреслено проблеми організації навчально-виховного процесу, зокрема недостатня матеріально-технічна база сучасних шкіл, невідповідність облаштування класу вимогам перебування в ньому дітей з особливими освітніми потребами. Запропоновано шляхи ефективної реалізації інклюзивної освіти, зокрема особистісно зорієнтоване спрямування навчально-виховного процесу.

26. **Кузава, І.** Актуальні проблеми навчання та виховання дітей в інклюзивному освітньому середовищі / Ірина Кузава // Пед. часопис Волині. – 2016. – № 1. – С. 97–102. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpshv_2016_1_20 (дата звернення: 7.09.16).

У статті здійснено аналіз актуальних проблем навчання та виховання дітей в інклюзивному освітньому середовищі. Розкрито сутність і зміст понять

«інклюзія» та «інтеграція», які в сучасних дослідженнях мають синонімічну змістову наповненість, що не завжди відповідає термінологічній. Визначено та проаналізовано основні відмінності інклюзивної освіти від інтегрованої. Обґрунтовано важливі чинники ефективної реалізації інклюзивної освіти, зокрема, позитивне ставлення до спільної взаємодії вихованців із різним рівнем психофізичного розвитку педагогічних та управлінських кадрів, батьків тощо.

27. **Лагодюк, В.** Організаційно-педагогічні умови інтеграції дітей із особливими потребами в загальноосвітній простір / В. Ю. Лагодюк // Управління шк. – 2016. – № 1/3. – С. 30–40 : табл.

У статті представлено нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання та загальні засади організації інклюзивного навчання.

28. **Левченко, Л.** Розвиток інклюзивної освіти в Україні / Л. С. Левченко // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2015. – № 3. – С. 27–36. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rednauk_2015_3_6 (дата звернення: 7.09.16).

У статті теоретично узагальнено розвиток системи інклюзивної освіти в Україні. Виокремлено умови й забезпечення можливості вибору навчального закладу та навчальної програми відповідно до особливостей дитини, здійснення стимулювання дітей у різних сферах діяльності, забезпечення їх соціального педагогічного захисту. Намічено два шляхи вирішення проблеми навчання дітей із порушеннями розвитку: один припускає створення окремих груп, інший передбачає навчання за індивідуальним планом загальної маси однолітків.

29. **Луценко, І.** Організаційні та нормативно-правові аспекти діяльності різнопрофільних фахівців в інклюзивному навчальному закладі / Інна Луценко // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2015. – № 2. – С. 35–44. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DLog_2015_2_7 (дата звернення: 31.08.16).

Визначено актуальність проблеми інклюзивної освіти, яка пов'язана, насамперед, із суперечністю між сучасними суспільними змінами, інноваційними процесами у сфері освіти та державно-управлінським забезпеченням цих процесів. Доведено, що ефективність інклюзивного навчання залежить від багатьох умов, і в першу чергу – від залучення необхідних різнопрофільних фахівців із метою вироблення загальної стратегії навчання дитини за умов інклюзивного навчання та забезпечення необхідної корекційно-розвивальної складової цього процесу.

30. **Матвеева, Н.** Реалізація інклюзивної моделі освіти в Україні: проблеми і перспективи / Наталія Матвеева // Гірська шк. Укр. Карпат. – 2015. – № 12/13. – С. 102–104. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2015_12-13_43 (дата звернення: 31.08.16).

У статті розкривається суть інклюзивної освіти, її мета, основні завдання та складові. Автор виокремлює низку проблем, які виникають у процесі навчання та виховання дітей з особливими потребами та шляхи їх реалізації у сучасній школі.

31. **Миськів, Л.** Медична та інтеграційна моделі освіти на шляху до становлення інклюзивного освітнього середовища / Леся Ігорівна Миськів // Наше право. – 2013. – № 11. – С. 31–35. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_11_7 (дата звернення: 31.08.16).

У статті проведено порівняльний аналіз медичної та інтегрованої моделей освітніх систем для осіб з обмеженими можливостями. Визначено роль цих двох моделей на шляху до становлення інклюзивної системи освіти.

32. **Миськів, Л.** Органи виконавчої влади як суб'єкти реалізації інклюзивної освіти в Україні / Миськів Л. І. // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право : наук. пр. Нац. авіац. ун-ту / Нац. авіац. ун-т. – Київ, 2013. – № 4. – С. 57–61. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnauc_2013_4_13 (дата звернення: 31.08.16).

Охарактеризовано повноваження центральних органів виконавчої влади України у сфері реалізації інклюзивної освіти. Розкрито повноваження Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики України, а також місцевих державних адміністрацій.

33. **Поліхроніді, А.** Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних навчальних закладах / Аглая Григорівна Поліхроніді // Наука і освіта. – 2016. – № 6. – С. 82–85. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: https://drive.google.com/file/d/0B71N9BNNMs_90Q3VLUjRiaEdoOGM/view (дата звернення: 20.09.16).

У статті розкрито сутність та специфіку інклюзивного освітнього середовища, створення якого передбачено концепцією інклюзивної освіти. Охарактеризовано структурні компоненти інклюзивного освітнього середовища, наведено можливі перешкоди у його створенні та критерії аналізу.

34. **Проценко, О.** Умови забезпечення якості інклюзивної освіти у загальноосвітньому навчальному закладі / Олена Проценко // Молодь і ринок. – 2015. – № 11. – С. 111–115. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_11_25 (дата звернення: 31.08.16).

У статті розкрито зміст інклюзивної освіти у загальноосвітньому навчальному закладі, виявлено витоки становлення інклюзивної освіти за кордоном та в Україні, схарактеризовано основні організаційно-педагогічні умови забезпечення якості інклюзивної освіти у загальноосвітньому навчальному закладі.

35. **Ржевська, Н.** Інтеграція або інклюзія: модель побудови освітнього процесу для здобувачів вищої освіти з особливими потребами / Наталія Ржевська // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: зб. наук. пр. Педагогіка. Психологія. Філософія / МОН України. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 36. – С. 118–128 : табл. – Бібліогр.: с. 127–128. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvrdpu_2015_36_16 (дата звернення: 31.08.16).

У статті проаналізовано інтеграційні та інклюзивні підходи до організації освітнього процесу, визначено відмінності у вищезазначених підходах, досліджено оптимальні інституційні структури щодо організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах.

36. **Садова, І** Проблеми та перспективи впровадження інклюзивної освіти в Україні / Ірина Садова // Молодь і ринок. – 2015. – № 9. – С. 77–81. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_9_18 (дата звернення: 31.08.16).

У статті вивчено та представлено результати, бар'єри, перспективи впровадження інклюзивної освіти в Україні, обґрунтовано концептуальні положення та головні принципи інклюзивного навчання дітей з психофізичними порушеннями, яке базується на принципі рівних прав і можливостей в системі національної освіти.

37. **Сварник, М.** Інклюзивна освіта в Україні: попередній аналіз ситуації / Микола Сварник. – Київ, 2013. – 14 с.

Експертна оцінка ситуації щодо впровадження інклюзивної моделі освіти в Україні, що проведена на замовлення Міжнародного фонду «Відродження».

38. **Сітовська, Т.** Організаційні та методичні аспекти корекційно-розвиткової роботи в інклюзивному навчанні / Т. М. Сітовська // Пед. пошук. – 2015. – № 4. – С. 51–53. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2015_4_15 (дата звернення: 7.09.16).

У статті доведено, що корекційно-розвиткова робота повинна мати комплексний характер, що в кінцевому результаті сприятиме виправленню вад розвитку дитини та успішної її адаптації в соціумі. Ефективність такої роботи значною мірою залежить не лише від знань, умінь і бажання окремих педагогів допомогти дитині з проблемами у розвитку, а й від того наскільки правильною і чіткою буде модель організаційної допомоги кожній конкретній дитині з особливими освітніми потребами на базі загальноосвітнього навчального закладу.

39. **Стадник, В.** Інституційні передумови і перспективи реалізації концепції інклюзивної освіти в Україні / В. В. Стадник, Г. О. Соколюк // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. Економічні науки. – 2015. – № 4, т. 2. – С. 169–173. –

Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_4\(2\)__35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_4(2)__35) (дата звернення: 7.09.16).

Актуалізовано проблему розвитку інклюзивної освіти в Україні. Проаналізовано формальні і неформальні складові вітчизняного інституційного середовища у частині, яка стосується інклюзивної освіти з виділенням тих елементів, які зумовлюють проблеми розвитку педагогіки різноманітності.

40. **Стецюра, Т.** Правові засади державного управління інклюзивною освітою в Україні / Т. П. Стецюра // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. / Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Львів, 2012. – Вип. 30. – С. 316–324. – Бібліогр.: 33 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2012_30_41 (дата звернення: 7.09.16).

Проаналізовано сучасний стан нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти в Україні.

41. **Сучасні проблеми навчання, виховання та інклюзії людей з особливими потребами в загальноосвітній простір** // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації конвенції ООН про права інвалідів : тези доп. XV наук.-практ. конф. (м. Київ, 18–19 листоп. 2015 р.) / Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – Київ, 2015. – С. 4–82. – Текст доступний в Інтернеті: http://www.vmurol.com.ua/upload/Naukovo_doslidna%20roboita/Elektronni_vidannya/Act_problemi/2015/Tezi_Act_prob1_15.pdf (дата звернення: 31.08.16).

У тезах доповідей Секції 1 «Сучасні проблеми навчання, виховання та інклюзії людей з особливими потребами в загальноосвітній простір», яка відбулася в рамках XV науково-практичної конференції «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації конвенції ООН про права інвалідів», відображено широке коло нагальних питань, пов'язаних з питаннями організації та методів навчання студентів в умовах інклюзії, формування та реалізації інклюзивної політики в сфері освіти тощо.

42. **Тамм, А.** Інклюзивна освіта як предмет наукових досліджень в сучасній Україні / А. Є. Тамм, Т. П. Стецюра // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. – Харків, 2012. – № 1. – С. 78–86. – Бібліогр.: 34 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arpy_2012_1_12 (дата звернення: 31.08.16).

Розглянуто визначення понять «інклюзивне навчання», «інклюзивний навчальний заклад», «інклюзивна освіта», «механізми державного управління», запропоновані вітчизняними та зарубіжними науковцями. Акцентовано увагу на недостатній розробленості проблематики комплексного механізму державного управління інклюзивною освітою.

43. **Холодїй, О.** Організація інклюзивного та інтегрованого навчання дітей з особливими потребами / О. М. Холодїй // Пед. вісн. – Черкаси, 2015. – № 3. – С. 21–25. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://oipopp.ed-sp.net/public/pg_magazine/pdf/pv_3_2015.pdf (дата звернення: 31.08.16).

Автор статті зазначає, що ефективне інтегрування дітей з психофізичними порушеннями можливе лише в умовах ліквідації розмежування спеціальних та загальноосвітніх навчальних закладів, налагодження дієвої співпраці між ними.

44. **Чайковський, М.** Особливості впровадження інклюзії у вищому навчальному закладі: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Чайковський М. Є.; Хмельниц. ін-т соц. технологій Відкритого міжнар. ун-ту розвитку людини «Україна». – Хмельницький: Ун-т «Україна», 2015. – 151 с. – Бібліогр.: с. 138–146.

Розкрито особливості впровадження інклюзії у вищому навчальному закладі. Висвітлено ознаки універсальної доступності навчального закладу. Акцентовано увагу на роботі із молоддю з особливими потребами. Розглянуто практику впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання в Університеті «Україна».

45. **Чайковський, М.** Створення інклюзивного освітнього простору ВНЗ як концептуальна основа технології соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами / Михайло Чайковський // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2015. – № 4. – С. 43–51.

Розглянуто питання створення інклюзивного освітнього простору для студентів з особливими освітніми потребами, які навчаються у вищому навчальному закладі.

2. ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

46. **Балыкова, А.** Развитие инклюзивного образования за рубежом [Электронный ресурс] / Балыкова А. В., Истомина И. А. // VII Международная студенческая электронная научная конференция «Студенческий научный форум» – 2015 / Рос. акад. естествознания. – Текст. дан. – Москва, 2015. – Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru/2015/pdf/13341.pdf> (дата обращения: 2.09.16). – Загл. с экрана.

У статті розглянуто шляхи розвитку інклюзивного навчання в США та Європі, зокрема в Швеції, Англії, Італії, Угорщині, розглянуто переваги інклюзії для дітей-інвалідів. Зроблено висновок, що характер розвитку інклюзивної освіти безпосередньо залежить від соціально-економічних умов, освітніх традицій і вельми специфічний для кожної окремо взятої країни.

47. **Гаращук, К.** Британський досвід диверсифікації типів середньої школи на засадах поєднання начал ринково орієнтованої та соціально інклюзивної освіти / К. В. Гаращук // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2013. – № 5. – С. 3–11. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2013_5_3 (дата звернення: 31.08.16).

У статті з'ясовано теоретичні засади та результати реалізації структурних реформ у системі загальної середньої освіти сучасної Великої Британії, представлено основні характеристики неолейбористської освітньої політики, виявлено змістові та процесуальні особливості діяльності нових типів (спеціалізовані школи, міські академії, школи-маяки, Зони освітньої дії) загальноосвітньої середньої школи сучасної Великої Британії, створених у процесі диверсифікації освітньої системи, охарактеризовано суттєві структурні перетворення на всіх рівнях функціонування системи загальної середньої освіти Великої Британії (Англії).

48. **Давиденко, Г.** Правові основи інтегрованого навчання у Французькій Республіці / Давиденко Г. В. // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т вищ. освіти НАПН України, Ін-т спец. пед. НАПН України. – Київ, 2015. – № 12. – С. 26–35. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2015_12_4 (дата звернення: 2.09.16).

У статті представлено ретроспективний аналіз основних етапів розвитку нормативно-правової бази інклюзивної освіти у Французькій Республіці. Досліджено розвиток законодавчого забезпечення та сучасний стан «включеної» освіти для інвалідів. Особливу увагу приділено історії становлення у Франції інтегрованого навчання, його реформуванню на сучасному етапі розвитку освіти. Розглянуто впровадження інтегративних тенденцій на рівні вищої школи. Законодавче забезпечення інклюзії у Франції має давню історію й сягає Декларації Конвента про права людини 1793 р. У XIX ст. Франція була лідером сурдопедагогіки в Європі, проте законотворчість у цій сфері призупинено. На сучасному етапі юридичний бік інклюзивного навчання у Франції пов'язаний з контролюючими функціями держави та широкими повноваженнями місцевих департаментів.

49. **Давиденко, Г.** Теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах країн Європейського союзу : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Давиденко Ганна Віталіївна ; Нац. авіац. ун-т. – Київ, 2015. – 40 с. – Бібліогр.: с. 33–37. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: http://www.vmurol.com.ua/upload/Istoriya%20i%20zdobutki_Osobisti%20zdobutki/Di sertatsii/Doc/Davidenko_17.11.2015_avtoref.pdf (дата звернення: 2.09.16).

У дисертації вперше досліджено систему вищої інклюзивної освіти країн Європейського Союзу, її напрями, підходи, методи й прийоми; адміністративні, юридичні, ментальні, традиційні аспекти, а також умови запровадження

вказаних методів, підходів, прийомів тощо на національному освітньому просторі.

Визначено концептуальні засади і методуку організації інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах освітніх систем країн Європейського Союзу, а також здійснено практичну проекцію елементів європейської моделі вищої інклюзивної освіти на базі Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Зокрема доведено, що в межах економічно та юридично окреслених українським законодавством форм та способів надання вищої освіти молоді з особливими освітніми потребами є можливим розпочати впровадження елементів європейської моделі інклюзивної освіти за принципом імплементації «знизу – догори».

50. **Левандовська-Кідонь, Т.** Інклюзивна освіта в польській системі освіти: аналіз і роздуми / Тереса Левандовська-Кідонь, Барбара Скалбаня // Людинознавчі студії : зб. наук. пр. Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Серія: Педагогіка / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2016. – Вип. 2/34. – С. 144–154. – Бібліогр.: 43 назви. – Текст пол. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://ddpu.drohobych.net/pedagogics/wp-content/uploads/2016/06/2016_2_17.pdf (дата звернення: 29.09.16).

У статті відстежено важливу проблему інклюзивної освіти учнів з особливими освітніми потребами з точки зору багатьох років досвіду, аналіз результатів випробувань. Ця проблема залишається суперечливою, є частиною міждисциплінарного дискурсу про корінні аспекти освіти. Автори статті описали інклюзивну освіту з акцентом на окремих областях, таких як ставлення вчителя до інвалідності, підготовка вчителів і шкіл до роботи з учнями з обмеженими можливостями і результати такого навчання. Представлено аналіз результатів окремих досліджень польських науковців, що обґрунтовує необхідність змін у цій предметній області.

51. **Миськів, Л.** Принципи, завдання та функції інклюзивної освіти як світової моделі соціалізації осіб з обмеженими можливостями / Миськів Леся Ігорівна // Європейські перспективи = European perspective. – 2013. – № 10. – С. 66–70. – Бібліогр.: 19 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2013_10_12 (дата звернення: 31.08.16).

У дослідженні розкрито періоди соціалізації осіб з обмеженими можливостями в контексті реалізації права на освіту. Аналізуючи міжнародні нормативно-правові акти, автор визначає принципи, завдання і функції інклюзивної освіти.

52. **Мігалуш, А.** Світові стратегії інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами: соціально-історичний аспект // Вісн. Нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. пр. / Нац. техн. ун-т України «КПІ». – Київ, 2013. – № 1. – С. 75–80. – Бібліогр.: 9 назв. –

Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2013_1_14 (дата звернення: 2.09.16).

Стаття присвячена порівняльному аналізу стратегій розвитку інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами в різних країнах світу. В роботі автор робить спробу систематизації даних на основі виділення факторів, що стимулюють формування нової освітньої політики щодо інвалідів. А також визначає плюси та мінуси природного та законодавчого шляхів розвитку інклюзії.

53. Модели реализации инклюзивного образования в современном мире [Электронный ресурс] / Вольская О. В., Флотская Н. Ю., Буланова С. Ю., Усова З. М. // Современные проблемы науки и образования : [электрон. науч. журн.]. – Текст. дан. – Москва, 2014. – № 6. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17065> (дата обращения: 2.09.16). – Загл. с экрана.

У статті розглянуто основні моделі реалізації інклюзивної освіти в європейських країнах, зокрема Фінляндії, Швеції, Данії, Франції.

54. Назарова, Н. Инклюзивное обучение: историческая динамика и перспективы / Н. М. Назарова // Педагогика. – 2015. – № 9. – С. 55–63. – Библиогр.: 5 назв. – Текст статьи доступен в Интернете: <http://sevcsbs.ru/main/wp-content/uploads/2016/02/statya-k-zhurnalu-Pedagogika-2015-----9.pdf> (дата обращения: 2.09.16).

У статті представлено періодизацію становлення та розвитку спільного (інклюзивного) навчання звичайних дітей і дітей з проблемами в розвитку, які мають особливі освітні потреби. Виділено фактори, що впливають на успішність інклюзивного навчання, розглядається перспектива розвитку цього освітнього феномена.

55. Носенко, Ю. Зарубіжний досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній дошкільній освіті / Юлія Носенко, Жанна Матюх // Нова пед. думка. – 2015. – № 4. – С. 95–102. – Библиогр.: 16 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2015_4_26 (дата звернення: 7.09.16).

Авторами статті проаналізовано зарубіжний досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній дошкільній освіті. Окреслено знакові ініціативи в рамках міжнародної співпраці європейських країн, представлено досвід реалізації ІКТ-підтримки навчання дітей з особливими потребами в деяких зарубіжних країнах (Ірландії, Фінляндії, Швеції, Шотландії).

56. Право детей с ограниченными возможностями на образование: подход к инклюзивному образованию, основанный на соблюдении прав человека : позиционный документ / ЮНИСЕФ. – [Б. м., 2012]. – 113 с. – Текст доступен в Интернете: http://www.unicef.org/ceecis/IEPositionPaper_RUSSIAN.pdf (дата обращения: 29.09.16).

У доповіді «Право дітей з обмеженими можливостями на освіту: підхід до інклюзивної освіти, заснований на дотриманні прав людини» пропонується концептуальна основа рішення вельми специфічних проблем, які перешкоджають інклюзії дітей з обмеженими можливостями в Центральній і Східній Європі та Співдружності Незалежних Держав (ЦСЄ/СНД). У публікації містяться засновані на дотриманні прав людини інструменти забезпечення інклюзивної освіти для дітей з обмеженими можливостями, покликані служити практичним посібником з відстоювання інтересів і вироблення політики для урядів та інших партнерів ЮНІСЕФ в регіоні ЦСЄ/СНД, які займаються аналогічними проблемами. У публікації пропонується зрозумілі варіанти стратегії забезпечення інклюзивної освіти для дітей з обмеженими можливостями з урахуванням необхідності загальносистемних підходів, розроблених з метою задоволення потреб всіх дітей.

57. **Развитие инклюзивного образования за рубежом и в России** [Электронный ресурс] : презентация // Инфоурок. – Текст. дан. – Смоленск, 2016. – Режим доступа: https://infourok.ru/prezentaciya_razvitie_inklyuzivnogo_obrazovaniya_za_rubezhom_i_v_rossii-377777.htm (дата обращения: 2.09.16). – Загл. с экрана.

58. **Сигал, Н.** Реализация инклюзивного образования за рубежом / Сигал Наталья Германовна // Вестн. Челябин. гос. пед. ун-та / Челябин. гос. пед. ун-т. – Челябинск, 2013. – С. 97–103. – Библиогр.: 10 назв. – Текст статьи доступен в Интернете: <http://cyberleninka.ru/article/n/realizatsiya-inklyuzivnogo-obrazovaniya-za-rubezhom> (дата обращения: 2.09.16).

У статті представлено аналітичний огляд зарубіжного досвіду реалізації концепції інклюзивної освіти. Автор ставить завдання визначити основні механізми, що сприяють успішному і ефективному впровадженню даного процесу за кордоном.

59. **Софій, Н.** Нормативно-правове забезпечення діяльності асистентів учителів: міжнародний досвід / Наталія Софій // Управління освітою. – 2014. – № 1. – С. 23–27.

У статті наведено приклади нормативно-правового забезпечення діяльності асистентів учителів із досвіду зарубіжних країн, розкриті у книжці «Асистент вчителя в інклюзивному класі: основні ролі та завдання», виконаної в рамках проекту Всеукраїнського фонду «Крок за кроком».

60. **Токарук, Л.** Американська інклюзивна освіта педагогічної співпраці – українські реалії / Л. Токарук // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Педагогіка / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2015. – № 2. – С. 76–79. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutshp_2015_2_20 (дата звернення: 2.09.16).

У статті визначено сучасні освітні шляхи американського інклюзивного колективного механізму «включення» учнів в повноцінний навчальний процес з метою подальшої професійної реалізації їх у самотійному житті.

61. **Токарук, Л.** Розвиток інклюзії в Україні за принципом європейського освітнього простору (італійський досвід) / Л. Токарук // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Педагогіка / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2015. – № 1. – С. 77–81. – Бібліогр.: 15 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutshp_2015_1_20 (дата звернення: 2.09.16).

У статті констатовано, що інтеграція дітей з обмеженими можливостями в освітню систему Італії регламентується на законодавчому рівні з кінця 60-х років ХХ ст., нормативно-правове забезпечення інклюзії в Італії ґрунтується на триадному підході: поєднання соціального, схоластичного та реабілітаційного аспектів, співпраця фахівців кожної із зазначених галузей регламентується законами Європейського Союзу. Визначено сучасний рівень розвитку інклюзивної освіти в Україні за новітніми європейськими принципами та італійським досвідом.

62. **Токарук, Л.** Тенденції розвитку системи інклюзивної освіти у країнах пострадянського простору / Л. С. Токарук // Професійна освіта: проблеми і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України, Респ. вищ. навч. закл. «Кримський інженерно-педагогічний університет». – Київ ; Сімферополь, 2013. – Вип. 4. – С. 48–54. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2013_4_13 (дата звернення: 9.09.16).

У статті розглянуто актуальність побудови інклюзивної освіти у країнах пострадянського простору, зокрема Білорусії, Росії, Вірменії, Молдови, Азербайджану, Киргизії. Окреслено проблеми, з якими зустрічається освітня система у країнах колишнього Радянського Союзу, серед яких демографічні зміни (викликані, головним чином, міграцією населення), недостатня увага сільській місцевості, не достаток кваліфікованих кадрів, зниження потенціалу освітньої системи, недостатнє фінансування, деградація будівель учбових закладів.

63. **Федоренко, О.** У пошуках оптимальних шляхів упровадження інклюзивного навчання дітей із порушеннями слуху / Оксана Федоренко // Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. – 2013. – № 2 – С. 41–43. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://csnukr.in.ua/arh/2013/2662013/266/41.pdf> (дата звернення: 31.08.16).

У статті розглянуто праці, присвячені проблемам інклюзивного навчання у контексті соціальних, економічних і політичних тенденцій зарубіжних країн (Австралія, Данія, США та ін.). Автором виділено умови успішного впровадження інклюзивної освіти у Великобританії, Португалії та США. Серед причин неуспішної інклюзії однією з найперших названо відсутність зв'язку між інклюзивними і спеціальними освітніми закладами.

64. **Цивильська, Е.** Вивчення ставлення батьків дітей дошкільного віку до реалізації інклюзивної освіти в Росії / Е. А. Цивильська, Л. Д. Файзрахманова // Вісн. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Психологічні науки / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 7. – С. 159–168 : табл. – Бібліогр.: 11 назв.

У статті описано результати емпіричного дослідження ставлення батьків дошкільників до реалізації інклюзивної освіти в Росії. Відмінності результатів опитування батьків у 2014 р. і 2015 р. дозволили авторам зробити припущення про труднощі, що виникли в процесі запровадження інклюзивної освіти. Представлено прогнози та рекомендації щодо розвитку інклюзивного навчання.

БАР'ЄР ЯК ФЕНОМЕН ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ (рекомендаційний бібліографічний список)

Упорядник

Самчук Л. І.,

завідувач відділу наукової
інформаційно-бібліографічної
діяльності ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

Мойсеюк Ю. М.,

м.н.с. відділу наукової інформаційно-
бібліографічної діяльності ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського

На сучасному етапі становлення і розвитку України все актуальнішим завданням педагогіки стає формування всебічно розвинутої особистості. Проте, як засвідчує практика, існують обставини, що перешкоджають повноцінному прояву особистості, її самореалізації, самовираженню й самоорганізації та активності як в інтелектуальній, так і в практичній сферах. Такими обставинами виступають бар'єри, які особистість має подолати або вчасно запобігати.

Вперше поняття «педагогічний бар'єр» введено в науковий обіг дослідницею Л. І. Ярославською, яка визначає його як складне багатоаспектне педагогічне явище, викликане факторами внутрішнього і зовнішнього характеру, що притаманне всім суб'єктам навчально-виховного процесу, яке перешкоджає, стримує, знижує ефективність і успішність цього процесу [40].

Єдиної класифікації бар'єрів, як феномена педагогічного процесу загалом, та навчальної діяльності, зокрема, не існує як такої. Кожен автор, вивчаючи ту або іншу проблему, зазначає у ній наявність «внутрішніх перешкод», «перепон», тобто бар'єрів. Залежно від ситуації вчені виділяють специфічні бар'єри і, відповідно, обґрунтовують доцільність застосування певних методів і прийомів їх запобігання.

Зважаючи на актуальність проблеми, фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено рекомендаційний бібліографічний список «Бар'єр як феномен педагогічного процесу», який складається з двох розділів:

1. Бар'єри педагогічної діяльності.
2. Подолання бар'єрів у навчально-виховному процесі.

Список має наскрізну нумерацію. У межах розділів документи розміщено за абеткою авторів і назв. Бібліографічні описи супроводжуються анотаціями.

Використовується система гіперпосилань на електронні версії документів. Хронологічні рамки дібраного матеріалу: 2010–2016 рр.

Бібліографічний список розрахований на науковців, викладачів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації, вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, педагогічних працівників дошкільних і позашкільних навчальних закладів, здобувачів освіти та всіх, кого цікавлять проблеми педагогічних бар'єрів.

1. БАР'ЄРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. **Авдєєва, С.** Аналіз психолого-організаційних чинників виникнення бар'єрів у впровадженні інклюзивної освіти в навчальних закладах / Авдєєва С. О. // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Психологічні науки / Херсон. держ. ун-т [та ін.]. – Херсон, 2014. – Вип. 1, т. 2. – С. 106–111. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_1\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_1(2)_20) (дата звернення: 3.09.16).

У статті проаналізовано психолого-організаційні чинники виникнення бар'єрів у впровадженні інклюзивної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах, зроблено акцент на особливостях виникаючих бар'єрів, розглянуто можливі шляхи їх подолання.

2. **Глазкова, І.** Бар'єр: фасилітатор або інгібітор пізнавальної активності студентів / Ірина Глазкова // Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2014. – Ч. 1. – С. 70–77. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2014_1_11 (дата звернення: 2.09.16).

Стаття присвячена проблемі пізнавальної активності студентів. У праці доведено, що залежно від характеру бар'єри з однаковим успіхом можуть виконувати й творчу й деструктивну функцію стосовно діяча. Тобто бути як фасилітаторами, так і інгібіторами активності людини. У дослідженні обґрунтовано прийоми штучного створення бар'єрів у навчальному процесі у вищій школі, що сприяють активності студентів.

3. **Глазкова, І.** Бар'єрна педагогіка : монографія / Ірина Глазкова ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Бердянськ : Ткачук О. В., 2014. – 317 с. : іл., табл., портр. – Бібліогр.: с. 243–275.

4. **Глазкова, І.** Експериментальне дослідження рівня обізнаності суб'єктів навчального процесу про педагогічні бар'єри / І. Я. Глазкова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 29. – С. 155–162. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_29_29 (дата звернення: 9.09.16).

У статті висвітлено результати експериментального дослідження рівня обізнаності суб'єктів навчального процесу про педагогічні бар'єри. Зокрема,

встановлено, що студенти, вчителі й викладачі малознайомі з поняттями «педагогічний бар'єр», «бар'єрна педагогіка»; визначено найбільш типові бар'єри у навчальній діяльності студентів та професійній діяльності вчителів і викладачів; з'ясовано причини їх виникнення; встановлено ступінь інформованості респондентів щодо технологічного інструментарію запобігання педагогічним бар'єрам або їх подолання.

5. Глазкова, І. Мотиваційні бар'єри навчальної діяльності студентів: суть, типологія, стратегія запобігання / Ірина Глазкова // Гірська шк. Укр. Карпат. – 2015. – № 12/13. – С. 177–180. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuc_2015_12-13_62 (дата звернення: 9.09.16)..

У статті обґрунтовано бінарну суть педагогічного бар'єра як феномена освітнього процесу. Автор описує класифікацію педагогічних бар'єрів студентів, які можуть з'явитися у процесі навчальної діяльності. Ґрунтуючись на експериментальних даних, доведено доцільність використання тактики підтримки, заохочення і стимулювання в межах стратегії запобігання мотиваційних бар'єрів навчальної діяльності студентів.

6. Глазкова, І. Навчально-пізнавальні бар'єри: суть, механізми, причини виникнення, типологія / І. Я. Глазкова // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : зб. ст. за матеріалами наук.-практ. конф. ІХ Ірпінських міжнар. наук.-пед. читань, 26-27 трав. 2011 р., м. Ірпінь / Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2011. – Ч. 1. – С. 209–221. – Бібліогр.: 14 назв.

Стаття присвячена навчально-пізнавальним бар'єрам, які автор ототожнює з поняттям когнітивні бар'єри. Останні розглядаються як пізнавальні утруднення, що супроводжують проблемні ситуації навчально-пізнавальної діяльності. У дослідженні висвітлено суть, механізми, причини виникнення та типологію когнітивних бар'єрів у навчальній діяльності студентів вищих навчальних закладів.

7. Глазкова, І. Педагогічний бар'єр як дидактична проблема [Електронний ресурс] / Глазкова Ірина Яківна // Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe : [офіц. портал організації «Суспільство культурного і наукового прогресу в Центральній та Східній Європі»]. – Текст. дані. – Будапешт, 2013. – Режим доступу: <http://scaspee.com/all-materials/36> (дата звернення: 25.03.16). – Назва з екрана.

Стаття присвячена проблемі бар'єрів у педагогіці. Автор зазначає, що переважно вивчення цієї категорії відбувається на психологічних засадах. Єдиної класифікації бар'єрів не існує як такої, оскільки кожен вчений, вивчаючи ту або іншу проблему, відзначає в ній наявність бар'єрів. Залежно від ситуації, вчені виділяють специфічні бар'єри, загальним для яких є те, що вони являються перешкодою на шляху виконання певної діяльності або дій. Автор вважає доцільним вивчення розвивального потенціалу педагогічного бар'єру як феномена

навчального процесу. Це можливо завдяки використанню у ролі наукового інструмента концепції бар'єрної педагогіки, яка і висвітлена у праці.

8. Глазкова, І. Проблема бар'єрів у сучасній педагогічній науці / Глазкова І. Я. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 14. – С. 129–137. – Бібліогр.: 18 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=REF=&S21COLORTE RMS=0&S21STR=Pfto (дата звернення: 2.09.16).

У статті констатовано, що в межах педагогічної науки доцільно класифікувати бар'єри на: зовнішні й внутрішні; бар'єри педагогічної діяльності; бар'єри навчальної діяльності; бар'єри спілкування (при цьому слід зазначено, що кожна група бар'єрів поділяється на підгрупи).

9. Глазкова, І. Роль і місце педагогічного бар'єру в навчальному процесі ВНЗ / Ірина Глазкова // Гірська шк. Укр. Карпат. – 2013. – № 8/9. – С. 46–49. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gsuk_2013_8-9_17.pdf (дата звернення: 16.09.16).

Стаття присвячена проблемі бар'єрів у навчальній діяльності студентів. У дослідженні робиться наголос на їх розвивальному потенціалі. Автор обґрунтовує власну типологію бар'єрів навчальної діяльності студентів: мотиваційні, емоційні, пізнавальні, комунікативні, контролю та оцінки. Описано принципи організації навчального процесу з метою реалізації розвивального потенціалу бар'єру.

10. Глазкова, І. Типологія бар'єрів навчальної діяльності студентів / Ірина Глазкова // Наук. вісн. Чернівець. ун-ту : зб. наук. пр. / Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2011. – Вип. 589 : Педагогіка та психологія. – С. 43–52. – Бібліогр.: 7 назв.

У статті зазначено, що єдиної класифікації бар'єрів не існує як такої, оскільки кожен вчений, вивчаючи ту або іншу проблему, відзначає в ній наявність специфічних перешкод, залежно від предмету дослідження. автор вважає, що в навчальній діяльності студентів доцільно говорити про мотиваційні, емоційні, пізнавальні, комунікативні, контролю та оцінні бар'єри.

11. Горшеньова, А. Психолого-педагогічні аспекти та бар'єри професійного самовизначення учнів старших класів / А. М. Горшеньова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 31. – С. 465–469. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_31_65 (дата звернення: 16.09.16).

У статті розглянуто форми та засоби формування професійних інтересів учнів старших класів. Розкрито сутність категорії «професійна орієнтація». Досліджено інтереси та схильності учнів старших класів, умови, за яких ці інтереси та схильності перетворюються на мотиви професійного самовизначення, сформовані принципи вибору майбутньої діяльності.

12. Гупал, М. Комуникативні бар'єри на початковому етапі вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей та шляхи їх подолання / Гупал М. О. // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. / Київ. нац. лінгвіст. ун-т, Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2013. – № 47. – С. 110–113. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trkov_2013_47_33 (дата звернення: 2.09.16).

Стаття присвячена актуальним питанням викладання іноземної мови професійного спілкування щодо підготовки студентів немовних спеціальностей до ефективної комунікації в їхньому професійному середовищі.

13. Кожушко, С. До питання про сутність, види, причини появи бар'єрів професійної взаємодії [Електронний ресурс] / С. П. Кожушко. // Наук. вісн. Донбасу : електрон. наук. фах. вид. / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Текст дані. – Луганськ, 2012. – № 2. – Бібліогр.: 14 назв. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_2_5 (дата звернення: 20.05.16).

У статті розкрито сутність і причини появи бар'єрів взаємодії. Показано, що бар'єри як перешкоди й обмеження зовнішньої та внутрішньої активності людини є труднощами в обміні думками, у досягненні взаєморозуміння та згоди між учасниками будь-якої взаємодії. Розкрито підходи науковців до виокремлення видів бар'єрів взаємодії.

14. Козирєв, М. Бар'єри педагогічного спілкування / М. П. Козирєв // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутріш. справ. Серія психологічна / Львів. держ. ун-т внутріш. справ. – Львів, 2013. – Вип. 2. – С. 136–146. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2013_2_16 (дата звернення: 2.09.16).

Проаналізовано об'єктивні і суб'єктивні чинники виникнення бар'єрів педагогічного спілкування, розкриваються поняття бар'єрів та їх функції, надається характеристика психофізіологічних, інформаційних, оцінних, емоційних й смислових бар'єрів педагогічного спілкування.

15. Сербінова, Х. Суть та функції пізнавальних бар'єрів навчальної діяльності учнів / Х. О. Сербінова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Київ ; Вінниця, 2014. – Вип. 38. – С. 66–69. – Бібліогр.: 16 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2014_38_14 (дата звернення: 2.09.16).

У статті розглянуто сутність пізнавальних бар'єрів навчальної діяльності учнів як педагогічного явища та засобу, їх безпосередній вплив на кожен структурний компонент навчально-пізнавальної діяльності. Проаналізовано причини виникнення пізнавальних бар'єрів і механізм їх дії. Особливу увагу приділено розгляду функціональної наповнюваності та розкриттю розвивального впливу пізнавальних бар'єрів на навчальну діяльність.

16. Сербінова, Х. Типологія пізнавальних бар'єрів навчальної діяльності учнів / Х. О. Сербінова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. / Херсон. нац. техн. ун-т. – Херсон, 2014. – Вип. 1. – С. 145-147. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyupr_2014_1_53 (дата звернення: 16.09.16).

Стаття присвячена питанню типологізації пізнавальних бар'єрів навчальної діяльності учнів. Дослідники, зокрема, розрізняють пізнавальні бар'єри за їх причинною обумовленістю, тяжкістю перебігу, впливом на успішність навчання і психологічними наслідками для особистості, за можливостями і способом їх усунення тощо. Основним критерієм авторської типології, що представлена у статті, є процесуальна складова суб'єктивних утруднень у навчальній діяльності відповідно до етапів засвоєння нових знань.

17. Тинкалюк О. Види комунікативних бар'єрів студентів-майбутніх економістів у процесі вивчення іноземної мови професійного спілкування / Оксана Тинкалюк // Молодь і ринок. – 2014. – № 7. – С. 79–84. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2014_7_20 (дата звернення: 2.09.16).

Розкрито сутність комунікативних бар'єрів, що негативно впливають на ефективність професійного іномовного спілкування студентів. З'ясовано причини їх виникнення. Наведено коротку характеристику комунікативних бар'єрів. Запропоновано умови їхнього подолання у процесі вивчення іноземної мови.

18. Харченко, Л. Морально-психологічні бар'єри в спілкуванні соціального педагога / Л. П. Харченко // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки / Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2013. – № 23, ч. 1. – С. 34–43. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_23\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_23(1)_6) (дата звернення: 2.09.16).

У статті охарактеризовано етичні бар'єри спілкування: наявність суперечностей між етичними знаннями та рівнями їх практичної реалізації, не сформованість етичних установок на розуміння; етичне лицемірство; консерватизм етичних установок; етична агресія; етична відстороненість; дефіцит духовної близькості; етична зрозумілість. Розкрито принципи ведення суперечок, головними з них є принцип терпимого відношення до інакодумців, коректного ведення суперечки, принципи поетапного просування до істини, принципи пошани до особистості опонента.

19. **Ярославська, Л.** До питання про сутність поняття «бар'єр» і «педагогічний бар'єр» / Ярославська Л. І. // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. – Вип. 20. – С. 165–170. – Бібліогр.: 18 назв.

У статті виокремлено основні напрями і підходи, за якими надають визначення поняттям «бар'єр» та «психологічний бар'єр» психологи й соціологи. На основі аналізу цих підходів визначено сутність поняття «педагогічний бар'єр» в педагогіці як будь-яку перешкоду на шляху до успішної й ефективної навчально-виховної діяльності.

2. ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

20. **Атаманчук, Н.** Арт-терапія як засіб вивчення та подолання бар'єрів у спілкуванні підлітків / Ніна Михайлівна Атаманчук // Наука і освіта. – 2015. – № 3. – С. 12–16. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2015_3_4 (дата звернення: 2.09.16).

Стаття присвячена вивченню ізотерапії мистецтвом як засобу, що дозволяє вирішити діагностичні задачі та знімати психологічні бар'єри спілкування підлітків. Виявлено, що більшість досліджуваних підлітків мають низький рівень комунікативних здібностей, що є прямим наслідком психологічних бар'єрів спілкування, що відображається на соціальному статусі в класі, впливає на низький рівень домагань учнів і творчих здібностей, слабку навчальну успішність.

21. **Гапонова, В.** До питання розробки технології подолання комунікативних бар'єрів на занятті з іноземної мови / Валентина Миколаївна Гапонова. // Вісн. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України : електрон. наук. фах. вид. / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2013. – Вип. 2. – Бібліогр.: 15 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_2_7 (дата звернення: 2.09.16).

Розроблено технологію подолання комунікативних бар'єрів з метою досягнення ефективності вивчення іноземної мови курсантами-прикордонниками у вищому військовому навчальному закладі. Визначено її структуру, сутнісні ознаки й особливості застосування в процесі вивчення іноземної мови.

22. **Глазкова, І.** Дидактичні прийоми запобігання емоційним бар'єрам у навчальному процесі / І. Я. Глазкова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 30. – С. 124–130. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_30_22 (дата звернення: 16.09.16).

У дослідженні автор визначає емоційний бар'єр як внутрішню реакцію на зовнішній бар'єр, що втілюється в певних емоційних станах і супроводжує негативні наслідки діяльності. У статті праналізовано причини виникнення та

типологію емоційних бар'єрів студентів. Особливу увагу приділено дидактичним прийомам запобігання емоційним бар'єрам у навчальному процесі.

23. Глазкова, І. Компетентність запобігання та подолання бар'єрів: методологічні орієнтири дослідження / Ірина Глазкова // Наук. зап. [Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка]. Серія: Педагогічні науки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2013. – Вип. 120. – С. 109–117. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_120_20 (дата звернення: 21.09.16).

Стаття присвячена конкретно-науковому рівню методологічних підходів до розкриття проблеми формування у майбутнього вчителя компетентності запобігання і подолання бар'єрів, зокрема, автор висвітлює положення компетентнісного підходу. Обґрунтування цих положень забезпечує науково-методичні засади формування компетентності запобігання і подолання бар'єрів у студентів ВНЗ педагогічного профілю.

24. Глазкова, І. Конкретно-науковий рівень методологічних підходів до розкриття проблеми компетентності запобігання і подолання бар'єрів у майбутнього вчителя / І. Я. Глазкова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / Крим. гуманітар. ун-т. – Ялта, 2012. – Вип. 37, ч. 2. – С. 195-202. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2012_37\(2\)__33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2012_37(2)__33) (дата звернення: 21.09.16).

У статті обґрунтовано положення компетентнісного, особистісно-діяльнісного, суб'єктного, антропологічного, акмеологічного та ресурсного підходів (що становлять конкретно-науковий рівень методології) проблеми формування компетентності запобігання і подолання бар'єрів у майбутнього вчителя у процесі його професійної підготовки.

25. Глазкова, І. Подолання бар'єрів навчальної діяльності студентів ВНЗ як педагогічна проблема / Ірина Глазкова // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – 2013. – № 2. – С. 304–309 : табл. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://social-science.com.ua/article/1084> (дата звернення: 21.09.16).

У статті автор обґрунтовує стратегію подолання бар'єрів навчальної діяльності. До технологічного арсеналу розробленої стратегії, на думку автора, входять відповідні способи (конструктивний, деструктивний, нейтральний) і тактики (розвивальна, захисна, депресивна, афективно-агресивна та пасивна). Особлива увага приділена способам подолання бар'єрів навчальної діяльності студентів.

26. Глазкова, І. Стратегії подолання бар'єрів навчальної діяльності / Глазкова І. Я. // Наук. збірник освіти Донеччини. – 2011. – № 2. – С. 89–93. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=

UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Nsod (дата звернення: 21.09.16).

Стаття присвячена проблемі стратегій подолання бар'єрів студентами у навчальній діяльності. Автор аналізує три способи подолання бар'єрів. Функціонування стратегій забезпечується певними функціями.

27. Кобзар, О. Засоби подолання психологічного бар'єру у студентів на заняттях з англійської мови / Кобзар О. І., Лешньова Н. О. // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки = Преподавание языков в высших учебных заведениях на современном этапе. Межпредметные связи. Научные исследования. Опыт. Поиски : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2013. – Вип. 23. – С. 37–43. – Бібліогр.: 15 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vmvmn_2013_23_7 (дата звернення: 21.09.16).

У статті розглянуто форми та методи навчання англійської мови, які сприяють усуненню психологічного бар'єру у студентів: рольова гра, проблемне навчання, гумористичні ситуації. Подано практичні рекомендації з їх використання у навчальному процесі.

28. Коваленко, Л. Формування лінгвокультурної компетенції студентів як один із способів подолання комунікативних бар'єрів / Лариса Коваленко, Алевтина Шелякіна // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. пр. / Нац. авіац. ун-т. – Київ, 2013. – Вип. 28. – С. 320–328. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvzn_2013_28_34 (дата звернення: 2.09.16).

Стаття присвячена дослідженню ролі мовних центрів у подоланні комунікативних бар'єрів шляхом формування лінгвокультурної компетенції студентів.

29. Козирєв, М. Комунікативні бар'єри спілкування та шляхи їх подолання / М. П. Козирєв // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутріш. справ. Серія психологічна / Львів. держ. ун-т внутріш. справ. – Львів, 2014. – Вип. 1. – С. 201–211. Бібліогр.: 15 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2014_1_24 (дата звернення: 21.09.16).

Розкрито поняття, сутність, особливості, характеристику, причини виникнення та шляхи попередження і подолання комунікативних бар'єрів спілкування. Проаналізовано погляди вчених, які досліджували цю проблему.

30. Полякова, І. Подолання бар'єрів розвитку креативності у процесі професійного навчання майбутніх учителів початкової школи / І. В. Полякова // Наука і освіта. – 2011. – № 4, ч. 2. – С. 317–320. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_

64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=NiO (дата звернення: 27.09.16).

У статті теоретично обґрунтовано бар'єри розвитку креативності та визначено фактори їх подолання в процесі професійного навчання майбутніх учителів початкової школи.

31. Глазкова, І. Проблема психологічних бар'єрів у зарубіжній педагогічній науці / Глазкова І. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – Вип. № 13. – С. 54–60. – Бібліогр.: 14 назв.

У статті узагальнено досвід зарубіжних науковців, зокрема З. Фрейда, Б. Скіннера, К. Гольдштейна, К. Роджерса та ін. щодо суті психологічного бар'єра, виділено підходи до природи цього явища.

32. Глазкова, І. Сутність психологічних бар'єрів / Глазкова І. Я. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – Вип. № 15. – С. 85–92 : табл. – Бібліогр.: 21 назва.

У статті автор диференціює поняття «перешкода», «утруднення», «конфлікт», що в науковій літературі вживаються як тотожні до поняття «бар'єр». Поняття «психологічний бар'єр» розглядається в різних площинах: і як психологічний стан, що блокує активність людини, і в руслі впливу минулого інтелектуального досвіду на прояв нового, а також як внутрішній фактор, зумовлений психологічними особливостями людини.

33. Массанов, А. Психологічні бар'єри у професійному самовизначенні особистості / Анатолій Массанов // Психологія і суспільство. – 2014. – № 2. – С. 73–89. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2014_2_8 (дата звернення: 27.09.16).

У статті теоретично обґрунтовано цілісну концепцію психологічного бар'єра у професійному самовизначенні особистості на засадах системного, діяльнісного та особистісного підходів, вивчено названі бар'єри й установлено умови їх подолання у системі психолого-педагогічного супроводу профорієнтаційної роботи.

34. Соцька, М. Подолання психологічних бар'єрів при впровадженні інновацій у навчальних закладах / Соцька М. В. // Таврійський вісн. освіти. – 2013. – № 3. – С. 264-267. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_3_46 (дата звернення: 29.09.16).

У статті розглядаються типи психологічних бар'єрів, причини їх виникнення та шляхи запобігання і подолання.

35. **Старовойт, О.** Проблема подолання соціально-психологічних бар'єрів інноваційної діяльності особистості / Олена Старовойт // Вісн. Ін-ту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т розвитку дитини. – Київ, 2014. – Вип. 34. – С. 55-63. – Бібліогр.: 19 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_34_11 (дата звернення: 2.09.16).

У статті розглядаються основні шляхи подолання соціально-психологічних перешкод інноваційної діяльності особистості. Підкреслюється, що ставлення особистості до інновацій активно впливає на успіх становлення і прийняття суспільних і культурних змін. Складність будь-якої інновації як нової духовної реальності виявляється і в зіткненні інтересів з організаційними структурами як елементами і носіями стабільності і міцності.

36. **Щербань, І.** Подолання комунікативних бар'єрів на заняттях з іноземної мови / Ірина Щербань // Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2013. – Ч. 1. – С. 369-375. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2013_1_48 (дата звернення: 2.09.16).

Стаття присвячена особливостям подолання комунікативних бар'єрів студентів у процесі навчання іноземної мови. На основі теоретичного дослідження дано дефініцію поняття «комунікативний бар'єр», встановлено причини їх виникнення та визначено умови подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах.

37. **Ягоднікова, В.** Проблема антиінноваційних бар'єрів у виховній діяльності педагогів / Ягоднікова В. В. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2013. – Вип. 13. – С. 162-167. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprr_2013_13_33 (дата звернення: 2.09.16).

У статті проаналізовано особистісні бар'єри педагогів до інноваційної виховної діяльності, розкрито сутність психолого-педагогічних та соціально-педагогічних методів їх профілактики і подолання.

38. **Ягупов, В.** Бар'єри педагогічного спілкування: чому виникають і як подолати / Ягупов В. В., Кушов В. Г. // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / МОН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти, Акад. міжнар. співробітництва з креативної педагогіки. – Київ ; Вінниця, 2010. – № 66, ч. 1. – С. 45–50. – Бібліогр.: 10 назв.

У статті проаналізовано причини виникнення труднощів у педагогічному спілкуванні, з'ясовано їх зміст і пропонуються основні напрями подолання.

39. **Ярославська, Л.** Аналіз проблемних і виховних ситуацій на заняттях з іноземної мови та їхня роль у процесі подолання педагогічних бар'єрів

/ Л. І. Ярославська // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2012. – Вип. 31. – С. 223–231 : іл. – Бібліогр.: 13 назв.

У статті висвітлено проблему подолання педагогічних бар'єрів студентів через здійснення на заняттях з іноземної мови аналізу проблемних і виховних ситуацій. Наведено поради щодо ефективної організації та проведення на заняттях аналізу проблемних і виховних ситуацій із метою формування вмінь студентів долати і попереджати педагогічні бар'єри.

40. Ярославська, Л. Дидактичні умови подолання педагогічних бар'єрів у процесі навчального співробітництва викладачів і студентів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія навчання» / Ярославська Людмила Ігорівна ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2010. – 20 с.

Обґрунтовано й уточнено суть понять «педагогічний бар'єр», «навчальне співробітництво», виявлено особливості навчального співробітництва викладачів і студентів, уточнено критерії та показники успішності подолання педагогічних бар'єрів викладачами та студентами. Теоретично обґрунтовано дидактичні умови подолання педагогічних бар'єрів та експериментально перевірено їх ефективність. Вдосконалено педагогічні методи подолання педагогічних бар'єрів у процесі навчального співробітництва викладачів і студентів.

41. Ярославська, Л. Ефективність дидактичних умов подолання педагогічних бар'єрів: аналіз результатів експерименту / Ярославська Л. І. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – Вип. № 18. – С. 316–320 : табл. – Бібліогр.: 4 назви.

У статті висвітлено актуальну проблему подолання педагогічних бар'єрів у вищій школі. Наведено, проаналізовано та пояснено основні результати експерименту, спрямованого на виявлення впливу дидактичних умов на успішність подолання педагогічних бар'єрів.

42. Ярославська, Л. Розвиток рефлексивних умінь майбутніх учителів як чинник подолання бар'єрів педагогічної діяльності / Л. І. Ярославська // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2013. – Вип. 33. – С. 250–256. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ttmniv_2013_33_32 (дата звернення: 2.09.16).

У статті висвітлено проблему подолання бар'єрів педагогічної діяльності через формування у майбутніх учителів рефлексивних умінь. Проаналізовано основні існуючі в науковій педагогічній літературі класифікації бар'єрів педагогічної діяльності. Виокремлено основні рефлексивні вміння студентів. Запропоновано шляхи формування рефлексивних умінь майбутніх учителів.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Інформаційно-аналітичний бюлетень
«АНАЛІТИЧНИЙ ВІСНИК У СФЕРІ ОСВІТИ Й НАУКИ»**

Вип. IV

Електронне періодичне видання
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Головний редактор – Л. Д. Березівська

Відповідальна за випуск – С. М. Зозуля

Адреса редакції:

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
вул. М. Берлинського, 9, Київ, 04060, Україна тел. (044)467–22–14, тел./факс (044)440–35–48.
E-mail: dnpb@i.ua; <http://dnpb.gov.ua/ua/>